

ХАБАРАЙ ТАРИЛГА ТҮЛЭГ ДУНДАА

6 н.

ИТГЭЛИЙН ХАМБЫН ЗАХЯАНУУД

23 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
майн 23
Четверг

(21919)
№ 20 (834)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

Буряад Үнэн

Ойн баяр

ЭСЭГЫНГЭЭ НЭРЭ ДЭЭРЭ ҮРГЭНЭН ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛТЭЙ, ЭЛБЭГ ГАРТАЙ ЭЖЫ

13 н.

ВИД «Буряадунэн»
24 мая 2013 года с
14.00-15.00 ч. в це-
лях государственной
защиты прав несовер-
шеннолетних состо-
ится «горячая линия»
с уполномоченным
по правам ребенка в
Республике Бурятия
Татьяной Ефимовной
ВЕЖЕВИЧ совместно
с заместителем руко-
водителя Управления
федеральной службы
судебных приставов
России по Республи-
ке Бурятия Татьяной
Георгиевной БЕЗЫЗ-
ВЕСТНЫХ по вопросам
исполнения судебных
решений о взыскании
алиментной задолжен-
ности, об определении
места жительства не-
совершеннолетних, по-
рядка общения ребен-
ка с не проживающим
совместно родителем.

**Звоните
по телефону:
21-50-96.**

ОФИСНАЯ МЕБЕЛЬ

СКИДКА
10%
НА ВСЕ

В НОВОМ САЛОНЕ

ул. Сахьяновой, 9 (Фабрика мебели) Т. 43-90-10

ШКОЛЬНАЯ ФОРМА

Гарантированное качество
от российских фабрик
и умеренные цены

р-р-38-48

р-р-32-42

р-р-32-42

Наши реквизиты:
г. Улан-Удэ,
ул. Бабушкина, 15
Магазин «ТРИО»
Тел. 555046,
89021693202
89834348922
e-mail:
budaeva45@mail.ru

Продолжение на 2 стр.

ВАЗОНЫ ЦВЕТОЧНИЦЫ БЕТОННЫЕ

от 1500 р!

100x40x32см.

53x53x27см.

50x50x27см.

тел: 62-11-08
8-914-631-71-21

**ЭРХИМ ХҮНДЭТЭ
ОЛЗЫН ХЭРЭГ ЭРХИЛЭГШЭД!
БУРЯДАЙ Арадай Хуралай, мүн өөрынгөө
үмэнһөө мэргэжэлтэ һайндэрөөртнай
амаршалхыемни зүбшөөгүт!**

Хубийн хэрэг эрхилһэн ажалша бэрхэ, оролдосо ехэтэй, Буряадай экономикодо хуурия оложо шадаһан хүнүүдэй һайндэр болоно. Үйлэдбэри, хүдөө ажахы, худалдаа наймаан гэхэ мэтын һалбаринуудта та бүгэдэ үрэ дүн ехэтэйгээр хүдэлжэ, Буряадай экономика үргэнэт. Танай ашаар үйлэдбэрийн хэмжээн дээшлэнэ, хүн зон ажалаар хангагдана, республикын бюджет руу мүнгэн ороно.

Буряадта олзын хэрэг эрхилэгшэды дэмжэһэн тусхай програмнууд баталагданхай. Тэдэнэй ашаар ажалдатнай хэрэгтэй урьһаламжа, янза бүрийн хүнгэлэлтэнүүд дурагдагдана. Мүнөө ябуулжа байһан дэмбэрэлтэй ажал хэрэгьетнай Буряадай Арадай Хуралай гэшүүд үндэрөөр сэгнэнэ, бага болон дунда зэргын олзын хэрэг эрхилгэдэ саашадаашье туһаламжа үзүүлжэ байхабди гээд найдуулна.

Эрхим хүндэтэ олзын хэрэг эрхилэгшэд! Танай һанаһан хэрэг урагшатай байг, олзотнай дээшлэг! Аза жаргал, элүүр мэндые танда болон танай дүтын зондо хүсэн үрээ!

**Буряад Республикын Арадай Хуралай
Түрүүлэгшэ М.М. ГЕРШЕВИЧ.**

**ХИЛЫН ХАРУУЛШАД БОЛОН ХҮНДЭТЭ
ВЕТЕРАНУУД!**

**БУРЯАД Республикын Арадай Хура-
лай зүгһөө та бүгэдэниие мэргэжэлтэ
һайндэрөөртнай амаршалнаб!**

Гүрэн түрын аюулгүй байдал сахилгада сэгнэшөөгү ехэ хубитага оруулһаар байнат. Агууехэ дайнай үедэ, мүн мүнөөдэрэй амгалан байдалдаашье албаяа амжалта түгэс хэһээр зандаат.

1941 оной июниин 22-то хамагай түрүүн дайнай дүлэндэ абтаат. Тиихэдэе мүхэшөөгү зориг, баатаршалга гаргаат.

Мүнөөшье хилын харуул хэргэг. Тиимэһээ Хилын харуулшанай үдэр - бүгэдэ зоной һайндэр. Танай шиидхэхы хатуу абариһаатнай, хэргэг байлганаатнай улас түрымнай уладай амгалан байдал дулдыдана.

Манай республикын талмай дээгүүр хилэ нэмжын гарана. Тиимэһээ харуусалгата ажаллаа саашадаашье хэргэгээр даахыетнай уряалнаб. Аза жаргал, амгалан байдал, элүүр энхые та бүгэдэндэ хүсэнэб. Хүнгэн бэшэ ажалдаа амжалтатай ябыт даа!

**Буряад Республикын Арадай Хуралай
Түрүүлэгшэ М.М. ГЕРШЕВИЧ.**

**ШКОЛЬНАЯ ОДЕЖДА –
ОТ РОССИЙСКИХ ФАБРИК!**

(Начало на 1-й стр.)

**Директор магазина «Трио» Любовь
БУДАЕВА:**

- Недавно к нам обратились наши поставщики – фирмы «Сактон» и «Филео» по выпуску одежды для школьников. Их продукция хорошо продается, покупатели хорошего мнения о качестве изделий. Все модели давно отшитые, их отличает хорошая посадка.

В мае «Сактон» запускает линию по выпуску сарафанов и жилетов. В настоящее время они формируют портфель заказов на трикотажные сарафаны с 32 по 42 размер. При их производстве «Сактон» применяет высококачественное трикотажное полотно, состоящее на 30 процентов из шерсти. По

мнению потребителей, сарафан удобен как одежда, потому что к нему можно подобрать различные блузки и водолазки.

Старшеклассникам предлагаем тканевые сарафаны и жилеты с юбкой фирмы «Филео», их размерные линейки - с 38 по 52 размер. Юбки разнообразные по фасону, их длина варьируется от 40 до 90 сантиметров. Эта одежда шьётся из тканей отличного качества, на подкладке.

Мальчикам можем предложить трикотажные жилеты с 32 по 42 размер с разными рисунками, девочкам - брюки с 32 по 42 размер.

**Спешите оформить заказы
в мае-июне!**

**ТОС-уудай
АЖАЯБУУЛГА НОМОЛОЛГЫН
ШЭНЭ ЭРИЛТЭНҮҮД**

Улаан-Үдэ хотын захиргаан ТОС-уудай социальна удха шанартай проектнүүдэй конкурс соносхобо. Эрхим проектнүүд гурбан шэглэлээр тодорюулагдаха юм: олон зоной хабаадалгатай соёлой хэмжээ ябуулга, хүн зоной аюулгүйе хангалга, тойронхи дэбисхэрээ болбосон түхэлтэй болголго.

Конкурсын шангай жаса – миллион хахад түхэриг. Хабаадаха тухай мэдүүлгэнүүд июлиин 5 болотор иимэ хаягаар тушаагдаха ёһотой: **Улаан-Үдэ хото, Октябрьская гудамжын 2-дохи гэр.** Конкурсын эрилтэнүүдтэй тодорхойгоор танилсаха гэбэл, **46-68-54** гэхэн телефоноор хонходоходо болоно. Эрхим проектнүүд июлиин туршада шэ-лэгдэн абтаад, саашадаа бээлүүлэгдэхэ.

Улаан-Үдэ хотын захиргаанай дэбисхэрнүүдые хүгжөөлгын талаар управлениин начальник Дмитрий Беспаловай онсолһоор, тус конкурсдо гансал коммерческэ бэшэ хуулиин эрхэтэ эмхиин зэргэтэй ТОС-ууд хабаадаха. Мүн саашадаашье хотын бюджетдэй бүхы номололгонуудта имгалт иимэ түхэлэй эмхинүүд хүртэдэг болохо.

Мүнөө Улаан-Үдэдэ бии байгаа 41 ТОС-ой дунда шэнэ эрилтэнүүдтэ таарама нэгэшье эмхи үгы. Даб дээрээ тэдэ ямар нэгэн дэбисхэр дээрэ суг ажаһуудаг эрхэтэдэй үүсхэлээр тогтоогдоһон олонийтын эмхиин зэргэтэй, мүн нэгэ подьездын-шье, хэдэн үйлсыншье хэмжээндэ эмхидхэгдэдэг.

Улаан-Үдэ хотын захиргаанай эмхидхэлэй-хиналтын управлениин ахмад мэргэжэлтэн Арслан Болдоновой ойлгуулжа хэлэхээр, ТОС-ууд коммерческэ бэшэ хуулиин эрхэтэ эмхиин зэргэтэй болгогдоходо, хүдэлмэрийншье, номололгыншье талаар гуримшуулагдаха. "Хэрэгтэй шэглэлыень мүнгөөр хангахын, номологдоһон зөөрийн аша-глалгы хинахын тула ТОС бүхэн бүридхэлдэ абтажа, өөрын тусхай счөдтой болохо ёһотой", - гэжэ тэрэ онсолоо.

Тиимэһээ ТОС-ууд мүнөө түргэн шууд бүхы дансануудаа бэлдэжэ, Юстициин министерствын управленидэ коммерческэ бэшэ хуулиин эрхэтэ эмхиин зэргэдэ бүридхэлдэ абтаха ёһотой.

УЛААН-ҮДЫН "ЛАРА" – БАГА ФУТБОЛООР ДЭЭДЭ ЛИГЫН КОМАНДА

Нүүлэй үедэ Буряадта спортын команда **наадажа, 4:3 гэхэн тоотойгоор илаа, хоёрдохи үдэртэ "Южный" командые 5:3 гээд шүүгээ. Зүгөөр гурбадахи үдэртөө Ярослав-лиин оюутадтай мурсысэхдөө, манай футболистнар гайхамаар тулюур наада харуулаа. Түрүүшын таймын дүүрэхэдэ, "Лара" 1:2 тоотойгоор шүүгдэжэ байгаа. Тээд забһарлалай һүүлдэшье хүбүүднай шуран бэрхээр наадаагүй. Гансал москвич Дмитрий Инников ехэ бэрхээр наадажа, коман-даяа абараа. Нааданай дүүрэтэр нэгэ минутын үлөөд байхада, "Лара" 3:4 тоотойгоор шүүгдэжэ байгаа. Тиин харагшадтай олонхинойнь урмаа хухар-шоод хуухада, Дмитрий гол оруулжа, бултаниие баярлуулаа. Тулалдаанай дүн - 4:4. Энэ нааданда бүхы голнуудые оруулһан Дмитрий Инников командын-гаа Россиин чемпион болохо хэрэгтэ тон ехэ нүлөө үзүүлээ гэхэдэ, алдуу болохогүй.**

Манай "Лара", Новороссийскын "Аквamarin", Южно-Сахалинскын "Южный", Ярославлиин "Демидур-Буревестник", Надым хотын "Газпромдобыча", хүршэ Ангарскын "Гранд-Байкал" – иимэ команданууд Дээдэ лигэдэ орохын тула табан үдэрэй туршада "Дружба" гэхэн соёлой-спортын бай-шан соо тулалдаа.

Түрүүшын үдэртэ манай команда "Гранд-Байкалтай" наадажа, 4:3 гэхэн тоотойгоор илаа, хоёрдохи үдэртэ "Южный" командые 5:3 гээд шүүгээ. Зүгөөр гурбадахи үдэртөө Ярослав-лиин оюутадтай мурсысэхдөө, манай футболистнар гайхамаар тулюур наада харуулаа. Түрүүшын таймын дүүрэхэдэ, "Лара" 1:2 тоотойгоор шүүгдэжэ байгаа. Тээд забһарлалай һүүлдэшье хүбүүднай шуран бэрхээр наадаагүй. Гансал москвич Дмитрий Инников ехэ бэрхээр наадажа, коман-даяа абараа. Нааданай дүүрэтэр нэгэ минутын үлөөд байхада, "Лара" 3:4 тоотойгоор шүүгдэжэ байгаа. Тиин харагшадтай олонхинойнь урмаа хухар-шоод хуухада, Дмитрий гол оруулжа, бултаниие баярлуулаа. Тулалдаанай дүн - 4:4. Энэ нааданда бүхы голнуудые оруулһан Дмитрий Инников командын-гаа Россиин чемпион болохо хэрэгтэ тон ехэ нүлөө үзүүлээ гэхэдэ, алдуу болохогүй.

Амаралтын түрүүшын үдэртэ "Газ-промдобыча" командынхид нэгэдэхи таймын үедэ 3 гол оруулхадань, бидэ

нэгэшье харюу үгэжэ шадаагүйбди. Харин хоёрдохи таймда "Ларынхид" шөнэ ами абһан шэнгээр аяар 9 гол оруулаа. Түгэсхэлэй тоо – 9:6. һүүлшын үдэртэ манай команда "Аквamarinтай" наадаа. Нэгэдэхи тайм – 2:2. Хоёрдохи таймда манайхин пенальти бээлүүлээ, удаань Игорь Оленин – вратарьнай гол оруулаа. Үлээшэ найман минутын туршада "Лара" үшөө 3 гол оруулжа, Буряадай футболистнар түрүүшынхиез Россиин чемпиондадй кубогта хүртөө болон Дээдэ лигэдэ наадаха эрхэтэй болоо. Амаршалнабди!

Хоёрдохи хуури - Ангарскын "Гранд-Байкал", гурбадахи хуури Новорос-сийскын "Аквamarin" эзэлээ. Бүхыдөө мурсысөөнэй дүнгүүдээр Ярославлиин оюутан Григорий Быков эрхим хамга-алагша гэжэ нэрлэгдээ, эрхим довто-логшо – Южно-Сахалинскын Леонид Долгачев. Харин "Лара" командын футболист Дмитрий Инников судьяна-райшье, харагшадайшье һанамжаар эрхим наадагша болоо.

Валерий СЫДЕЕВ.

**АВТОМАШИНАУДАЙ МӨӨРИНҮҮДЫЕ
ХУЛУУХА УШАРНУУД НҮЖЭРНЭ**

Энэн тухай Улаан-Үдэ хотын Гүрэнэй автоинспекциин эмхидхэлэй таһагай начальник Сергей Ходырев мэдээсэ. Тэрэнэй хэлэхээр, байгша оной дүрбэ нарын туршада 51 "түмэр хүлэг" мөөринүүдээ хулуулгаа. Хулгайшад хари гүрэнэй автомобильнуудай мөөринүүдтэ хорхойтодог байна: тэдэндэ бүхы ушарнуудай 44-ниинь хабаатай.

Эгээл олон хулгай Октябрьска райондо болоо (26). Ехэнхидээ 110-дахи кварталда, Бабушкинай, Жуковай, Ключевскойин, Шумяцкийин гудамжануудта гэмтэд "хүдэлнэ". Железнодорожно райондо 14 ушар бүридхэлдэ абтанхай, 1905 оной Хубисхалай гудамжада машинаая орхихонь аюултай. Советскэ рай-оний дэбисхэр дээрэ 11 автомобиль хохидолдо ороо, тэдэнэйн аяар 5-ниинь Дивизионно станцида ушараа.

Ехэнхидээ харууһагүй орхигдоһон автомобильнууд мөөригүи үлэнэ: 40 ушарта олон дабхар гэрнүүдэй хажууһаа, 9 ушарта эзэдэй гараж сооһоонь, 2 ушарта үмсын гэрнүүдэй газарһаа хулуугаа.

"Иимэ үзэгдэл жэл бүхэндэ дайралдадаг. Зүгөөр мүнөө бүришье ехээр нүжэрөөд байна. Тиимэһээ автотранспортнуудай эзэдтэ зөөриез харууһагүй бү орхигты гэжэ ханданабди", - гээд Сергей Ходырев хэлээ.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

Буряадай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

БУРЯАД ОРОН БАЙГААЛИИНГАА БАЯЛИГУУДАЙ АШААР ЭГСЭ ХҮГЖЭХЭ АРГАТАЙ

Үнгэрэгшэ долоон хоногто экономика хөгжөлтын талаар Буряадай Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепик ашагта малтамалнуудыг олзборилдог предпринятинуудай хүтэлбэрлэгшэдтэй зүблөө үнгэргэжэ, республикын минерально-түүхэй эдэй комплекс хүгжөөлгын хараа боломжонууд болон бэрхшээлнүүд тухай хөөрөлдөө.

Буряад орон байгаалийн нөөснүүдээр тон баян регионуудай тоодо ородог нэн тула тэрэнэйнгээ ашаар нилээд түргэн хүгжэхэ аргатай юм. Тээд энэ баялигаа ашаг үрэтэйгөөр болон байгаалия хорлонгүй хэрэглэхэнь шухала.

“Ашагта малтамал олзборилгошодой хүдэлхэн газарта байгаали анханайхидаал үзэсхэлэн гоё зандаа үлэхэ ёһотой, - гэжэ Александр Чепик онсооло. - Нүүлэй үедэ элхэн, хайр мэтэ ниитэ дэлгэрэнги ашагта малтамалнууд хэмнээ үлүүгээр олзборилгодоно. Харин ажалын дүүрэхэдэ, тэндэнь бог шорой, үлэгдэл хаядаһанууд сулардаг. Иимэ ушарнууд дайралдаха ёһогүй”.

Нүгөө талаһаа, олзборилдог предпринятинуудай ажалда хиналгын олон тоото зургаануудай шалгалтанууд хаад ушаруулха ёһогүй. Тиимэһээ энэ жэлһээ бүхы шалгалтанууд нэгэ доро болон ашагта малтамал олзборилгошодто зохид сагта үнгэргэгдэдэг болоо.

Гадна Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшын тэмдэглэхээр, ашагта малтамалнуудай хэбтэшнүүдые бэдэрэлгын болон болбосоруулгын үйлдбэридэ мүнгэ һомолхо шухала. “Олон компанинууд, тэрэ тоодо дэлхэйн хэмжээнэй ехэ эмхинүүд республикыннай дэбисхэр дээрэ ашагта малтамал олзборилхоор бэлэн, - гэжэ Александр Чепик хэлээ. - Зүгөөр хэбтэшнүүдые бэдэрэлгын, энэ хэрэгтэ мүнгэ һомололгын талаар шийдхэгдээгүй асуудалнууд бии. Юуб гэбэл, инвесторнууд заабол үрэн дүн асардаггүй энэ орёо болон удаан болзорой хүдэлмэридэ мүнгээ гаргашалха дурегүй – ашагта малтамалай сохон олдохыень эртээнһээ мэдэхэр бэшэ ха юм. Харин бидэ тэдэнэй ерээдүй руу ханалаа табин хүдэлөө һаань, ехэ дуратай байхабди”.

Зүблөөнэй үедэ хэдэн дахин дабтагдаһан үшөө нэгэ шухала асуудал гэхэдэ, бэрхэ мэргэжэлтэдээр дуталдалга болоно. Эндэ компанинууд ехэнхидэ өөһэдөө гэмтэй: тэдэ хэрэгтэй мэргэжэлнүүдтээ захил хэнгүй. “Таанад энэ һалбариде хоёр-гурбан жэлһээ дээшэ хүдэлхэгүй шэнгээр аашалнат. Барилгашадта адляар өөһэдтөө мэргэжэлтэдые бэлдэхэ хэрэгтэй, - гэжэ Александр Чепик эмэлээ. - Мэргэжэлэй-техническэ училищинууд бии ха юм. Мүнөө дээрэ бидэ мэргэжэлтэдые тусхай захилаар бэлдэнэбди. Энээн тухай жэл бүхэндэ таанадта хэлэхэдэ шортоо. Гансал “Бурятзолото” ерээдүй халаанда ханаагаа зободог”.

Гэбэшье Правительствоын Түрүүлэгшын орлогшо бүхыдөө Буряадай минерально-түүхэй эдэй комплексын байдалда һайн сэгнэлтэ үгөө. Тодорхойбол, ашагта малтамал олзборилгын ашаар мүнөө республикын промышленна үйлдбэрийн хэмжээнэй 18 процент, тус һалбарийн предпринятинуудай түлэһэн налог татабарийн 30 процент, инвестицинуудэй – 51, хүдэлмэрийн һууринуудай 16,4 процент бүридхэгдэнэ. Һалбарийн предпринятинууд үнгэрэгшэ жэлдэ 7 миллиард түхэригэй олзо олоо, 13 миллиард 806 миллион түхэригэй

Зүблөөнэй үедэ

Түгнын нүүрһэнэй уурхай

Хиагдын ураанай хэбтэшэ

хэмжээндэ ашагта малтамал олзборилоо, республикын хамтадхамал бюджетдэ 2,4 миллиард түхэриг (нөдондойиһоо 20 процентээр ехэ) налог түлөө юм.

Гэхэтэй хамта 2012 оной эсэстэ республикын минерально-түүхэй эдэй комплексдо муу нүлөө үзүүлхэн дэлхэйн хэмжээнэй үйлдэ анхараала хандуулха хэрэгтэй. Юуб гэбэл, нүүрһэнэй сэн эгсэ доошолоо, мүн тиихэдэ Буряадта бүридэлдөө ехэ алтатай шулуунай нөөсын муудахын хажуугаар алтанай сэн бүхы дэлхэйдэ бууража эхилээ гэжэ мэдэнэбди. Байгша оной түрүүшын гурба харын дүнгүүд баһал ханаа зобооно – байдал һайн тээшэ хубилаагүй, харин алта олзборилгын хэмжээн нөөсын бага болоһон ушарһаа үшөө 27 процентээр доошолоо.

“Минерально-түүхэй эдэй бааза үнэн дээрэ тон һайн. Зүгөөр предпринятинуудта ашагта малтамалай нөөсөөр хангаданхай байха гэшэ тон шухала”, - гэжэ Ашагта малтамал олзборилгын талаар Буряадтахи управлениин даргын уялганууды дүүргэгшэ Андрей Оттенс онсооло.

Мүнөө дээрэ республика дотор хатуу ашагта малтамалнуудай 386 хэбтэшэ, хужаргүй үһанай 67 болон аршаанта үһанай 6 газар бии. Пред-

принятинуудай нөөсөөр хангадасын зарим жэшээнүүдые хаража үзэбэл: ураанаар – 45 жэл, нүүрһээр – 90 жэл (“Угольный разрез” ООО), вольфрамаар – 25 жэл... Зүгөөр баталан гэршэлэгдэн алтанай нөөсэ дууһаа шахуу. “Бурятзолото” болон “Артель старателей Западная” тус тустаа 4 болон 9 жэлээр хангаданхай. Байдал заһаруулхын тула бэдэрэлгын, шэнжэлгын ажал эдэбхижүүлхэ хэрэгтэй.

“Предпринятинуудай эзэд ашагта малтамал бэдэрэлгэдэ мүнгээ хармалдаг. Жэшэнь, “Бурятзолото” абаад харахада, 2000 онуудаар энэ талаар муртэй ажал эрхилэгдээгүй. Мүнөөнэймнай шийдхэгдээгүй асуудал – тэрэл үеын хойшолон, - гэжэ Александр Чепик хэлээ. – Тиимэһээ мүнөө ашагта малтамал бэдэрэлгын хүдэлмэридэ онсо анхарал хандуулнабди. Хэрэгтэй дансануудаа бэлдэгты, эдэбхи үүсхэл гаргагты”.

Эмхинүүдэй бэдэрэлгын ажалда хяһуур хандасые Байгаалийн нөөснүүдые ашаглалгын талаар хиналгын федеральна албанай Буряадтахи управлениин хүтэлбэрлэгшэ Константин Дремов баһа тэмдэглээ. Тэрэнэй мэдээһээр, иимэ хүдэлмэринүүд үсөөнөөршье, муу шартайгааршье бэлүүлэгдэдэг.

Минерально-түүхэй эдэй баазы

шэнэдхэхэ талаар гүрэнэй-хубийн суг хүдэлмэрилгэ ашаг үрэтэйдэ тоолодоно. Тиихэлээрэ гүрэн эхин шатын бэдэрэлгэнүүдые хангадаг. Энэ талаар һайн хубилалтанууд үзэгдэнэ гэжэ тэмдэглэлтэй: нөдондо хатуу ашагта малтамалнууды бэдэрэлгэдэ республикын бюджетһээ 420 миллион түхэриг шэглүүлэгдээ һаа, мүнөө жэлдэ һомололгын хэмжээн 577 миллион түхэригтэ хүрэхэ юм.

Ехэ инвестиционно проектнүүдые гүрэнэй хабаадалгагүйгөөр бэлүүлхын аргагүй гэжэ мэдэнэбди. Илангаяа зайн галаар хангалгын объектнүүдэй болон харгын барилгада энэнь хабаатай. “Эдэ асуудалнуудай шийдхэлгэдэ республикын Правительство ходо туһалхаяа оролдодог, хамһалсадаг. Эмхинүүдһээ өөһэдһөөн лэ эдэбхи үүсхэл хэрэгтэй”, - гэжэ Буряадай байгаалийн нөөснүүдэй министрэй орлогшо Михаил Федоров онсооло.

Гүрэнэй дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай хэлэбэл, үйлдбэридөө олзборилгын болон шанаржуулгын түрүү онһон арганууды нэбтэрүүлгы хараалһан проектнүүд, мүн тиихэдэ ашагта малтамал шанаржуулгын комбинадуудай дэргэдэ болбосоруулгын үйлдбэринүүдые эмхидхэлгэ хараалһан проектнүүд һайшаалтай.

Ашагта малтамал хэрэглэгын талаар Буряадтахи управлениин албан ёһоной зүбшөөрэл үгэлгын таһагай начальник Светлана Тахановагай хэлэхээр, республика дотор лицензие абхуулха байһан хэдэн эмхи бии. Ажалыень зогсоохо шалтаганууды нэрлэбэл, лицензи соохи эрилтэнүүдые дүүргээгүй байлга, бодото дээрэ ямаршье ажал бэлүүлэнгүй байлга болон ашагта малтамалнууд тухай тоосонгүй байлга. Мүнөө республика дотор 473 лицензи үгтэнхэй гэжэ һануулаа.

Зүблөөнэй түгсэхэдэ Буряадай байгаалийн нөөснүүдэй министр Баир Ангаев олзборилгошодые нягта харилсаа холбоотойгоор болон ашаг үрэтэйгөөр хүдэлхыень уряалаа. “Бүхы асуудалнуудаа эртээнһээ шийдхэгты. Бидэндэ хандагты. Сагай үни хада үнгэршэһэн, байдал заһаруулхын аргагүй болоһон хойно бидэнээр арга хурга бэдэрүүлжэ байнгүй, саг соогоо хэмжээнүүдые абагты”, - гэжэ тэрэ хэлээ.

Тиин зүблөөнэй дүнгүүдээр хэдэн шийдхэбэри, тэрэ тоодо ашагта малтамалнууды бэдэрэлгэдэ һомололгын хэмжэ дээшлүүлхэ; “Улаан-Үдэ – Хори – Ярууна” гэнэн зайн галай зам татахадаа, Буряадай Правительство, “ФСК ЕЭС” ОАО, “Корпорация “Металлы Восточной Сибири” ООО болон “Хиагда” ОАО суг хамта хүдэлхэ; “Корпорация “Металлы Восточной Сибири” ООО-до Озернын ГОК-тохи инфраструктурын объектнүүдые барихадаа, Алас Дурна зүг болон Байгалай регион хүгжөөлгын жасатай харилсаа холбоо тогтоолгодонь туһалха.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИИН ТҮСЭБ

2013 оной майн 20-24

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЭ М.М.ГЕРШЕВИЧЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН
20.05 9.00 Бага танхим

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЭ В.Б.ЭРДЫНЕЕВЭЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИИН ЗҮБЛӨӨНҮҮД
20.05 13.30 Бага танхим

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАТ

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)
"Россиин Федерациин Бюджетнэ кодексто болон Россиин Федерациин бюджетэй номлолгонуудта хабаатай зарим хуули ёноной актуудта хубилалтануудые оруулха тухай" федеральна хуулиин түлэб тухай
21.05 10.00 каб.235
"Захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
22.05 14.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэриин, хуули ёноной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)
"Нютаг газарнуудта нэрэ үгэлгын болон нэриень нэлгэлгын зарим асуудалнууд тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
21.05 10.00 каб.322
"Россиин Федерациин зарим хуули ёноной актуудта хубилалтануудые оруулха тухай" 2013 оной апрелиин 2-ой 30-ФЗ дугаарай федеральна хуулиин болон "Россиин Федерациин

эрхэтэдэй хүнгах болон референдумдэ хабаадаха эрхэнүүдэй юрэнхы найдуулганууд тухай" федеральна хуулида, "Политическэ партинууд тухай" федеральна хуулиин 4-дэхи статьяда болон "Россиин Федерациин эрхэтэдэй хүнгах болон референдумдэ хабаадаха эрхэнүүдэй юрэнхы найдуулганууд тухай" федеральна хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" 2013 оной апрелиин 5-ай 40-ФЗ дугаарай федеральна хуулиин абтаһан ушарһаа Буряад Республикын Хуулинуудта хубилалтануудые оруулха тухай
22.05 14.00 каб.322

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

1. "Нютагай өөһэдэн хүтэлбэриин зургаануудта хүдөө ажахын үйлэдбэриие дэмжэхэ талаар Буряад Республикын гүрэнэй бүрин этигэмжэнүүдые олгохо тухай" Буряад Республикын Хуули бэлүүлгын ябаса тухай" асуудалаар Буряад Республикын Арадай Хуралай Зүблэлэй зүблөөндэ бэлдэлгэ тухай
2. "Агналга болон агнууриин баялигуудые хамгаалха тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
20.05 14.00, 15.00 каб.119
"Гүрэнэй болон муниципальна мэдэлдэ байһан газарай участогуудые түлбэриггүйгөөр үмсэдэ үгэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулиин 1-дэхи статьяда хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
22.05 10.00 каб.119
"Захиргаанай хуули эбдэлгэнүүд тухай Россиин Федерациин Кодексто хубилалтануудые оруулха тухай" 231292-6 дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай (газарта хабаатай хуулинуудые эбдэнэй түлөө харюусалга шангадхаха тухай) – Башкортостан Республикын Курултай оруулна
22.0514.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын холбоонуудай, үндэһэ яһатанай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, нийтын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)
"Физическэ культура болон спорт тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
21.05 14.00 каб.212
"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ ажаһуудаг Россиин Федерациин үндэһэн бага арадуудые гүрэнэй талаһаа дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
22.05 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)
"Россиин Федерациин зарим хуули ёноной актуудта хубилалтануудые оруулха тухай" 254761-6 дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай
20.05 15.00 каб.218
"Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай зарим эрхэ түлөөлэлгэнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулиин 7-дохи статьяда хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
22.05 11.00 каб.218
"Буряад Республикын шангууд болон стипендинүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
23.05 15.00 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгааалиин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

"Буряад Республикын гүрэнэй зөөриие зонхилолгын юрэнхы дүримүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
20.05 15.00 каб.211
"Россиин Федерациин налогууд болон татабари суглуулбаринууд тухай хууляар Россиин Федерациин субъектнүүдтэ дамжуулагдаһан Буряад Республикада налогово гуримшуулгын зарим асуудалнууд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
21.05 14.00 каб.211
"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ автомобилиин харгинуудаар транспортна хэрэгсэлнүүдэй ябалгы саг зуура хизаарлалга гү, али хорилго тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай
22.05 10.00 каб.211
Сүлөөнь хаһалгатай холбоогүй хэһээлгын хэмжээндэ сүүдлүүлһэн болон сүлөө хаһадаг газарнуудһаа табигдаһан хүнүүдтэ хүдэлмэриин һууринуудые квотолхо тухай хуули зохёон бэлдэхэ асуудал тухай
23.05 11.00 каб.209
"2011-2015 онуудта Буряад Республикын социальна-экономическа хүгжэлтын программа тухай" Буряад Республикын Хуулиие 2012 ондо бэлүүлһэн тухай тоосоо баталха тухай" Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай" асуудалаар парламентска зүбшэн хэлсэлгэдэ бэлдэлгын ябаса тухай
24.05 14.00 каб.211

III. ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

В.Г.Ирильдеев - Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгааалиин нөөсөнүүдые ашаглалгын болон оршон тойронхи хамгаалгын талаар хорооной түрүүлэгшэ
22.05 14.00-17.00 каб.118/211

ПЛАН ТОРЖЕСТВЕННЫХ МЕРОПРИЯТИЙ ПРАЗДНОВАНИЯ 90-летия РЕСПУБЛИКИ БУРЯТИЯ

23 мая, четверг
10:00 Международная научно-практическая конференция, посвященная 90-летию Республики Бурятия. Пленарное заседание.
Здание Правительства Республики Бурятия №1, ул. Ленина, 54

24 мая, пятница
10:00 Международная научно-практическая конференция, посвященная 90-летию Республики Бурятия. Секционные заседания.
Здание Бурятского научного центра СО РАН, ул. Сахьяновой, 6

31 мая, пятница
10:00-16:00 Наадан-Сурхарбан. Отборочные соревнования. Центральный стадион Республики Бурятия, ул. Кирова, 1

10:00 Открытие выставки документов из фондов Государственного архива Республики Бурятия.
Фойе здания Правительства

Республики Бурятия №1, ул. Ленина, 54

11:00 Открытие выставки «Рождение республики. 1905-1933».
Музей истории Бурятии, ул. Профсоюзная, 39

15:00 Торжественное собрание общестственности.
БГАТОиБ им.н.а.СССР Г.Ц. Цыдынжапова, ул.Ленина, 55

16:30 Арт-моб «Любовь моя, Бурятия».
Площадь Советов

17:00 Открытие фотовыставки «Политический портрет Бурятии. 2006-2013»
Бурятский деловой центр, ул. Борсоева, 196

18:00 Наадан-Сурхарбан. Торжественное открытие и суперфиналы.
Центральный стадион Республики Бурятия, ул. Кирова, 1

19:00 Открытие творческого проекта «Музыкальное лето – 2013». Гала – концерт Республиканского хорового праздника-фестиваля «Пою мое Отечество, республику мою».
Театральная площадь театра оперы и балета

20:00 Наадан-Сурхарбан. Награждение победителей. Концерт.
Центральный стадион Республики Бурятия, ул. Кирова, 1

1 июня, суббота
08:00 – 12:00 Торжественная литургия перед началом строительства Успенского Кафедрального собора в г. Улан-Удэ.
Парк культуры и отдыха им. Героя СССР С.Н. Орешкова

10:00-19:00 Дни экономики и культуры муниципальных образований в Республике Бурятия.

- Смотр-конкурс презентационных площадок с программами «Муниципальное образование: вчера, сегодня, завтра»
Проспект Победы

- Конкурс театрализованных программ коллективов народного художественного творчества муниципальных образований «Я люблю тебя, моя Бурятия!».
Площадь Советов

12:00 Открытие Дней экономики и культуры муниципальных образований Республики Бурятия.
Площадь Советов

12:00–17:00 Фестиваль детского творчества.
Площадь Революции

17:00-18:00 «В ритме вальса» (выступление муниципального духового оркестра)
Площадь Революции

20:00 Театрализованное праздничное представление с участием звезды российской эстрады.
Центральный стадион Республики Бурятия, ул. Кирова, 1

23:00 Фейерверк.
Набережная р. Селенги

Мухар-Шэбэрэй аймагта

НЮТАГАА ҮРГЭХЭ – ҮНДЭР ҮҮРГЭ

Хүдөөгэй байдал бага зэргэ хубилһаар. Тиихэдээ бэрхэшээлнүүдэй байбашье, хүдөөгөөрхин ажабайдалаа арга шадалаараа үргэнөөр гээд, Мухар-Шэбэрэй Хошуун-Үзүүрэй, мүн Бөөм нютагуудай жэшээ дээрэ хаража үзэбэди.

Найман жэлэй үмэнэй гулваагай тушаал да-ажа абаа. Нютагаа хэргээхэ ажалдань 1990-ээд онуудта хита-дуудай хабаатай хуби-ин ажахы эрхилһэн ша-дабаринь туһа болоод үгэнэ.

НЮТАГАЙ ЗОНОЙ БАЙДАЛ ЯАГААД ЭЛИРҮҮЛХЭЭР БЭ?

Хошуун-Үзүүрэй гудамжаар мантан томо баннернууд үлгөөтэй. Тэрээн дээрэ эрхим һурагшадай, түрүү багшанарай, мүн жэшээтэ ТОС-ой гэхэ мэтын фото-зурагууды ажаглахаар. Тиихэдэ хоёр зуугаад алхамай зайтайгаар бог шоройгоо хэхэ тусхай хүнэгүүд тодхоотой харагдана.

- Нютагаа хэргээхээ оролдонобди. Харагты даа, тээхэндэ **үхибүүдтэ зорюулһан талмай бэлдэжэ байнхайб-ди**, - гээд, Хошуун-Үзүүрэй гулваа **Бадма Батомункевич Бадмаев** гараараа заана. Тиихэ зуураа энеэбхилэн, иигэжэ үргэлжэлүүлнэ:

- Нютагай зоной ажабайдалай хэмжээ элирүүлгын нэгэ зүб арга манай үндэр наһатайшуул хэлэжэ үгэнэн юм. Яагаад бэ гэхэдэ, үүлтэр һайтай нэгэ томо бухатайл һаа, нютагаархи-най байдал һайн тээшээ харанхай гэхээр бшуу. Тиимэһээ би гулваагай тушаал даажа абахатайгаа сасуу нютагтаа бухатай болохо талаар ябуулга эхилээ нэм...

Хошуун-Үзүүртэ Арбат байгуулаатай. Тэрэнэйнь тэг дунда «Талын бүргэдтэ» хүшөө. Холын хараатай, мэргэн бодолтой байа гээд, тэрэ хүшөө уряална хэбэртэй. Хүшөөгэй дэргэдэ нютагай гулваа һанамжаараа хубаалдана:

- Хошуун-Үзүүртэ мүнөө дээрээ 620 хүн ажаһууна. Ажалгүйшүүл үгы. Иимэ байдалтай хүдөө нютагууд Буряадта, Россида хоморой аабза. Дунда зэргын салингын – 15 мянга хүрэнэ. Мухар-Шэбэр соогоо энэ талаар бусадһаа урдүүрб-ди. Тиибэшье үшөө хэхэ ажал би: хүүгэдэй сэсэрлиг бари-ха хэрэгтэй, электрын галай 2 подстанци тодхохоор болон-хой. һунгалтада дахинаа оролсохо һанаан байна. Эхилһэнэ үргэлжэлүүлхэ хэрэгтэй...

Үхибүүдтэ зорюулһан талмай

Баннернууд - бултанай омогорхол

«БЭЛИГЭЙ ТУЯА» ХОШУУН-ҮЗҮҮРТЭ ГЭРЭЛТЭЭ

Республикын бүхы аймагуудһаа түрэлхи хэлэнэй багшанар болон һурагшад эрдэм шэнжэллгын «Бэлигэй туяа» гэжэ конференцидэ су-глараа. Байгша ондо тус хэмжээн Хошуун-Үзүүртэ үнгэрбэ.

«Проектно-шэнжэлэл-гын ажалнууд буряад хэлэнэй баялигһаа», «Тоонто нютагайм түүхэнээ», «Уран үгэ», «Этнографи», «Уг гар-бал, угай бэшэг», «Алтан гуурһан», «Багшын дүршэл» гэнэн 7 шэглэлээр шэнжэллгын хүдэлмэринүүд хара-алагдаа. Тэдэниинь «Бэли-

гэй туяа» гэжэ шэнжэллгын ажалнуудай суглуулбарида ороһон байна.

Хүндэтэ уншагшад, Ш-Н.Э. Эрдынеевэй нэрэм-жэтэ дунда һургуулиин Арина Дашанимаевагай хүдэлмэри танай һонорто дүрадхая.

Конференцидэ хабаадагшадые үхибүүд амаршална

ТАРБАГАТЫН ДОМОГ

Үни холо саһаа хойшо ямаршые арадай дунда аман зохёол үргэнөөр дэлгэрһэн байдаг. Түгнын таламнай элинсэг хулинсагуудһаамнай дамжажа ерэнэн урданай түүхэ домогуудаар баян даа.

Хошуун-Үзүүр нютагтамнай олон зоной мүргэлтэй, нангин һүлдэтэй уу-ланууд би: хойто зүгтэ – Улаан-Ха-да, зүүн урдань – Тарбагата, баруун тээнэ – Баян-Улаан.

Тарбагата гэжэ нэрэжэһэн нюта-гаймнай уула тухай олон тоото до-могууд байдаг. һургуулиин шабинар тосхойнонгоо үбгэд, хүгшэдһөө олон түүхэтэ хөөрөөнүүдые, домогуудые бэшэжэ абаад, һургуулиингаа музей-дэ нарин нягтаар хадагаланхай. Тар-багата тухай домогууд намайе эхэтэ һонирхуулба.

Тарбагатай хабаатай нэгэ до-мог танда дүрадхажамни.

Эртэ урда сагта түрүүшын хүнүүдэй би боложо эхилхэдэ, дэлхэй дээрэ ангууд болон шубууд бүхы юумэ эр-хилдэг байгаа. Тэрэ үедэ дэлхэй дээрэ ехэ хүсэтэй мэргэн Тарбаган-баатар байгаа. Тэрэ нангин галай шадаба-ри сахидаг һэн. Тэрэ үедэ гал гэжэ байгаагүй гэдэг. Эдее хоол шанаха аргагүй байгаа. Ангууд хүн зондо туһалжа гэжэ оролдолго гаргаба.

Тарбаган-баатар хүнүүдтэ гал үгэхэ дурагүй байгаа. Тиимэһээ ан-гуудай, шубуудай урда иимэ эрилтэ табиба: «Миний урда эгээ дүрэтэй, диилдэшэгүйгөө табигты. Хэрбээ миний годли тудда һаань, таанад намда шүүгдэхэт. Харин би шүүгдээ

һаа, хүнүүдтэ гал үгэхэб. Өөрөө ха-дын хажуугаар, айлай гэрэй захаар байрлахаб, ногоогоор эдее хоол хээд, шүүдэрэй уһаар байхаб».

Бүхы ангуудһаа, шубуудһаа хамагай түрүүн алтан хараасгай гараба. Тэрэ хараасгай сэнхир номин тэнгэридэ удаан элибэ. Тарбаган-баатар годлө-ороо хараасгайн һүүл буудажархёо. Тэрэ гэнэнһээ хойшо хараасгайн һүүл хоёр тээшээ һалаатай болонхой. Ти-игэжэ Тарбаган-баатар хүнүүдтэ гал үгөө юм гэлсэдэг. Өөрөө хада тээшээ ябаһан юм ха. Тэрэ саһаа хойшо хадада байрладаг болонхой. Той-рон байрлаһан хүнүүдээ, ангуудһаа абаржа, харалсажа байдаг. Мүнөө хүнүүд Тарбагата ууладаа зальбаржа, мүргэжэ байдаг.

Тарбаган: Хада газарта байрладаг амитан. Монголдо, Тывада, мүн Буря-ад орондо амидардаг. Бэенэ 50-60 см. утатай. Үнгэнэ - элһэлиг шара буурал уһанай (талада гоё маскировка боло-но). Тарбаган нүхэн соо байдаг. Нүхэн бүхэндэ 3-4 тарбаган байдаг. Эшээн-дэ оролго болоходо, 20 тарбаган бо-лотор нэгэ нүхэн соо үбэлжэдэг. Үдэр эдее хоол бэдэржэ гарадаг. Нүхэн сооһоо оло дахин гарадаг, ородог. Тиимэһээ эшээнэинь олон нүхэтэй байдаг. Үбэлдөө эдее бэлдэдэггүй, удаан, жэл соо 6-7 һара унтадаг. Тар-баганай наһан 8-9 жэл хүрэтэр. Тар-баганай эгээл шухала дайсан – хүн. Үшөө томо шубууд, мяхаша амигад тарбага агнадаг. Ехэнхидээ тарбага-най гүлгэд хосордог.

Спортын байшан баригдана

ҮНШЭН ҮХИБҮҮДЭЙ ҮЛГЫ

Бооморхин бүхыдөө 31 үхибүү үргэжэ абанхай, үндылгэжэ байна. Тиигэнэймнай ашаар һургуули хүдэлһөөр гээд, нютагаархин урма-тай. «Үнэхөөрөөшье, һургуулиин үгы һаа, нютагай зон үхибүүдээ һургахаяа ондоо нютаг руу зөөжэ болохо һэн», - гээд, Боомой гулваа Александра Цыренбимбаевна Раднаева батал-

на. Мүнөө дээрээ Боом һууринда 505 хүн ажаһууна. Олонхинь үмсэдөө малаа үсхэбэрилһөөр. 2009 онһоо бага олзын хэрэг аяар 30 хүн эр-хилнэ, тэдэнэй хоёрын пилорама нээгээ. Тиимэһээ спортын байшан һургуулитаа зэргэлүүлээд барина. Байгша ондо тус барилга түгэсхэхэ хүсэлтэй.

**Тус хуудана
Сарюна ЭРДЫНЕЕВА бэлдэбэ.**

ХАБАРАЙ ТАРИЛГА ТҮЛЭГ ДУНДАА

ГАЗАР ҮТЭГЖҮҮЛХЭ ХЭРЭГТЭЙ

БУРЯАД Республикын Правительствоын Түрүүлэгшын уялга дүүргэгшэ Александр Чепик түрүүтэй хабарай тарилгын асуудалаар республиканска штабай нүүдэл зүблөө Зэдын аймагта үнгэргөө. Энэ зүблөөндэ республикын муниципальна байгууламжануудай толгойлогшонор селекторнэ холбоогоор хабаадаа.

Буряад Республикын хүдөө ажыхын болон эдэе хоолой министрэй нэгэдэхи орлогшо Михаил Костриков элдхэлдээ республика дотор хабарай тарилга түлэг дундаа үнгэргэгдэжэ байна гэжэ мэдээсэ. Гансал хойто хүйтэн аймагуудта наял тарилга эхилжэ байна. Зүгөөр республикын гурбан: Бэшүүрэй, Кабанскын, Хориин аймагууд ямаршье шалтаггүйгөөр тарилга хойшолуулжа байна гэжэ мэдүүлбэ.

- Хабарай тарилга эрхилхэ талаар мүнгэн зөөрин, техникэ, хэрэгсэлнүүдэй талаар шийдхэгдээгүй асуудалнууд үгы ха юм. Заһабариин хэрэгсэлнүүд, шэнгэн түлишэ абтагданхай. 1500 тонно минеральна үтэгжүүлгэ худалдан абаха захяа хэгдээтэй. Оройдоол 500 тонно асарагданхай. Энэ сагай болзрто аяр 900 тонно үтэгжүүлгэ хэрэглээд байха ёһотой байгаади. Мүнөө сагта үтэгжүүлгэгүйгөөр тарилга хэбэл, хуули буса ябадал гэшэ, гэжэ министрэй орлогшо тэмдэглээ.

Нүүдэл зүблөөн дээрэ тарилга хойшолуулһан гурбан ажыхынуудай толгойлогшонорой тоосоо шагнагдаба. Бэшүүрэй аймагта толгойлогшо В.Г.Калашников республикын тусхай зорилготой программаһаа гараһан ажыхынууд өөһэдэйнгөө хүсэ шадалаар ажалаа эрхилхэ баатай болоод, тарилгынгаа талмай бага болгоо гэжэ мэдээсэ. Энэ ябадал **Александр Чепик** ехэтэ буруушажа, энэ программадаа нөөргөө орохо харгы нээгдэнхэй гэжэ мэдүүлээ.

- Миний ханаад үзэхэдэ, эдэ ажыхынуудай ажалдаа хандаса хаража үзэхөөр хаш. Хүтэлбэрилэгшэдын эсэ гэшэ гү? Хэр ажал эрхилхэ шадалтай? Залуушуул бии гэшэ гү? Ажал харюусалгатайгаар эрхилхэ зоной байбал, тэдэниие нөөргэн энэ программа руу оруулжа болохо ха юм, гэжэ Александр Евгеньевич тэмдэглээ.

Кабанскын аймагта Байгал шадар хүйтэн байһан шалтаһаа хабарайнгаа тарилгада хожомдожо байһанаа мэдүүлбэд. Мүн эдэ ажыхынуудта минеральна үтэгжүүлгэ худалдан абахада, мүнгэн зөөри дуталдана. Александр Чепик аймагуудай жасануудые хүдөө ажыхын эмхинүүдые дэмжэхыень дурадхаа.

- Мүнөө фонднууд мүнгэтэй ха юм. Хүдөө ажыхы мүнөөл сагта дэмжэхэ хэрэгтэй. Хэрбээ мүнөө тарилга хойшолуулаа наатнай, октябрь нара соо баһал ехэ саһан ороод, бүхы ургаса

һалгаажархихагүй гэжэ хаанаһаа мэдэбэт. Энэ асуудал түргэн шийдхэхэ хэрэгтэй, гэжэ тэрэ аймагтай толгойлогшонорые яаруулба.

Селекторнэ зүблөөнэй үедэ орооһото таряа тарилгын болзорой хойшолуулагдан шалтагууд тобойсо гаража ерээ. Нэн түрүүн мүнгэн зөөрин асуудал, Россельхозбанк урьһаламжа хүдөө ажыхынуудта 5 үдэрэй туршада үгэнэ ха юм. Минеральна үтэгжүүлгэ болон хүдөө таряалангуудые мүнхэлэлгын асуудал баһал мүнгэнэй асуудалда торон. Страховани-мүнхэлэлгэ хэлгэдэ республикын ажыхынууд үшөө дадаагүй байна. Гэхэтэй хамта, правительствоын Түрүүлэгшын уялга дүүргэгшын хэлэнээр, мүнхэрэлгэ хүдөө ажыхынуудай жэлээ урагшатай дүүргэхэ эгээл һайн арга боложо үгэнэ.

Селекторнэ зүблөөнэй түгэхэлдэ Александр Чепик Зэдын, Мухар-Шэбэрэй, Бэшүүрэй, Тарбагатайн ба Түнхэнэй аймагуудай толгойлогшонорой хабарай тарилгын ажаябуулгада эдэбхитэй хабаадаһые магтажа, Хурамжаанай, Хяагтын, Сэлэнгын аймагуудай толгойлогшонорой хабарай тарилгада хайша хэрэг хандалгые тэмдэглэн, хараадаа абаба.

МҮНХЭЛЭЛГЭ - АЖАМИДАРАЛАЙ ГОЛ АБАРАЛ

НҮҮДЭЛ зүблөөнэй түгэхэлдэ республикын хүдөө ажыхын министр **Александр Манзанов журналистнуудта тайлбари хэһэн байна.**

- Манай министерство ажыхынуудай урда гол шийдхэхэ асуудалнуудые табина. Энэ юн бэ гэжэдэ, технологиин арга зүб мүрөөр хэрэглэлгэ, минеральна үтэгжүүлгэ, химическэ бодосуудаар ургаса хамгаалга, һайн шанартай үрэнэ худалдан абалга. Мүн шухала асуудалнуудай нэгэн - хүдөө ажыхын талмайнуудые мүнхэлэлгэ хэхэ. Республика дотор оройдоол хоёр ажыхы страховой эмхинүүдтэй хэлсээ баталжа, байгаалида тохёолдог аюулта ушарнуудые усадхаха бүхы хэмжээ ябуулаад, тэдэ эмхинүүдэй урда уялгатай дүүргээд байна. Россиин Хүдөө ажыхын министрствэтэй хэлсэнэй ёһоор, бүхы ажыхынууд хүдөө ажыхын тарилгын болзорой дүүрэтэр мүнхэлэлгэ хэхэ уялгатай.

Мүнхэлэлгэ - мүнөө сагта байгаалиин уларилэй элдэб һандарлтануудһаа дулдыдан аюулта ушарнуудһаа абарха тон шухала арга болоно. Ажыхынууд мүнгэ алтанай дуталдан шалтаһаа тэрэниие хэнэгүй. Зүгөөр нёдондонһоо хойшо урьһаламжын мүнгэндэ мүнхэлэлгэ нэбтэрүүлжэ болохо гэжэ хэлсэндэ бэшэгдээ бэлэй. Гэбэшье ажыхынуудай хүтэлбэрилэгшэд үшөөл эсэргүүсэжэ байна. Энэнь буруу. Россиин Федерациин Правительство,

Нүүдэл зүблөөнэй үедэ

Н. Бальчугова зүблөөндэ хабаадагшадтай

ствын, Президентын тогтоолоор, мүнхэлэлгын ашаар бюджетдэ мүнгэн түлэгдэхэ. Ондоо ушарта һангай мүнгэн үгтэхгүй.

ЗЭДЫН АЙМАГАЙ АЖАХЫНУУД ТҮРҮҮ НУУРИНУУДАЙ НЭГЭН

НҮҮДЭЛ зүблөөнэй гэшүүд Зэдын аймагта хүдөө ажыхынуудай таряалангуудаар ябажа, ажал хэрэгтэйн танилсаба. Аймагта ехэ ажыхы - "Боргойский" гэнэн үүлтэртэ завод мүнөө жэл 9.5 мянган гектар талмайда орооһото таряа, 5 мянган гектар талмайда тэжээлэй таряа тариха түсэбтэй. 6 мянган гектар газарта паар халхан бодхоонхой. Бүхыдөө энэ ажыхы 20 мянган гектар талмай таряалантай.

- Нёдондо хара эртүүр гэнтэ ороһон саһан хүбхэн доро ехэ талмайда ургаса хосороо нэн. Мүнөө тэрэниие намарай таряан болгоод, ургуулжа ханаатайди, гэжэ үүлтэртэ заводой түрүүлэгшэ **Игорь Лобозёров** мэдээсэ.

"Боргойский" гэнэн үүлтэртэ завод Забайкалийн нарин нооһотой үүлтэрэй буряад түхэлэй хони үсхэбэрилдэг репродуктор гэшэ, мүн мяханай үүлтэрэй казах малаан үүлтэртэ үхэр мал тэжээбэрилнэ. Мяхата үүлтэрэй 700 толгой бодо мал, һүнэй үүлтэрэй 250 толгой үнээ, 15 мянган толгой хониды болон гахай үсхэбэрилдэг байна.

Аймагта хоёрдохи түрүү эмхи - хүдөө ажыхын "Баян" гэнэн ажыхы.

Тэрэнэй түрүүлэгшэ **Наталья Глебовна Бальчугова** гэшэ.

Энэ ажыхын зөөридэ 5236 гектар газар пайшигуудай хэлэгүүдээр тоологдоно. Тэрэнэй 3000 гектар газар хахалагдан, 590 гектар үбнэ сабшадаг талмайтай. Бүхыдөө энэ жэл ажыхы 590 гектар обёос, 2505 гектар шэниисэ, 500 гектар тэжээлэй таряа тарихаар түсэблэнхэй. 8 жэлэй туршада ажыхы жэл бүри гүрэнэй тэдхэмжэдэ хүртэнэ.

- Түрүүн багашаг туһа абадаг нэмди. һүүлэй 5 жэлэй туршада гүрэнэй тэдхэмжын ашаар мүнгэн зөөрөөр ядалдадаггүй ажыхы болонхой, хүл дээрээ бодообди, гэжэ Наталья Бальчугова хөөрэнэ. - Манай ажыхы мүнхэлэлгэтэй хадда ган гасуурай үедэ ехэ һайнаар гүрэнэй тэдхэмжэдэ хүртөө. Жэшэнь, 2009 ондо тохёолдоһон ехэ мүндэртэ 1548 гектар талмайда ургаса хосороод, бидэ 6 миллион түхэриг гүрэнэй тэдхэмжэдэ хүртөөбди.

2010-11 онуудай ехэ ган гасуурай үедэ энэ ажыхыда 7 миллион түхэриг мүнхэлэлгын түлбэри түлэгдөө. Мүн Буряад Республикын засаг баһал мүнгэн зөөрөөр туһалаа.

- Бидэ республикын Правительствода ехэ баярые хүргэнэбди. Туһа хүргэжэ, бидэниие урмашуулжа байхадань, ажалнайшье урагшатай ябана ха юм, гэжэ Наталья Глебовна мэдүүлбэ.

Хабарай тарилгын хэмжээ ябуулгада энэ ажыхы 17 миллион түхэриг гаргашалаа. Россельхозбанкһаа урьһаламжа абаа, мүн гүрэнэй тэдхэмжын мүнгэн зөөри үлэнэ байгаа. Нёдондонойнгоо үлүү гараһан шэниисэ худалдажа, мүнгэтэй болоһон байжа, ядамаггүй тарилга эрхилнэ.

Цырегма САМПИЛОВА, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд.

Буряад Республикын байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойн хүндэлэлдэ

Сэр-Од ЭНХБОЛД:

“МОНГОЛ, БУРЯАД АРАДУУДАЙ ХАРИЛСААТА АЖАЛ СААШАДАШЬЕ, ХЭЗЭЭДЭШЬЕ АША ТУҢАТАЙ БАЙХА”

Түрэл Буряад Республикнай байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойн баярай хэмжээ ябуулганууд эдэ үдэрнүүдтэ хаа хаанагүй үргэнөөр ябуулагдажа эхилбэ. Эды олон жэлнүүд соо хүршэ ажаһуудаг молор найхан Монгол ороной хүтэлбэрилэгшэдтэй, арад зонтой, түрэл гаралтаа хани халуунаар харилсажа байдагбди. Манай республикын правительственна хоёр ороной холбоо, хэлсээ баталалгада, уулзалгануудта, үдэшэнүүдтэ, хайндэрнүүдтэ, хамтын ажалда хам оролсожо, хоёр хүршэ гүрэнүүдэй дарганарай, зоной бэе бээдээ ябалсаха, айлшалха, аяншалха хэрэгтэ туһалжа, социальн – экономика прогаммануудаар, эрдэмтэдэй, бусад мэргэжэлтэдэй ажалаар соёл, искусствын оршондо харилсаха, нүхэсэхэ талаар ажал хэхэ, худалдаа наймаа эрхилхэ арга боломжонуды Улаан-Үдэдэмнай байгуулагдаһан Монголой Генеральна Консулствын ударидагшад, ажалшад бултанда олгуулна гэшэ.

БАЯН НАМТАРТАЙ (Тобшохоноор)

1965 оной январин 6-да Монголой Архангайн аймагай Батцэнгэт сомондо Сэр-Од Энхболд түрэнэн байна. 1983 ондо Улаан-Баатарай 48-дахи дунда нургуули дүүргээ. 1983-1992 онуудта Геолого-барилгын шэнжэлэлгын экспедицин хүдэлмэришэн. 1992-1996 онуудта Монголой гүрэнэй университетэй уласхорондын харилсаанай факультеттэ нуража түгэсхөө. 1996-1998 онуудта Монголой радиогой редактор-оршуулагша. 1998-1999 онуудта Хүтэлбэрилгын академийн хүтэлбэрилгын таһагта нуража гараа. 1999-2003 онуудта Иммиграционно албанай управленийн ажалшан. 2003-2008 онуудта Монголой Замын - Үүд гэнэн КПП-гэй Миграционно албанай түлөөлэгшэ. 2008-2010 онуудта Иммиграционно албанай управленийн таһагтай дарга. 2010 оной октябрь һараһаа Улаан-Үдэдэ оршодог Монголой Генеральна Консулствын вице-консул. Француз, ород хэлэнүүды мэдэдэг. Болор Сэлэнгэ гэжэ наһанай хани нүхэртэй, 4 хүүгэдтэй.

Нёдондо Россиин болон Монгол ороной хоорондын дипломатическа харилсаанай байгуулагдаһанай 100 жэлэй ойн баярай хэмжээнүүд үргэнөөр үнгэргэгдэжэ, эрдэмэй-практическа конференци, баярай суглаанууд, концерт нааданууд эмхидхэгдээ. Хани барисаага дэлгэрүүлэн, аха дүү монгол зоной Буряад орондо ябуулжа байһан ажал тухайгаа хөөрэхыень хоёр жэл найма һара соо Генеральна Консулстводо амжалтатай ажаллажа, хүдэлмэрингээ үрэ дүнгүүдые согсолон, нютагаа бусахаа байһан, хүршэ ороноудтай хүнүүдэй аша туһада алишье үндэһэ яһатанда, нютагаархидтаа, буряад нүхэдтөө, наһатайшуулдаа, залуу зондо туһалха гэжэ оролдожо байдаг вице-консул, господин **Сэр-Од ЭНХБОЛД**до хандажа, түрэл республикынаа үндэр ойн хүндэлэлдэ, республика соомнай байгша ондо соносхогдоһон Аяншалгын, хүндэмүүшэ ёһоор угталгын жэлдэ хөөрэлдэһэн байнабди.

- Хүндэтэ господин **Сэр-Од Энхболд**, үнгэрһэн хугасаа соо ябуулһан ажал хэрэгүүд, Улаан-Үдэдэ ажалладаг орон нютагайнгаа эрхим, ехэ бэлигтэй хүнүүд, бэрхэ ажалшад тухайгаа, хэзээ визэгүйгөөр ябалсадаг болохобиди гэжэ хөөрөжэ угыт. Ерэхэ жэлдэ Монголой Дадал сомондо анхан эхилһэн уласхоорондын гүн удхатай “Алтаргана” хайндэр-фестивалиингаа байгуулагдаһаар 20 жэлэй оие тэмдэглэн, тэрэл газартаа, Монгол найхан орон нютагатнай энэ хайндэрнай үнгэргэгдэхэ, баһал тэндэ олоороо хабаадахамнай гэшэ...

- Зүб лэ даа... Түргэн саг ябана... Буряад хэлэ, заншал нэргээхэ гол зорилготой, 20 жэлэ тэмдэглэхэ байһан “Алтарганын” фестивал Монголдомнай, Дадал сомондо дахинаа болохо. Мэдээшьегүй байтарни, гурбан жэл шахуу ажаллаһаарни саг үнгэрбэ. Би Консулстводо визовэ албанай ажалтай түлөө харюусалгатай хадаа үглөөнһөө гэхээр ехэ сүлөөгүй, ехэ ажалтай байдагби. Жэшэнь, 2010 оной “Алтарганын” болохоо байхада, 19 мянган хүн урагшаа, хойшоо ябаа, уран бэлигээ харуулаа.

Монгол, Россиин, Буряадай дээдын тушаалтай ноёд сайд айлшалба, Хүх-Хотодо, Эрлянда гүн удхатай уулзалганууд болобо, ажалай хэрэгүүдээр бэе бээтээ харилсаба. Буряад Республикын Правительствын Толгойлогшо В.В. Наговицын харилсаата ажалай ёһоор (визит) Монгол ошоһон байна. Хяагтын, Зэдын, Захааминай, Түнхэнэй аймагуудай зон визэгүйгөөр хилэ гаран ябадаг наань, бусад аймагай зонтой, хоёр гүрэнүүдэйнгээ эрдэмтэдтэй, худалдаа наймаашадтай, артистнуудтай, спортсменүүдтэй, оюутадтай, амарһан, аяншалһан, нуража байһан хүүгэдтэй ехэ ажал ябуулнабди. Удангүй визэгүйгөөр ябаха саг хүршэ ороноудтаа, бэе бээдээ ябалсаха саг дүтлөө гэжэ байнаб...

Тиихэдэ Буряад орон, Ивалгын дасанда Этигэлэй хамбын мүнхэ бээдэ мүргэхөө, гоё найхан Байгал далайе харахаа олон зон Монголһоо ерэнэ. Улаан-Үдэдэ 3 аяншалгын томо компанинууд тусхай автобусуудаар аяншалагшадые зөөнэ. Хубиин машинаар ябагшад олошороо. Хилэ дээгүүр гарахадаа, 50 килограммнаа дээшэ эд зөөри үргэлхэгүй гэнэн хизаарлалга бии, тиимэһээ наймаашадта туһалагшад хамһалсана.

Монголой Ехэ сургуулида Буряадһаа, мүн ВСГУТУ-гай филиалда (Монгол), Кабанскын аймагай Селенгинскын колледждо нурадаг манай оюутад олон. Үхибүүд бэе бээдээ айлшална, нурана, зунай лагерьнуудта амарна. Монголой “Найрамдал” лагерь олондо мэдээжэ болонхой. Поезддо хүдэлхэ провондигуудай курсада эндэ монгол залуушуул нурана. Монголой худалдаа наймаанай, барилгын томо компанинууд – “Марко Т”, “Монгол түмэн”, РИЧМОН”, бусад амжалтатай Улаан-Үдэдэ хүдэлнэ. “Модерн номадс” гэжэ нэрэтэй, монгол эдээнэй ресторанууд Улаан-Үдын түбтэ, мүн Трубацевейэй үйлсэдэ олондо танил болонхой. Бэрхэ тогоошод, гартаа эмтэй, домтой аргашад, массажистнууд эндэ олон.

Буряад ороние уран бэлигээрэ суурхуулжа байһан артистнууд, Монголһоо хүдэлхөө ерэнэн Мунхзул, Баттүвшин, Баттулга, Нямхуу (виолончель), Оюунэрдэнэ (скрипка), Эрдэни Батсух, поэт Х.Батхуу гээд амжалтатай ажаллана. Бидэ найз нүхэрөө Х.Батхууе дэмжэжэ,

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

шэнэ номойн презентациин үдэш-конкурсдонь туһалаабди, хүүгэдтэ медальнуудыень, дипломуудыень бэлдэлсээбди. Театрнууд гастрольнуудаараа андалдадаг, илангаяа Буряад драмын академическэ театр манай Нацагдоржийн нэрэмжэтэ драмтеатртай үнинһөө нягта холбоотой болонхой. Бэлигтэй артистка Эржена Базарсадаевагай үүсхэлээр Монголой “Нюанс” гэнэн оперо-бүлэгэй, “Гэгээн ододой” хүүгэдэй уласхоорондын конкурсн жюриие ударидаһан Монголой “мега-одон” дуушан Сарантуягай, бусад дуушадтай, артистнуудай нэрэнүүд, бэлиг буряад шагнагшадта үнинһөө мэдээжэ болонхой.

БГТРК-гай тележурналист Баярма Раднаевагай хэдэ “Уулзалгын баяр” гэнэн теледамжуулгаар аха дүү арад зон бэе бээтээ уулзажа, баярлажа байдаг байна.

Монгол туургата араднай – буряад, монгол зон ажал хэрэгтэ бүтэмжэтэй, олзын хэрэгтэ омогтой, гэр бүлэдөө наартай,

Сэр-Од Энхболд гэр бүлэтээ

аша жаргалтай, амгалан тэнюун ажаһуухань болтогой!

2014 ондо Монголд болохо “Алтарганынгаа” хайндэр-фестивальда буряад хубсаһаа үмдөөд, буряад хэлээ, ёһо заншлаа дэлгэрүүлжэ, түрэл хэлээрээ хаанашье ярида болоһой гэжэ ханагдана, хүсэгдэнэ. Арадай энэ хайндэрэй эхилһээр 20 жэлэй ойн хүндэлэлдэ Дадал сомондо болохо “Алтарганада” бултыетнай урижа байнабди. Росси гүрэн Монголтой дипломатическа харилсаа холбооной 100 жэлэй ойдо нёдондо эрдэмэй-практическа конференциин дүнгөөр энэ найхан ном гараа. Би өөрөө эндэ хүдэлхэ үедөө БГУ-гай түүхын факультетэй магистратура түгэсхөөб, тиимэһээ энэ удхатай ажал хэрэгтэ, арадуудай хани барисанда өөрынгөө хубита оруулжа байһандаа баяртайб.

Бидэ гэр бүлэтээ, хүүгэдтээ эндэ ажаһуухадаа, ажаллахадаа, буряад зоной хэлэ, түүхэ, ёһо заншал найн мэдэхэ, найз нүхэд олонтой болообди... Болор

Сэлэнгэ наһанай хани нүхэр иимэ үгэнүүдтэй буряад арадай дууе хайшаадаг:

Арбаадхан сэрэгын дундахин сэргэндээ Ардагхан боро улаанинь минии морин. Алтанхан часытай, мүнгэнхэн үлгүүртэй Айдархан нэгэнинь минии нүхэр...

Монгол, буряад арадуудай харилсаата ажал, хани нүхэсэл саашадаашье, хэзээдэшье аша туһатай, хэтын хэтэдэ үрэгжэл ехэтэй, удаан сагай үргэлжэлтэй байха гэжэ этигэнэб, найданаб. Эндэ ажаллаха болзороймни дүүрээшье һаа, таанандаа, танилнуудаа, найз нүхэдөө түрэл Монгол орондоо угтан абаха байһанаа найдүүлнаб бултанда. Уншагшадтатнай амжалта, аза жаргал, найн найхание Буряад Республикын байгуулагдаһаар 90 жэлэйнтай ехэ ойн баяраар амаршалан хүсэнэб!

Бэлигма ОРБОДОВА хайндэрэй хөөрөлдөө хэбэ.

Уран шүлэгшэн Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙН 80 наһанай ойдо

ҮНЭН ДОМОГОЙМНАЙ ҮРГЭЛЖЭЛЭЛ ҮШӨӨ БЭШЭГДЭХЭ

Мүрэндэл мүшэтен урдажа байдаг саг жэлнүүдэй түүхэ саарһан дээгүүр саглашагүй гүнзэги сахюурта тамгаяа орхинхой. Хэрбээ тахатай табжан хүлэгөөрөө тэрээн дээгүүр табжаганаса харайлгах аргатай гэшэ наамнай, үнгэрһэн түүхын үльгэрүүн далай сооһоо галта ошодой амисхаалаар харбахань гайхалгүй!

Мүнөөдэрэй үндэрһөө гэдэргээ эрьен хоридохи зуун жэл тээшэ хаймадахадамнай, халхи шуурган хүдэлжэ, һара наранай тохёолгон болохын дүлгэтэй 1933 он үзэгдэлэй. Энэл ондо Гитлер засагаа гартаа абажа, шулуун оёорто Берлинэй түбье зэрлиг, хүндэ сабхинууд доһолгожо эхилээ һэн...

Зэрлиг хүйтэн зэдэлээтэ абяанһаа дорьбодожо, Зүүн Сибириин зүлгэтэ ногоон дээрэ, май һарын 15—ай үүрээр Дансаран хүбүүхэн умайһаа унажа ерэнэн үльгэртэй. Тэрэ 1941 оной намарын Эдэрмэгэй эхин шатын хургуулида үгтэбэ. Ямар саг байгаа гэшэб?!

...Морин косилкаар үбнэ сабшажа ябаһан гү, али жаткаар талха хадажа ябаһан эрэшүүл косилка, жаткатай мориёо тоногһоонь мулталха забдагүй, тэрэл байра дээрэһээ сэхэ райвоенкомат тээшэ эльгээгдэдэг һэн.

Хабарын бишье хургуулиа орхихо баатай болобо. Апрельин дүрбэ-табанаар классаймнай үүдэ тоншоод, "Манай Ажал" колхозой Хөөрхын эбэртэ малай бригадир (МТФ) Дармажаб Сультимов (Галданжабай баабай) орожо ерэбэ. Тэрэ иигэжэ хэлэбэ: «Би Дансаран хүбүүе абаашаха гэжэ ерэбэб. Эхэнэ ехэ үбшэн байна. Эхэнэ Шэбэрэй гүүртэдэ һаалишанаар хүдэлдэг аад, орондонь үнэшэн болохо хүн үгы, тиимэһээ Дансаран хүгшэн эжытээ доярхын ажалда

хамһалсаха болоо, иигэжэ эжынэртэйнь ойлголсооб". Евдокия Петровна багшамнай нам тээшэ хараад: "Тетрадь, номоо сүүмхэдээ хыш даа, эжыдээ туһалхаяа ябаха болоолши даа", — гээ һэн.

Хубсалжа газашаа гарабаб. Үйлсэдэ ашаанай машина харагдана. Зосоогоо нэгэ юумэндэ һанаата болоноб. Юун бэ гэхэдэ, хоёр үдэр урдахана фотограф ерээд, зурагыемнай хаһан байгаа. Тиигээд апрелин 7-до фото-зурагыетнай асархаб гэжэ найдүүлһан. Яахаш аргагүй, аниргүйхэн лэ харгыда гараа һэм. Шэбэрэйнгээ гүүртэ ерэхэдээ, аргагүй баяртай машинаһаа бууһаар лэ, зүүн үрхын гэрэй үүдэ гүйдэлөөрөө ошожо татабаб. Гэрэйнгээ боогоо алхажа ороходомни, хээтэймни (залуу эхэмни) үбсүүгээ тэбэринхэй, гэр соогуураа гэншэжэ, ябажа байбал даа. Дотор самса дээгүүрээ тэрлигээ нэмэрэнхэй, хүхэн дээрээ хапуусын ногоон хальһа табинхайень обёорбоб. Зосоомни барагар боложо, дуугай зогсоноб. "Тэрэ шэрэм дээрэхи забарууха эдеэд, эжыдээ туһалхаяа хуһамаг руу ошол даа", — гэжэ гэншэһынгээ забһарта хэлэбэ.

Хүгшэн эжымни Намсараева Сэжэб гэжэ нэрэ обогтой, тэрэ жэлдэ эгээл жара наһатай һэн. Залуу эхэмни Шагдарай Пэлжэд гушан гурбатай ябаа. Үнгэрөөшэ намарын эхэмни нарайлаад, уламжалан баруун хүхэниинь хабдан тээржэ, ажал хэжэ бирахагүй болоходоо, намайгаа хургуулиһаам болуулха баатай болоһон бэлэй. Хара багаһаа мал соо өөдөө болоһон Дансаран эжынгээ эрхим туһалагша боложо, апрельһээ октябриин тэн болотор хүдэлэлсэжэ, нэгэдэхиие дүүргэһэн үнэмшэлггүй һэн тула уншажа, бэшэжэ шадахашье һаа, дахин нэгэдэхи класстаа оруулагдаба. Иигэжэ Дансаранай бүхэли жэлээр хойшоо түригдэһэниинь тэрээндэ ехэ сохилто болоһон...

Саашань тон үсөөхэн үгөөр зураад, зураад гарахам. Тэрэнэй хойто тээ хоёр жэл тухай болоод һэн гү, залуу эхэмни эхэнэр үбшэндэ нэрбэгдэжэ, хүгшэн эжы бидэ хоёр дахин лэ доярхын ажал дааха баатай болообди. Хургуули орхигдоо һааб даа.

1948 оной намар Хэжэнгын дунда хургуулиин үүдэ татабаб. Хойто хабарын (апрель соогуур) шүлэг бэшэдэг үхибүүдые хэшээлэй һүүлдэ "учительска" соо суглархыемнай буряад хэлэнэй багша Надмит Намсараевич захиба. Коридор соохи зүүн сонхын дэргэдэ суглараад, булта нэгэ доро ороббди. Дурдабал: Галанов Цырэн, Жамбалдоржиев Саша, (бидэ Шүүрэ гэдэг хэмди), Дарибазарон Шэмэд, Базарсадуев Цырэндаша, Батомункуев Чингис, Цыбжитов Сультим болоод би.

Н.Н.Намсараевай хажууда уран зохёолшо, поэт Бато Базарон хууһанаа аргаахан бодожо, ханын захын стол дээрэ хэбтэһэн "Зүрхэнэй дуунууд" гэжэ ханын газетэнүүдэй дэргэдэ ерээд хэлэбэ: "хургуулимнай эхилэн бэшэгшэ поэдүүдээр олон юм байнал. Энэ стол дээрэмнай "Зүрхэнэй дуунууд" газетэ аяар гурба хэбтэнэ. Би таанарай ажалтай танилсаад байнам. Эндэ Базарсадуевай "Эб найрамдалай шубуун" һайн шүлэг болоо. Жамбалдоржиевай - "А үзэг", Батомункуевай "Ангарстрой" шүлэгүүд яһала зохид байгуулгатайнууд гэжэ харааб." Эндэ бусадай нэрые дурдаагүй һэн. Тиигээд иигэжэ нэмэбэ: "Үсөөхэн үгэнүүдээр һайн удха гаргажа бэшэхые оролдохо ёһотойт. Аха поэдүүдэй шүлэгүүдые һажаажэ, тон тиимээр дуряажэ бэшэбэл, үбэртэлһэн болохот. Иимэ хэрэг аюултай! Таанадай шүлэгы хэн нэгэ поэдэй заһабал, таанарта туһа үгэхэгүй, "үргэмэл зөөри" болоод хосорхо..." Эдээхэн хэды үгэнүүдын

үсэгэлдэр хэлэндэл адляар тон элеэр соностоһон зандаал даа.

Хойто жэлын - 1949, мүн 1950 онуудаар Дашабылов Гоша, Даржаев Гушаабал, Лайдапов Барадий болон бусад "Зүрхэнэй дуунууд" сониндо нэрээ барлажа эхилһэн юм.

Дээрэ дурсагдаһан шүлэгшэд сооһоо Ц.Д.Базарсадуев, С.Цыбжитов болон би гээд мэндэ һайн ябажа байнабди. Үшөө "Зүрхэнэй дуунууд" гэдэг ханын газетыемнай шэмэглэн гоёогшо, шог найруулгануудые бэшэдэг Петр Буянтуев мэндэ һайн ажаһууна.

Үнэн домогоймнай үргэлжэл үшөө бэшэгдэхэ, иигээд дүүрээгүй!

Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ, Буряадай соёлой габыята хүдэлмэрилэгшэ, СССР-эй кинематографийн эрхимлэгшэ, «Арадай хүндэ» шангай лауреат, Россиин Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн.

САГ ҮЕШ - АГШАМ ЗУУР

МОГОЙ НАРА (май)

Могой нарада – муул даа ногоон, Малнууд газараа мүлжэн зобоо. Ойн захын ургы гура, ногоон Ойготороо эдеэл даа одоо. Шабарлиг шиигтэй тала нугаар Шара саһан шабидан бууна. Хэды хоноод наранда ураар Хээгүүр зэрэлгээн долгёо тууна.

Саанаһаа хүйтөөр нэрьсэшье һаань, Сагаахан сэсэгүүд задарна, Жэгүүртэнэй дуу дэлгээшье һаань, Жэбэржэ тэнгэри харлана.

Хүхэ балхаг Мяхуулын убһагаар Хүхын хаһа – "амаа зайлана." Молор сагаан мүшэн һубһадаар Мойһон сэсэглээд хангалтана.

Хара шэрэм хүрилнэ элеэр – Хабарай охин лэ бушхашоо. Мантын добуунай үбэр эрьээр Мангир гашуугаа мушхашоо.

Хара шэрэмэй шара тоһо Хадагладаг заншал бии бэлэй, Үлэбэл тэрээгээр хүн баһа Үбиг ябаал хүйтэндэ үбэлэй.

Хангай байгааилин гүн шэдхэ соо Хандагай түллөөл ха, үнжэнэ.

Удаан хэбтэжэ, сагын хүсөө, Улаан шара тугал тэнжэнэ.

Шэлын хормой шэмэглэн байдаг Шэлбүүһэтэ модод бүтүүрнэ. Тэрэнэй саахануур улайдаг Тэрэнгийн түймэр – дүлэжэнэ!

¹Хабарай һүүлшын саһые – "шара саһан" гэдэг. ²Шэрэмэй – хара шэрэмэй түлэг соогуур байгааилин дотор хүсэн онсо туйлдаа хүрэдэг.

МЭХЭЭРТЫН ДАБААН (Амфибрания)

Хангайн гүн Мэнээртэ Хадын хан нюруу – Толгойнь гүт гэхээрта Томоото – даруу.

Бүтүүхэн манаар шэб Бүглөөд лэ духа, Аяархан хизаарта Абяагүй бухаа.

Жэрбылдэн сэхээр лэ Жэгүүртэн бодоо, - һахюул гүт гэхээр лэ, һаглайнад жодоо!

Һэбшээгүй хүбшын жэм. Һэрюухэн оёор – Намаатан нэбшыжэл Намжаарна гоёор.

Һуняһан ногоондол һухайташ налуу. Сарюухан ногоорнол Сагдуулхан – залуу.

Юһэн зуун онуудта Юрын хэб – "ушпаал"

Мэхээртын дабаанда Манай зон сабшаал.

Холын саг һануулнал Хондообо хохюур – Бадлын уг залгуулһан Батнайлиби – узуур!

Хэжэнгын эхиие Хэшээжэл модоор, Мэхээртэ угыем Мэдүүлнэш тодоор!

Лимбын яг жэрьсэндэл Хэжэнгэ гулгаа. Зунгыень нэльсэндэ Зүрхөөрэн шагнааб.

Шэлбүүһэн залаата Шэлын гол нюруу – Сэгээхэн уняарта Сэнхиинэш дорюун!

¹Һухайта – Мэхээртын дабаанай хормой дэрлэһэн багахан тала.

²Ушпаал – рельсэнүүд доогуур дэбдидэг хүндэлэбшэнүүдые (шпалануудые) тэрэ үеын буряадуудай "ушпаал" гэгдэдэг үгыень зандань хэрэглэбэб.

УЛЯАБАРАЙ ШУГЫ

Шугы, хара шугы Шуулжа һуудаг халхинда. Аялгань гүн холо Абаашанал – зуун жэлнүүдтэ.

Саг үеш – агшам зуур Саашалнал даа үүлэд шэнги. Хүн зоной уг узуур Хүрьһэтэ түбээр хүгжэнги.

Домог жэлнүүд хэтэ Дуунууд болон урдан нүүхэ – Хи оршолон мэтэ Хизааргүй һунана түүхэ...

Дансаран ДОРЖОГУТАБАЙ

Үлеэдүүд, уляадууд Үргэн Азяар хэсэн тараа. Бусайдал, хёморол Булажархин – тоһоор дараа.

Уляаба¹, һойһо – Ахын Уладай обог залгаа гээ, Уляаба угтаниие – Урдын Хэжэнгэ "залгяа" гээ.

1973 ¹Уляаба – хэды зуун жэл урда тээ эдэ угсаатан Хэжэнгэ тосхонһоо тусаа урдахи нэлэнхы шугын үбэртэ хууһан. Мүнөө тэндэ хоһон шугы, гансал "уляаба" нэрэтээ үлэнхэй.

ТЭМЭЭН ХАМБЫ (ямб)

Утай, Харбиин дундуур Урдаад гүрбээ – бүд, сай. Сибирь шэглээл урдуур – Сэлсэнш үгыл басай.

Сибирь гэгдээд Эрхүү Шэрүүн халхяар шэрбээ.

Урдын купеэс Хүрхүүд Утын замһаа ерээ.

Нохомжотой хандаад – Нүхаар! – гэлэйл буряад. Ванюшкадаа зангаад, Бараа харыш! – уряа.

Помещигэй хүбүүн Попов дары үзөө. Шэршүү торгоо түрүүн Шэлээд Хүрхүүд нэхээ.

Холын острог – Эрхүү Хотын нэрээр1 нэршээ. Россиин солоор эртүүр Обтой абаал, гэршээ!

Баруун Сибирь хулгөөд, Бараа угтая юм бы – Эрхүү хотоор дэлгээд, Эрьеэд гараал, хамбы... 1978

¹ Нэрээр – 1686 ондо Эрхүүгэй острог хотын нэрэдэ шэлжүүлэгдэһэн.

Б.Ринчинова

Соёлой һонин

Чайковскийн нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищида РСФСР-эй арадай артистка Надежда Казаковна Петровагай класста һуража, дуунай гайхамшагта һургуулида абаһан мэргэжэл шадабарья Зүүн Сибириин соёлой ба искусствын академи-дэ Буряадай арадай артистка Татьяна Шойдагабаевагай класста нарижуулан мүлжэ, оперно театрай хоорто дуула-

уласхоорондын конкурснуудта Гран-при шангуудай лауреат болоһон, СССР-эй арадай артист Лхасаран Линховоиной нэрэмжэтэ уласхоорондын конкурсн III шатын шанда хүртэһэн байгаа. Бэлигмагай наһан залуу, наран үшөөл дээрэ гэжэ хэлэхэ ёһотойбди.

Бэлигма Ринчиновагай зохёохы ажал ябуулгын гурбан дискһээ бүридүүлэгдэжэ,

“Севилин һахал хюһагша” гэдэг опероһоо Розинын каватиные удаа дараалан уянгата һайханаар, нэгэ амяар дуулажа, нэрэмэ алыга ташалгаар утгадаба.

Мэргэн Санданов тайзанда уригдажа, Пётр Чайковскийн “Елбэрэй хатан” гэжэ опероһоо Германэй аари гүйсэдхөө. Италийн суута композитор Джузеппе Вердин “Риголет-

А.Базаргуруева

АБЫН ҮНДЭР ҮРЕЭЛЭЭР

Хорин арбан нэгэн эсэгын үри һадаһад болохо Ага найман эсэгын буряадуудай ажаһуудаг Агын тойрогыг үльгэр домогуудай хизаар нютаг гэжэ нэрлэдэг юм.

Агуу дуулгата

Алхана ууламнай, Аршаан булгата

Онон мүрэмнай, Энхэ һайхан тоонтоннай – Элдин хонгор Агамнай!

Буряадай оперо болон баледэй академическэ театрай дуушан Бэлигма Ринчиновагай гурбан дискһээ бүридэһэн аудио-альбом бэшгэдэжэ, нара хараһантай танилсалгын концерт-наадан һаяхан театрай тайзан дээрэ болобо. Түрүүшын шэнэ аудио-альбомдон классическа дуунуудааринууд, романснуд, буряад арадай дуунууд, монгол, буряад композиторнуудай шэнэ бүтээлнүүд оруулагданхай. Дискэээ бэлдэжэ байха үедэнь мордоһон эсэгынгээ дурасхаалда зорюулжа, аудио-альбомоо “Абын үндэр үреэлээр” гэжэ нэрлэбэ. Бэлигма Ринчинова классическа дуунуудаар Россиин арадай артистка Дарима Линховоинтой, дирижер Владимир Рыловтой (арбаад жэлэй урда тээ тэрэ манай театрта ахмад дирижероор хүдэлһэн юм) Москвагай Гостелерадио-гой оркестртэй, буряад дуунууда Монголой оперно театрай симфоническа оркестртэй сүг бэгшэжэ, айхабтар ехэ ажал хэһэн байна.

Бэлигма басагахан Агын тойрогой Дулдаргын аймагай Зүдхэй нютагта тоонтотой. Тогтор Хуасай угай жолоошон, механизатор Жамбал Ринчинов элдэб ажал хэһэн Сэсэгма Батонимаева хоёртой үнэр баян бүлэдэ түрэнһэн намтартай: 11 үхибүүдэй наймадахинь боложо, алтан дэлхэйдэ мүндэлһэн, хоёрын хүбүүд, бэшэниинь басагад. Эдэнэр гол түлэб багшын мэргэжэлтэй, гансал Бэлигма дуушан болонхой. Бүргэд ахайн нютагайгаа захиргаанай “Ритм” гэжэ предприятие хүтэлбэрилдэг.

Бэлигма 1990 ондо нютагайгаа дунда һургуули дүүргээд, Улаан-Үдын П.И.

жа, удаань оперын дуушанаар хүдэлжэ, дэлхэйн ба оронойнгоо репертуарай гол партинууды гүйсэдхэхэдөө, Буряадай оперно театрай урдаа хараха дуушаниинь болоһон байгаа. Тийгэһээр байтар театрай байшангай хэлбээн заһабарилагдаха болоходо, залуу дуушан Москвадахи Галина Вишневскаягай “Оперын дуунай түбтэ” ошожо, Москвагай консерваториин багша, Россиин арадай артистка, профессор Ирина Ивановна Масленниковагай хоёр жэл соо ажаллахадаа, мэргэжэлээ дээшлүүлһэн, нарижуулан мүлһэн байха юм. Иимэ талаан хүнүүдтэ хомор лэ тутадаг байха.

Бэлигма үргэн дэлисэтэй үзэхэлэн һайхан уянгата колоратурна сопрано хоолойтой дуушан юм. Харьялаа түргэн урасхалтай хадын голой уһанай мэлмэрэн урдажа байһан шэнги жэгдэ һайханаар хоолойниинь гарадаг. Энэл ха юм даа бурхнай табисуурһаа эхитэй талаан бэлиг. Буряадай оперын дуушан бэлигтэй бэрхэ байханаа гадна, сэбэр һайхан шарайтай хүн юм. Үнэхөөрөөшье, оюун бэлигтэй, сэбэр һайхан шарайтай байһаараа дуушан оперно искусствуда дуратайшуулай зүрхэ сэдхэл татадаг, дура буляадаг гэшэ.

Туйлай ажалша бэрхэ, өөртөө эрилтэ ехэтэй, хүгжэмтэ репертуараа тааруулан шэлэдэг, өөрынгөө арга шадабарие зүбөөр сэнгэдэг, зохёохы баян дүй дүршэлтэй байһаараа олон ондоо рольнуудта наадана, камерна уянгата дуунууды, романснуды, буряад композиторнуудай дуунууды уран нугалбаритайгаар, уянгата һайханаар гүйсэдхэжэ, зоной магтаал һайшаалда хүртэдэг юм.

Арба гаран жэлэй туршада Буряадай оперно театрта дуушанаар хүдэлхэ үедөө Бэлигма Ринчинова олон конкурсдо хабаадажа, үндэр нэрэ солодо хүртэнхэй. РСФСР-эй арадай артист Бадма Балдаковой нэрэмжэтэ республиканска, Монголой арадай жүжигчин, Монголой Арадай Республикын Хүдэлмэрийн Баатар Цэвэгжавийн Пүрэвдоржын нэрэмжэтэ

миндаһан дээрэ бэшгэдэнһэн аудио-альбомдо зорюулагдааша концерт хоёр хубиһаа бүридүүлэгдэ. Буряадай Гүрэнэй Г.Цыдынжаповай нэрэмжэтэ оперо болон баледэй академическэ театрай симфоническа оркестр дирижер Валерий Волчанецкийн хүтэлбэри доро наадаба. Театрай залуу дуушад Ольга Жигмитова, Аюна Базаргуруева, Сультим Дашипылов, Мэргэн Санданов, Солбон Лубсанов, Монголһоо бууһан айлшан Нарангэрэлэй Ундрал гэгшэд эгэшэ нүхэрөө дэмжэжэ, концертдэ хабаадалсаа.

Буряадай габьяата артистка Дарима Лубсанова, «Ариг-Ус» телекомпаниин сурбалжалагша Даша-Доржо Болотов энэ үдэшые хүтэлбэ.

то” гэжэ опероһоо Джильдын аари, Александр Пушкинтай лицейдэ хамта һураһан Антон Дельвигэй «Алтан гургалдай» (гуйраншан басаган) гэжэ айхабтар орёо нарин романсые уран нугалбаритайгаар, гоё һайханаар дуулажа, сугларагшадтай сэдхэл ханаһан байха юм.

В.А.Моцартын «Фигарогой түрэ» гэжэ опероһоо дон Жуанай аариин театрай баритон хоолойтой дуушан Солбон Лубсанов гүйсэдхэбэ. Монголой хүгжэм зохёогшо Бямбасүрэнгийн Шарав яруу найруулагша Болдын Батхүү хоёртой зохёон “Аялгата һайхан буряад хэлэмни” гэжэ гүнзгыг удхатай дууе Бэлигма Ринчинова, Сультим Дашипылов, Аюна Базаргуруева,

Бэлигма басагатаяа

Буряад Республикын соёлой министр Т.Г.Цыбиков тус концертые нээхэдэ, түрэл театрайнгаа түрүү дуушан боложо ябаһан Бэлигма Ринчиновада республикын арадай артисткын үндэр нэрэ зэргэ һаяхан олгогдоһоорнь тэрэниинь гүн сэдхэлһээ халуунаар амаршалжа, саашадаа улам ехэ амжалта туйлахыень хүсөөд, баглаа сэсэг барюулба.

Концертн нэгэдэхи хубида классическа зохёолнууд оруулагдан байгаа. Бэлигма Ринчинова Луиджи Ардитиин “Таалалдаан” гэжэ вальсые, Австриин алдарт композитор Вольфганг Амадей Моцартын «Шэдитэ флейтэ» гэжэ опероһоо һүниин хатанай аари, Италийн суута композитор Джоаккино Россиниин

Мэргэн Санданов гэгшэдэй квартиет һүр жабхалантайгаар, зүрхэ сэдхэл доһолгомоор гүйсэдхэжэ, сугларагшадта шэнэй шэмэг, нюдэнэй хужар болгобо.

Монгол, буряад дуунуудһаа концертн хоёрдохи хуби бүридүүлэгдэ. “Абын үнэртэй эрдэни” (хэгжэмынь Б. Шаравай, үгэнь Б. Батхүүгэй) гэжэ дууе Бэлигма Ринчинова урма зоригтойгоор гүйсэдхэбэ. Саашадаа Монголой оперно театрай залуу дуушан Нарангэрэлэй Ундрал, Бэлигма Ринчинова гэгшэд Ю.Ирдынеев Ц. Дондогой хоёртой зохёон “Далайламын магтаалы” урма баяртайгаар, һүр жабхалантайгаар дуулажа, танхим соо сугларагшадта баяр түхөөбэ.

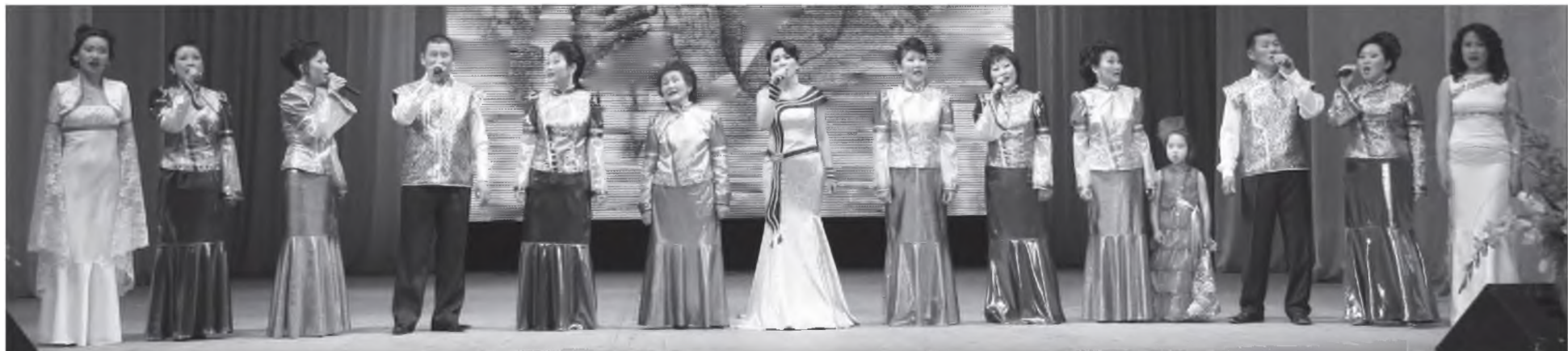
Базар Цырендашиев Дон-

дог Улзытуев хоёртой «Бууралхан эжымни» гэжэ дууе Ольга Жигмитова шагнагшадта бэллэжэ. Молор һайхан Монгол оронһоо бууһан Нарангэрэлэй Ундралтай сугтаа Бэлигма Ринчинова Монголой суута композитор, Гүрэнэй шангай хоёр дахин лауреат Нацагай Жансанноров, Болдын Батхүү гэгшэдэй зохёон “Амисажа ханилха заяан” гэжэ дууе үндэр заяатайгаар гүйсэдхэһэн байха юм. Монголой арадай жүжигчин Дэмбэрэлын Жаргалсайханай шаби Н.Ундралай “Монгол һайхан орон” гэжэ дууе хүнхинэмэ дорюунаар эздүүлхэдэнь, алыга ташалган аадар бороо шэнгээр шаашаба.

Саашадаа Ринчиновтэнэй бүлынхид уран бэлигээ харуулаа. Бэлигма Бүргэд Баатар хоёр ахайнартаяа сүг “Хүрин хээр” гэжэ буряад арадай дууе хангуурдаба. Улаан-Үдын 35-дахи һургуулиин 9-дэхи класста һурадаг Сарюна басагантаяа Бэлигма Ринчинова Д.Сунраповагай зохёон “Нютагни хүлээнэ” гэжэ дууе сугларагшадта бэллэжэ. 71 наһатай Сэсэгма Цыренжаповна Батонимаева эжэтыеэ, эсэшэ, дүүнэртээ Бэлигма “Алтан намар”, “Аба эжынгээ байхада” гэжэ дуунуудаар шагнагшадта баясуулба. Түгэхэлдөө Б.Ринчинова “Аргалиин дабаанда” (Б.Цырендашиев, Н.Шабаев), «Элһэн дободо» гэжэ буряад арадай дуу шэнхинүүр һайхан хоолойгоор таталууһан байха юм.

Концертн түгэхэлдэ нютагайхидын – Забайкалийн хизаарай Агын тойрогһоо Буряад Республикада байдаг Түлөөлэлгэтэ эмхиин түрүүлэгшэ Б.Ц. Дашибалов, Ага һурунай мэр А.Ц. Дондоков, Дулдаргын аймагай захиргаанай толгойлогшын орлогшо В.Ц. Чернинова, тус захиргаанай соёлой таһагы даагша А.Ж. Шагжаев гэгшэд үгэ хэлэхэдэ, түрэл арадайнгаа түүхэ харууһан, халюун талын зүүдэн болоһон дуунуудые нэргээжэ, улам саашань хүгжөөжэ ябаһан басагандаа зохёохы ажалайшни зам улам үргэн, арюун сэбэр байг лэ даа гэжэ үрээгээд, амаршалгын бэшгүүдые, дурасхаалай гарай бэлэгүүдые баглаа сэсэгүүдтэйгээр барюуһан байгаа.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист.

Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зурагууд

Понедельник, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.10 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.35, 14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.45 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)

«РОССИЯ»

06.00 "УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 "1000 МЕЛОЧЕЙ"
10.45 "О САМОМ ГЛАВНОМ"
11.30 "КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ" (12+)

16.00 Т/С "ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ"
17.00, 18.30 Т/С "ПОЦЕЛУЙТЕ НЕВЕСТУ!"
19.30 "ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)

КУЛЬТУРА

08.00 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.10, 00.20 "ВСЬ ЭТОТ ДЖАЗ!"
12.20, 02.40 Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
13.15 "ФАБРИКА ПАМЯТИ": РОССИЙСКАЯ ГОСУДАРСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА

АРИГ УС

07.00 М/Ф "УТРЕННЯЯ МУЗЫКА"
07.10 М/Ф "ПРИКЛЮЧЕНИЯ МЮНХГАУЗЕНА" 1, 4 С.
07.55 ДАЧНЫЕ ИСТОРИИ -12(6+)
08.20 "33 КВАДРАТНЫХ МЕТРА НА ДАЧЕ". ПОГОДА (6+)

СТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+)
09.25 ЮНАЯ ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ (6+)
10.00, 20.00 Т/С "ИНТЕРНЫ" (16+)
11.00 Х/Ф "Я - ЛЕГЕНДА"
13.00 Т/С "ДЕФФОНКИ" (16+)

ТИВИКОМ

06.30 "ДОМАШНИЙ ЗООПАРК" (0+)
07.00, 09.00 "В ТЕМЕ" (16+)
07.25 "ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ" (16+). ЗУРХАЙ
07.50, 22.55 "АБИТУРИЕНТ" (12+)

20.05 Т/С "МЫСЛИТЬ КАК ПРЕСТУПНИК"
22.00 Т/С "ТАЙНЫ РАЗУМА"
23.30 "ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ" (16+)

СТС «БАЙКАЛ»

16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "МСТИТЕЛИ. ВЕЛИЧАЙШИЕ ГЕРОИ ЗЕМЛИ"
07.00 М/С "СУПЕРГЕРОЙСКИЙ ОТРЯД" (6+)

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.10 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
11.20 "ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ. ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ" (16+)

23.20, 00.35 Т/С "КРАПЛЕННЫЙ"
00.15 "СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
01.35 Т/С "СТЕРВЫ"
02.30 Д/Ф "ТОЧКА НЕВОЗВРАТА"
03.30 "ДИКИЙ МИР" (0+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10 Д/Ф "ЖИВАЯ ИСТОРИЯ"
08.00 "УТРО НА 5" (6+)

ДТВ

06.00, 07.00, 05.30 М/Ф (0+)
06.30 "УДАЧНОЕ УТРО" (0+)
08.00 "ПОЛЕЗНОЕ УТРО" (0+)
08.30, 13.30 "ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ" (0+)

Вторник, 28

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.15 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.35, 14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.45 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)

«РОССИЯ»

06.00 "УТРО РОССИИ"
06.07, 06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 "ТАЙЗАН"
10.15 "ЗЕЛЕНАЯ ГРАНИЦА"
10.25 "УЛГУР"

19.30 "ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)
21.50 "СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00 Т/С "АГЕНТ"
00.45 "СПЕЦИАЛЬНЫЙ КОРРЕСПОНДЕНТ"
01.50 Х/Ф "ОГНЕННАЯ ЗАСТАВА"
02.45 ВЕСТИ+

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.10, 00.20 "ВСЬ ЭТОТ ДЖАЗ!"
12.20, 02.55 Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
13.15 "ФАБРИКА ПАМЯТИ": БИБЛИОТЕКА РОССИЙСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК

АРИГ УС

07.00, 23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+). ПОГОДА
07.35 УТРЕННЕЕ ШОУ "ТЭЦ-3". ПОГОДА
08.30, 14.00, 19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)

ВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
09.25 "ЮНАЯ ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ" (6+)
10.00, 20.00 Т/С "ИНТЕРНЫ" (16+)
11.00 Х/Ф "СОЛОВЕЙ -РАЗБОЙНИК"
13.00, 18.00 Т/С "РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ" (16+)

ТИВИКОМ

06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00 "В ТЕМЕ" (16+)
07.25 "ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ" (16+). ЗУРХАЙ
07.50, 22.55 "АБИТУРИЕНТ" (12+)

01.30 "НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ" (16+)

СТС «БАЙКАЛ»

07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/С "МСТИТЕЛИ. ВЕЛИЧАЙШИЕ ГЕРОИ ЗЕМЛИ"
07.00 М/С "СУПЕРГЕРОЙСКИЙ ОТРЯД" (6+)

НТВ

07.00 "НТВ УТРОМ"
09.10 Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
11.20 "ЧИСТОСЕРДЕЧНОЕ ПРИЗНАНИЕ" (16+)

02.35 "ГЛАВНАЯ ДОРОГА" (16+)
03.05 "ЧУДО ТЕХНИКИ" (12+)
03.40 "ДИКИЙ МИР" (0+)

5 КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00 "СЕЙЧАС"
07.10 Д/Ф "ЖИВАЯ ИСТОРИЯ"
08.00 "УТРО НА 5" (6+)

ДТВ

06.00, 07.00, 05.30 М/Ф (0+)
06.30 "УДАЧНОЕ УТРО" (0+)
08.00 "ПОЛЕЗНОЕ УТРО" (0+)
08.30, 13.30 "ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ" (0+)

Среда, 29

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00 "ДОБРОЕ УТРО"
10.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05 "КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.35, 14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.45 "ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)

13.10 "ВРЕМЯ ОБЕДАТЫ"
13.50 "ДОБРОГО ЗДОРОВЬИЦА!" (12+)
15.00 "ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.25 Д/С "ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.20 Т/С "ТОРГОВЫЙ ЦЕНТР"
17.10 "ПОКА ЕЩЕ НЕ ПОЗДНО" (16+)

22.30 Т/С "ПРОЦЕСС"
00.30 "ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ" (16+)
01.00 "СВОБОДА И СПРАВЕДЛИВОСТЬ" С АНДРЕЕМ МАКАРОВЫМ (18+)

09.07, 09.35 ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00 "1000 МЕЛОЧЕЙ"
10.45 "О САМОМ ГЛАВНОМ"
11.30 "КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ" (12+)

ГОРОДНЫХ ДЕВИЦ"
17.00, 18.30 Т/С "ПОЦЕЛУЙТЕ НЕВЕСТУ!"
19.30 "ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)

БУУРАЛ ЭГЭШЫН АЛТАН ЁУРГААЛНУУД

Урданай буряадудай эртэ урда сагнаа сахижа ябаһан заншалнууд гүнзэги удхатай байдаг. Мүнөө үе хүрэтэр ехэнхи гурим заншалнууд тэрэ шэгтээ сахигдангүй, мартагданхай. Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг Цымжид Доржиевна абжагай нагаса эжын ехэ хүзгээ, номтой абгай байһан тула багшын мэргэжэл шэлэһэн зээ басагаа хүмүүжүүлхэ үедөө хулинсагуудайнгаа нангин һургаалнуудай нюуса дамжуулжа шадаа. Мүнөө Цымжид Доржиевнагай хөөрөө дамжуулая.

МОНГОЛ газар руу Баруун Европоһоо ерэнэн эгээл түрүүшын түлөөлэгшэ, эмшэн **Плано Карпини** “Монгол туургатанай түүхэ” гэжэ аянай тэмдэглэл соо иигэжэ бэшэһэн байдаг: “Монгол угсаатан бэе бээ нилээн дорюунаар хүндэлхэ болоод, өөһэд хоорондоо эбтэй найртай, хоол хүнэһөөр дуталдаашье байбал, юу байһанаа харамнаха сэдхэлгүй хубаан эдидэг. Баһа тэдэ хүрхэй тэсэбэритэй, нэгэн- хоёр хоногто юушые эдээ уугагүй байгаад, хэр үлэсхэлэн байһанинь огто мэдэгдэхгүй, харин баян, садхалан шэнги дуулажа, нарьясагажа байдаг бшуу. Тэнсэлгүй хүйтэнэй, ааяма халуунай үедэ алишые сагта мори унахадаа, тон тэсбэритэй улад. Юрэдөө, тэдэ эрхэ балбарай улад бэшээ. Бэе бээдээ атаархаха, жүтөөрхэхэ ябадал тэдэндэ байхагүй гэжэ һанагдажа байгаа нэн. Бэе бээе үзэн ядажа, үсэрхэн муудалсаха ябадал тэдэндэ үгы. Тиигээд шадал шэнээгэйнгээ зэргээр нэгэ нэгээ зүйл бүрээр дэмжэнэ”.

Иимэ һайхан үгэнүүдээр Баруун Европын түлөөлэгшэ буряад арадые адаглан хаража бэшэһэн байна. Иимэл һайхан абари зантай, буянтай хэшэгтэй ябаһан буряад арад мүнөө сагта жэнхэни һайхан заншалаа алдангүй, угаа уһанда хаянгүй ябахал байгаа бди.

УРДАНАЙ ЗОНОЙ САХИЖА ЯБАҺАН ЅУРГААЛНУУД:

Гараа ехээр бү нэжэрэ – нүгэл (нюдэндэ харагдахагүй жэжэ амитадые алаха ш гэһэн удхатай).

Үргээ, шанаагаа бү тула (толгойгоо даажа ядаһандал, нула, тулюураа харуулхаш).

Ташаагаа бү тула (дээрэлхэн гү, али баһанан зангаа харуулхаш).

Гэр соогоо һуняахагүй, хармаандаа гараа хээд ябахгүй.

Эртэ бодобол, нэгэ юмэ харахаш, орой унтабал, нэгэ юмэ шагнахаш.

Һүхэ, хайша, хутага гэхэ мэтын хүнэй баридаг зэмсэг алхажа, гэшхэжэ болохогүй.

Хурса үзүүртэй түлээ үзүүрээрнь галдаа түлижэ болохогүй, галай заяашые айлгахаш.

Тахилгатай, тайлгатай газарта модо отолжо, шулуу урбуулжа болохогүй, эрэмдэг болохош, харгы дээрэ хэбтэһэн үрөөһэн юмэ абажа болохогүй.

Захын модо бү отолоорой, тэндэ ой тайгын эзэнинь һуурилһан байжа болохо. Тайгын эзэниие сошоожо, гомдохожо болохогүй. Модо унагаахын урда эзэндэнь зальбаржа, зүбшэл асуугаад, сагаан эдээ үргэжэ урмашуулаарай.

Үүдэ алдалжа, богоһон дээрэ гараад байжа болохогүй.

Харгы сэбэрлэбэл – аргагүй ехэ буян.

Хүнэй юмэ үгэхэдэ, һалгай гараараа, хурганай үзүүрээр абажа болохогүй, мүн тиигээд хүндэ үгэжэшые болохогүй.

Хүнэй юмэ асаржа үгэхэдэ, амһартыень гү, али хүнэһыень хооһоор үгэжэ болохогүй, оёортонь юмэ хэжэ үгэхэ ёһотой.

Түлээ гэртээ оруулаад, шангаар дээрэлхэ хаяжа болохогүй, гэрэй заяаша, галай заяаша, үүдэн тэнгэриие залд гүмүлэхэ. Эдэ заяашадые гомдохогоо һаа, өөдөлхөгүйш.

Үүдэн тэнгэри, гал гуламта-яа тахуулжа байха хэрэгтэй.

Хэлэ амагүй адагуусаниие сохижо, наншажа болохогүй – нүгэл.

Бузартай, муухай юмэ уһанда оруулжа болохогүй, лусад сабдаг хорлохо.

Муухай юмэ галда оруулхагүй, гал заяаша бузарлагдаха, үбшэ зоболон тудаха.

Айлда ороходоо, дэгэлэй заха буулгаха, малгайгаа абаха.

Хутага, шүбгэ, хайша гэхэ мэтын үзүүртэй юмэ хүндэ үзүүрээрнь үгэжэ болохогүй, эшээрнь үгэхэ.

Хуримтай ба нүүдэлтэй уулзанхаар, хүниие хүдөөлүүлжэ ябаһан зонтой уулзаһан дээрэ.

Цырегма САМПИЛОВА.

Уншагшын һанамжа

ТЭЭГЭ-ТЭЭГЭ, ТҮРЭЛ ХЭЛЭЕЭ, БУРЯАД АРАД !

Манай “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшан руу тамирай багша, эдир барилдаашадые хоригшо **Элбэг Жамбалдоржиевич ТУМУТОВ** хандаһан байна.

- Би Буряад орон дотор ори ганса буряад хэлээ бүүмэйлэн сахижа байһан зондо хандаха гэжэ шийдээб. Сэдхэл зобоһон буряад хэлэнэй байдалай асуудал ехэ орёо болонхой. Туһалыт даа, суг хамта нэгэдэжэ, буряад хэлээ хамгаалай даа, - гэжэ тэрэ хэлэһэн байна.

Үнэхөөрөөшые, буряад хэлэн дээрэ үсөөхэн лэ зон харилсажа, найр нааданда, түрэ наранда арай-шамай ярилдаад лэ, ажаһуудалдаа хэрэглэдэггүй хэлэмнай мартагдажа байгаа бэшэ гү? Мүнөөдэрэй тохёолдоһон буряад хэлэнэй байдалай асуудал үсөөхэн лэ зоной ханаа зобооно гэжэ голхорхоор бэшэ гэжэ мэдэрбэбди. Элбэг Тумутов шэнги иимэ һанал эрмэлзэлтэй залуушуулай олон байхань дамжаггүй. Элбэгэй хөөрөө танай анхаралда табинабди.

БУРЯАД РАДИО ХЭРЭГТЭЙ

Мүнөө сагта буряад радио, телевидени үгы ха юм. Би Улаан-Баатарһаа тюнер худалдажа асараад, аяр 74 канал монгол хэлэн дээрэ харанаб. Монгол угсаатанда хабаатай амин шухала асуудалнуудар ехэ һонин дамжуулганууды дэлгэнэ. Хара үглөөһөө “Миний һайхан Монгол” гэхэн гимн-дуугаар дамжуулга эхилдэг.

Энэнь хадаа монгол угсаатанай нэрэ һүлдэ өөдөн үргэһэн тэмдэг ха юм. Монгол лама санаартан дамжуулгануудта уран нугархай хэлэн дээрэ хабаададаг. Хүн зоной, илангаяа залуушуулай гүн ухаанда унтаршагүй гал носоожо, зүб мүрэй һургаал нэбтэрүүлгэ ябуулагдана

гээшэ. Далай ламын ажаябуулга тухай үдэр бүри мэдээсэлнүүд ябуулагдажал байдаг. Энэ ехэ һайшаалтай.

ХЭЛЭЭ ТЭЭГЭЛХЭ САГ ЕРЭЭ ГҮ?

Хэрбээ үдэр бүри үргэлжэ буряад хэлэн дээрэ радио, телевиденидэ дамжуулга хэжэ байбал, аргааханаар буряад хэлэндэ дадал даа арад.

Яагаад хони ямаадые хурьгадаа голоходонь, гоё һайхан дуугаар тээгэлжэ, дуулажа, өөрын түрэн үридэнь дуратай болгодог байгааб, тон тиимээр лэ буряад хэлээ тээгэлхэ хэрэгтэй. Буряад FM- радио байгуулга тухай хоһон хөөрэлдөөн хэгдэнэ. Энэ хэ-

рэгтэ мүнгэншые һомологдоо гэжэ хэлсэгдээд, мүнөө аниргүй болошонхой. Залуушуулһаа буряад хэлэн дээрэ радио шагнаха гүт гэжэ һурахадамни, булта дуратай байһанаа мэдүүлээ. Үдэр бүри гансал буряадаар ойлгоно гү - болино гү, хэлэжэл байбал, хэншые һаа буряад хэлэн дээрэ дуугаржа эхилхэ ха юм.

БУРЯАД ХЭЛЭЭР НЮУСАЯА ДАМЖУУЛДАГБИ

Буряад хэлэ хэрэглэхэ газар бүсөөн гэлсэдэг. Энэнь арайшые тиимэ бэшэ. Би үхибүүдые барилдаанда һориходоо, зорюута буряад хэлэндэ һургадагби.

Юундэб гэхэдэ, холо газараар мүрысөөндэ ошоходоо, ород, дагестан гү, али яхад, тува, алишые ондоо яһатанай барилдаашадай ойлгохогүйн тула барилдажа байһан хүбүүндээ буряадаар хашхардагби. Жэшэнь, ключ - түлхүүр хэ, хайша тата - ножницы, обратный - өөр руугаа тата, сарбуу, тохонг, лаб, тархяараа тогтоо гэжэ байгаад дүрэнүүдые барилдаанай үедэ хэлэхэ-дэмни, бэшэ барилдаашад ойлгохогүй, гансал буряад хүн ойлгохо бшуу. Иимэ нюуса хэлээр дамжуулханда, һайн ха юм. Тиимэһээ хүн бүхэн өөрынөө ажалда, ажабайдалда буряад хэлээ хэрэглэхэ арга олохо ха юм.

ЮУНДЭ РАДИО БАЙГУУЛХА ШУХАЛА ГЭЭШЭБ?

Бүхэроссиин ба уласхоорондын мүрысөөнүүдэй үедэ яхадууд тэрэ дары FM-радиодо өөһэдынгөө хэлэн дээрэ репортаж дамжуулдаг. Энэ һонин ха юм.

Ямар нэгэ чемпиондаһаа репортаж буряад хэлэн дээрэ онлайн-харилсаагаар шагнаха дуратайшуул олдохол. Тэрэ мэтээр буряад хэлээр хүгжөөхэ арга бэдэрхэ. Харин манай яһатан ойлгомторгүй хажуудахи яһатанаа гомдохожорхино гүбди гэжэ айһаар, эхэ хэлээ гомдохожо, доромжолжо байһанаа мэдэрнэгүй. Жэнхэни һайхан буряад хэлээ мартаад, голоод байхадаа, эшхэбтэр лэ байна. Булта нэгэдэжэ, баруун, хойнохи, урда, зүүн тээхи гэжэ буусаараа илгараад ябангүй, буряад хэлээ нэргээхэ хэрэгтэ нэгэдэжэ, эбтэйгээр оролдобол, заабол диилэжэ, түрэл һайхан хэлэмнай мандахал, хүгжэхэл байха гэжэ найданаб.

Үглөө бүри хүхэ мүнхэ тэнгэридээ, хурьһэтэ орон дэлхэйдээ, алтан нарандаа, алтан тоонто нютагуудтаа үргэжэ, Буряад оромнай хүгжэжэ, баян боложо, буряад хэлэмнай хүгжэжэл, дэлгэржэл ябаг лэ гэжэ зальбардагби.

Цырегма САМПИЛОВА
бэшэжэ абаба.

“Галхан”- уран найханай болон литературна салон

ХАТАРАЙ ШЭДИ

Аяма халуун наран доро Агын үргэн тала дайдада хүүдэр үгэхөөр нэгэшье модогүй газарта кино бүүлгагдана. “Албата минии арадни, бодогты! Харанхы болоогүйдэ нуур хүрээ!”- гэхэн үгэнүүд юрыншье наа, түүхэтэ баатарлиг Балжан хатанай дүрэ наадажа байһан Жанна басаганда хэсүүхэнээр лэ ханагдана.

16-дахи зуун жэл. Энээхэн лэ харгыгаар Балжан хатан албата арадаа дахуулан, Манжан хаанһаа зугадан, түрэл дайда руугаа дабшаа. Теэд мүнөө үеын байдалда үндыһэн, буряад хэлээшье хүүбүүд найнаар мэдэхгүйхэн басаганда эдэ үгэнүүдые хэлэхэдэн, хэлэниинь ээдэлдээд лэ, ухаан соонь нэгэшье үгэ ханагдаха юм бэшэ.

“Угы, яжа байна гэшэбиб?”- гэжэ гайхан, Жанна тойроод байһан зоние шарайшална. Согто-Хангилай болон Дулдаргын аймагай соёлой ажалшад халуун наран доро ангашанхайнууд, Жанна руу хайратайгаар хараад, гуйн һагад: “Жанна, хэлыш даа,” гэлдэнэ. Жанна эрьелдэн зогсоод, нэмээхэн өөдөө хаража, нэгэшье үүлэгүй сэлмэг гэгшын огторгой руу хараад: “Хайрата Балжан хатан, тухалыш даа, энэ кинодо наадажа, шинии дүрэ байгуулха хүсэлэнтэйб, тухалыш даа,” гэжэ наманшалан, нюдөө аниба. Гэнтэ хаанаһааб даа бэе махабадтань үзэлэй ехэ элшэ хүсэн бии болоод, нюдэ сабшаха зуура Жанна түүхэтэ үйлэ хэрэгүүд үнэн боложо байһан мэтээр үнэншэмэ сэхээр наадажархиба. Тэрэ фильмын дууһан буулгатар, үнэхөөрөөшье Балжан хатан гэшэ гүб гэжэ өөрөөшье этигэн ябаһанаа мүнөө Жанна гайхадаг...

Дуу, хатарай “Амар сайн” театрай гол хатаршан Жанна Дамдинова (Жаргалма Цыденова) Буряад ороной Ивалга тосхондо түрэнэн юм. Ивалгын дунда хургуулида хуража байхадаа, хатарай эди шэдидэ абтан, хатаршан болохоб гэжэ хүсэхэн байна. Нютагайнгаа соёлой байшанда байгуулагдаһан зүүн зүгэй хатарай кружогто Виктория Евгеньевна Ганжурова багшада хатарай нюуса заалгажа, дүршэлтэй хатаршан болоһон юм. Илангаяа Жаргалмаада энэдхэг хатар найхашаагдадаг бэлэй. Ёһотойл хатарай шэдидэ этигэнэн бэлигтэй багшайа һажаажа хатаршан болохоб гэжэ эрид шиидхэбэри абажа, дунда хургуулияа дүүргэхэдээ, Жаргалма Улаан-Үдын соёл гэгээрэлэй училищида хатарай таһагта оробо. Тэрэ үедэ дуу, хатарай «Байгал» театрта зорюута хатаршадые бэлдэхэ гэхэн экспериментальна бүлэг нээгдэнэн байгаа. Тэрэнээ дүүргэжэ байха үедөө Агын талын Хүнхэр нютагай хүбүүнтэй хуби заяагаа ниилүүлжэ, басагатай болоһон юм. Соёлой хургуули дүүргэжэ, ёһотойл хатаршан болоод, Ага нютаг руу нүүжэ ошоо бшуу. “Басаган хүн хадам харида заяатай” гэхэн буряад арадай сэсэн

үгэ гэршэлэн, Жанна Хүнхэрэй дунда хургуулида хатарай багшаар хүдэлжэ эхилээ. Гурбан жэлэй туршада эндэ ажаллаха үедэнь хэды олон бэлигтэй үхибүүд дайралдааб даа. Хүнхэрэй хургуулийн олохон лэ хүбүүд, басага-

солисткаар ажаллахыень уряа бэлэй. Тиигэжэ мүнөө болотороо Жанна Дамдинова түрэл болоһон театртаа ажаллана. 11 жэлэй туршада эндэ ажаллаха үедөө театрай табиһан хатарай найруулгануудта гол роль наадана. Нэгэ үедэ театртаа ахамад балетмейстерээршье, репетици үнгэргэдэг багшааршье хүдэлөө.

Эндэ хүдэлжэ байха үедөө хүбүү түрэнэн юм. 2010 ондо “Сила безмолвия” гэхэн сольно концерт табиһан байна. Ага нютагта Жаннье хүн зон ехэтэ найхашаадаг, тэрэнэй гүйсэдхэнэн хатарнуудые халуун альга ташалгаар угтадаг юм.

Жаннын гүйсэдхэнэн хатарнууд гэдэл, буряад арадай хатарнууд, энэдхэг эстрадна хатар, эстрадна “Огонь

Аатарай фото-зурагууд

дые уран нугархай болгожо, хатарта хургаа бшуу. Тэдэнэй амжалтатайгаар хураһыень хэлэхэ гүш? Аймагай, округой бүхы харалганда хабаадажа, илажал, амжалта асаржал байгаа! Залуухан багшайа баясуулан, суутай солотой болгожол байгаа. 1999 ондо хурагшадын ехэ амжалта туйлаһанайнгаа түлөө Алас Дурнада оршодог Бүхэроссиин хурагшаддай амардаг “Океан” лагерьта амарха пүтвкконуудта хүртэнэн юм.

Тэрэл жэлын Жанна гэр бүлэтээ Улаан-Үдэ зөөжэ ерэнэн юм. Дуу, хатарай Буряадай гүрэнэй “Байгал” театрай хатаршанаар хүдэлжэ эхилээ. Гурбан жэлэй туршада амжалтатай ажаллажа байтарнь, хүхэрэйн гэртэхинь Ага руугаа ерэхыень дуудаһан юм. Залуу бүлын хүгшэрхэн эжы, абаяа харалсахаяа бусахадань, Жаннье тэрэ доронь “Амар сайн” театрай гол

любви” гэхэн хатар, “Үншэн сагаан ботогон” болон бусад.

2007 ондо театр “Балжан хатан” гэхэн хатарай ба дуу хүгжэмтэ найруулга табижа, ехэ амжалта туйлаһан юм. Жанна энэ зүжэгтэ Балжан хатанай дүрэ гоё найхан хатарай эди шэдеэр харуулжа шадаа бшуу. Нүүлдэнь 2010 ондо Агын телерадиокомпаниин табиһан “Балжан хатан” гэхэн кинодо гол роль наадаа. Теэд кино ехэ амжалта туйлаагүй. Зүгөөр энэ фильм бэлдэлгэдэ ехэ оролдолго гаргаһан артистнарай, Тугшанай болон Согто-Хангилай нютагай арад зоной аша габыа ехэ. Монголдо болоһон Бүгэдэ Буряадай “Алтаргана” нааданда энэ фильм илаагүй. Тэрэл жэлэй намарынь кинофильм үргэлжэлүүлгдэн буулгагдаад, Ага тосхондо харуулагдаа һэн. Нүүлдэнь Улаан-Үдэдэ ажаһуудаг Ага нютагайхидай эблэл

энэ кинодо хабаадагшадые урижа, Ивалгада харууһан юм. Ивалгынхид сугларжа, Жаргалмаагай, нютаг басаганайнгаа амжалтада ехэ баясаа бэлэй.

Цыденова Жаргалма Бабасановнагай (Жаннын) гэртэхин тухай хэлэбэл, хайрата абань тэрэнэй оройдоол зургаахан һаратай байхадань, наһа бараа һэн. Эжынь Ивалгын аймагай агроном, Буряад Республикын габыята овошөвод гэжэ нэрэ зэргэтэй юм. Түрэнэн абгань Буряад орондо мэдээжэ аман зохёол түүрээгшэ Да-ша-Доржо Базаров мүн.

Жанна Буряад орондо хэблэгдэдэг “Буряад үнэн” газетэдэ гараха ушар һамбаашалан, гэртэхиндээ, нүхэдтөө болон, хайрата багша Татьяна Базаровна Вампиловада халуун мэндые хүргэнэ.

“ТҮРЭНЭН ТООНТОЁО ЕРЭНЭНДЭЭ БАЯРТАЙБ”

Аатарай фото-зураг

Агын Буряадай тойрогой үндэһэтэнэй “Амар сайн” театрай хатаршан Ольга Доржиева энэ хуудаһанаймнай удаадахи айлшан. Оля басаган хүйтэн хойто зүгэй Северобайкальск хотодо түрэнэн намтартай. Улаан-Үдэ хото руу гэр бүлэн зөөжэ ерэнэн юм. Тиигэжэ Загорскын 46-дахи дунда хургуулида 9-дэхи класс хүрэтэр хураад, түрэнэн эжынгээ тоонто нютаг ошоо бэлэй.

Агын дунда хургуули

дүүргээд, Шэтын соёлой училищи дүүргэжэ, “Амар сайн” театрта хатаршанаар 8 жэлэй туршада ажаллана. Буряад орон руу театрайнгаа гастрольдо ерэхэдэ, Ольга ехэтэ баясаа бшуу.

- Минии түрэнэн аба - Михеев Анатолий Владимирович угаараа Кабанскын аймагай Корсаково тосхойно юм. Гурбатайхан байхадамни, эсэгэмни оһолто ушарһаа наһа бараа һэн. Эсэгынгээ түрэнэн нютагта, Байгал шадар би нэгэшье ошожо үзөөгүйб. Энэ гастрольдо ерэхэдэ, абынгаа түрэлнүүдтэй уулзажа,

ехэ баярлааб. Мүнөө зун заабол түүхэтэ нютагаа айлшалха түсэб табинхайб, - гэжэ Ольга хөөрөбэ.

Хатар нааданай абьяас Олинэ эжын угһаа дамжуулагдаа. Түрэнэн эжынь - Оксана Тагарон Улаан-Үдын машзаводто ажалладаг байһан. Залууябахадаа, хүүгэдэй ансамбльнуудта, уран найханай харалгануудта ульгам нугархайгаар хатардаг байжа, Ольга басагандаа хатарша бэлигээ дамжууһан юм.

Мүнөө Ольга Агынгаа театрта хатардаг, мүн тиихэдэ Забайкалийн хизаарай “За-

байкальские узоры” гэхэн дуу, хатарай ансамбльтай суг проектнүүдые бэлүүлдэг.

Нёдондо Сочи хотодо үнгэрхэн Бүхэроссиин “Театральный Олимп” гэхэн фестивальда хабаадажа, буряад хатарнуудаа гүйсэдхэнэн юм.

Залуу артистка зохёохы ажалайнгаа түлэг дунда ябана: хэдэн олон хатарнуудые табижа, хэдэн һонин проектнүүдтэ хабаадаха, бэлиг шадабарияа мүлихэ гэхэн дүүрэн эрмэлзэлтэй.

Түс хуудаһа Цырегма САМПИЛОВА бэлдэбэ.

ЭСЭГЫНГЭЭ НЭРЭ ДЭЭРЭ ҮРГЭНЭН ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛТЭЙ, ЭЛБЭГ ГАРТАЙ ЭЖЫ

Нютагай наранай элшэнүүд халуун, нютагай хүнэй хараса дулаан гэжэ зүб хэлсэдэг хадаа гэжэ ханагшаб. 1981 оной хабар, тодорхойбол, апрелин 20-до "Буряад үнэн" газетынгээ редакциин богхо алхан, ажаллахаяа анха түрүүшынхией ороходомни, хэбэд номхон Хэжэнгээ уг гарбалтай, баян буряад хэлтэй, бараг найн, бэрхэ журналистнууд гүүлэдэг алдар солотой Мижит-Цырен Дарижапович Намшилов, шогууша зантай, хүниие хадхаад хэлэхэ аргатай Вера Эрдыеевна Токтохоева, типографида выпускааар амжалтатай ажаллажа байһан, урин миһэрлэтэй, урагшаа ханаатай, урма зоригтой Елизавета Дондоковна Бадмаева гээд ехэ зохидоор угтаа, намайе, залуу журналистые, ехэ дэмжээ, тунхалаа бэлэй. Тэрэ гэхэн саһаа хэдэн арбаад жэл, онсолбол, 32 жэл гурган, жэргэн, ходорон ошоол даа... Саг түргэн байна...

Дарима, Римма басагадтаяа, Миша, Арюна аша зээнэртээ

Бури нургуулин байхадаа, тунхалха, үргэхэ нүхэд, түргэн үнгэрдэг наһан тухай нэгэ буряад дуу ханхинулдаг нэмди:

**Олон, олон нүхэд гээ гүш,
Олоһон нэн лэ баялиг**

мини,

**Олон, олон нүхэд юмөл
Ойлгыш, инагни...**

**Наһан, наһан түргэн
гээ гүш,**

**Ная, ерэ хүрөө хадаа
Наһан, наһан түргэн юмөл,
Найдыш, инагни...**

Аха, эгэшэ нүхэдэйнгөө, бэлигтэй багша, нурган хүмүүжүүлэгшэд байһан алдарты поэт, эхэ шэнги энхэргы, гэбэшье ехэ эрилтэтэй байһан элитэ журналист Цырендулма Цыреновна Дондоговидо, харюусалгата секретариин орлогшо Ольга Потельонова Цыреновада бүхы наһаараа баяр хүргэн ябадагби, хэзээдэшье тэдэнэй халуун дэмжэлгэ, эгэшэ нүхэдэй анхарал мартагдахагүй. Тэдэнтэй ехэ нүхэсэдэг, тэрэ үедэ, хожомыншье бэе бэеэ дэмжэдэг байһан, хүхюун, дорюун зантай, ходо энезбилжэ, ажабайдаларшни һонирхожо, суглаанууд дээрэ дэмжэжэ байдаг (хэдэ үсөөн уулзаашье, юуб гэхэдэ, гансал дежурлахадаал, типографи ошожо, суг ажаллахаш) үндэр, тэрэ үедэ нариихан бэетэй (заримамнай һамархагүйн түлөө "ута Лиза" гэлдэдэг хэн), ходо буржагархан үнэтэй причёскотой, сэбэрхэн, сагаахан шарайтай, ехэ зохидоор хубсалдаг Елизавета Дондоковнатай уулзадаг нэмби. Хара гү, али хүхэ халаадтай эгэшэ нүхэрнай типографидаа шуумар түргөөр түмэр үзэгүүдые тааруулан, сорго шэнги түмэрөөр тааруулан табижа, үгэнүүдэй алдуугтай үзэгүүдые типографска будагһаа хаб хара болоһон гарнуудаараа иишэ тишэнь хэжэ байдаг хэн. Хашхардаг зантай, ходо сучалтайхан байдаг, зүгөөр сагаамгар байһан, Е.Д.Бадмаеватай ээлжээлэн хүдэлдэг Татьяна Михайловна Санжиевагай абяанинь холоһоо дуулдадаг хэн хойнонь бидэ, залуу журналистнууд, зүрхэ алдадаг хадаа дежурлаха үедөө типографи уншаһан хуудануудаа абаашахадаа, талаан боложо, Елизавета Дондоковнада тушаалдаһай гэжэ бодомжлоор ошодог бэлэйбди. Тиихэдэшье "Зай, нютагай басаган, һонин юун бэ?" гэжэ энезбилэн асууһаар, зохидоор зааж, тунхалжа үзэхөөр, ехэ налгайгаар хөөрэлдэн, хамтынгаа ажал хэдэг бэлэйбди. Тэрэ үедэ мини дүү басаган, бэрхэ журналист Баярма баһал бэлигтэй журналистны замай эхи табижа байһан Баир Дамбаринчинов нүхэртээ "Үнэндөө" ажалладаг байгаа бшуу. Тиймэнээ бидэ, тэрэ

уеын залуу журналистнууд, бээ дээгүүр абадаггүй, ехэрхэдэггүй Елизавета Дондоковнагай халуун дэмжэлгэ, тунхаламжада, даамгай, зохид заабари үгэнүүдтэ хүртэдэг байһандаа ходо баяртай ябадагбди. Тиигэншьегүй яахаб?! Хүндэ, залуу зондо тунхала гэхэн баян сэдьхэлтэй нютагаймнай басаганай ажалай, ажабайдалай эхин харгые, түрүүшын алхамуудые эрилтэ ехэтэй эсэгэнэ, дайнай үедэ ара талын эдэбхитэй ажалшан, ветеран, гүйсэдкомой түрүүлэгшэ ябаһан, Агуухэ Илалтые шэрээлсэһэн Дондог Санхирович, энэрхы һайхан сэдьхэлтэй эжын Гунзэн Гончиковна гэгшэд нээһэн, хүндэ хүшэр дабаануудые эрэлхэг зоригтойгоор дабахыень заяһан байха юм.

Дайнай хатуу шэрүүн жэлдэ, 1943 ондо түрэн Лиза басаган хожомын суута багша болоһон Галина эгшэтээ хүндэ хүшэр сагые дабажа гараһан байна. Хэжэнгынгээ дунда нургуулиие эрхимээр дүүргэһэн һөөл зохидхон, ута гээгэнүүдтэй Лиза басаган Д.Банзаровай нэрэмжэтэ БГПИ заочноор буряад хэлэнэй факультет дүүргээд, үхибүүдтэ мээхэй хадаа пионервожатаар, Хэжэнгынгээ нургуулида багшаршые, хүүгэдэй саадуудташе ажаллаба. Зүгөөр наһанайнгаа гол ажал, зохёохы намтар бүгэдэ буряадуудай сонин болохо "Буряад үнэн" газетэтэй холбоһон байха юм.

1971 онһоо уншагшадай зүрхэ сэдьхэл баясууһан гү, али зобоһон, ханаата болгоһон бэшгүүдэй таһагта хүдэлжэ, харюунуудые бэшжэ, газетэнүүдтэ хэблэхэ, бүридхэлдэ абаха тон харюусалгатай ажалтай болобо. Тэрэ үедэ бэрхэ редактор ябаһан Циден Цибудеевич Цибудеев ажалайнь баян намтарай хуудануудые "Үнэндэнь" нээһэн байха юм.

Удангүй ажалдаа абьяастай, оролдосотойгоор хүдэлдэг, нягта нарин Елизавета Дондоковнае редколлегиин гэшүүд сэгнэжэ, ехэ талаан бэлигтэй, хүн зоной талые харадаг, үргэдэг, зобоһон зондо, суг хүдэлдэг нүхэдтөө тунхалхые эрмэлзэдэг зориг хүсэлтэй, бэрхэ редактор Ревомир Баярович Гармаев дэмжэжэ, һүбэлгэн бэрхэ, һонор ухаатай, харюусалгатай байһыень мэдэжэ, пенсидэ гараһан Антон Ламажопович Мантаевай бэлигтээ халан абахаар выпускааар томилһон байна.

"Бэрхэ зонтой хүдэлхэдэ, үнэхөөрөө урматай, юумэншье урагшатай байдаг хэн. Намайе нургаһан, дэмжэһэн бэрхэ хүмүүжүүлэгшэд, багшанар – поэт А.Ж.Жамбалдоржиев (Хэжэнгэ), харюусалгата секретариин ор-

логшо О.П.Цыренова гэгшэдэй тунхаламжа намда "дали" ургуулба. Хүхюун, дорюун зантай, мэдэжэ уран зохёолшод, поэдүүд Матвей Осодоев, Георгий Дашабылов (Хэжэнгэ), Цырендулма Дондогой, Цырен-Дондок Хамаев, Г.Х.Дашеева-Базаржапова гэгшэдтэй суг хүдэлхэ, хүхихэ, энэ эхэ зол намда тудаб. Эрилтэ ехэтэй харюусалгата секретарьнууд Б.Б.Дашиев, Б.М.Ж.Жигжитов гэгшэд намай дэмжээ, үргөө. Нилээд удаан саг соо Т.М.Санжиеватай, хүхюутэй Б.Т.Цыремпиловтэй (Дашицырен нүхэртэй адли фамилиитай байгаа) найн хүдэлхэ байһаб... һүүлдэнь пенсидэ гараад, компьютерай оператор-на-

Миша, Саша, Дима аша зээнэртээ

I рядта: Е.Д.Бадмаева (зүүн гарһаа нэгэдэхи) суг хүдэлһэн нүхэдтээ: Б.М.Ж.Жигжитов, С.В.Дабеева, II рядта: И.А.Галтаева, Г.А.Доржиева, Т.Р.Дугданова, А.Ц.Цыренова

боршигоор һонирхон ажаллааб. Зидра хүбүүмни, Дарима, Римма басагадни, ВСГТУ дүүргэһэн Арюна, Саша ашанарни, БГУ-е түгэсхэн юрист Миша, медфак дүүргэжэ байһан Дима зээнэрни намайгаа дэмжэдэг, баясулдаг, һаяар Саша ашамни сэрэгэй албанһаа бусаха гэжэ хүлээнхэйб. Эжын, хүгшэн эжын жаргал энэл даа... - гэжэ хөөрэхэн, мүхөөгөө үгтөөгүй, энэрхы һайхан сэдьхэлтэй, ажалша алдартай эжы, хүгшэн эжы хонгёо һайхан холойгоороо найр наадые шэмэглэдэг Елизавета Дондоковна столоор дүүрэн амтан эдээтэйгээр түрэлхидөө, хүүгэдээ, аша зээнэрэ, суг хүдэлһэн нүхэдөө угтадаг, хүлээн һуудаг юм. 70 наһанайнгаа дабаанда хүрэхэн Буряад Республикын соёлой габыата хүдэлмэрилэгшэ Е.Д.Бадмаевада эжы абынгаа буянгаар энхэ элүүр, амгалан тэнюун, аглаг тоонто нютаг Хэжэнгынгээ адис арша-

анда хүртэжэ, аша зээнэрээ тойруулжа, ан-бун, аятай зугаатай, зол жаргалтай, зондоо хүндэтэй ажаһуухыень хүсэе!

**Бэлигма ОРБОДОВА.
Гэр булын альбомһоо
фото-зурагууд.**

**ЭРХИМ ХҮНДЭТЭ
ЕЛИЗАВЕТА ДОНДОВНА!**

Алтан һайхан дэлхэй дээрэ Арюухан, сэбэрхэн түрөөлта. Аглаг һайхан Хэжэнгэ нютагһаа Ажалша нэрэ солоо олоолта. Аба, эжынгээ ашата буянгаар Арадай хүндэдэ хүртөөлта. Алдарт багшанарай үргэмжөөр Ажалай манлайда хүрөөлта. Арадайнгаа "Үнэн" газетые Абьяас бэлигээрээ үргөөлта. Анда хүдэлһэн нүхэдтээ Аша тунхала хүргөөлта. Аялга һайхан дуунуудаараа Алаг зүрхыемнай хүлгөөгөөлта.

Ахатан зонойнгоо заабаряр Аятай залуушуулаа дүмөөлта. Арюун дуранай шэдитэ хүсөөр Айдархан нүхэртээ жаргаалта. Ажалша, бэрхэ гурбан үринэрөө Аласай харгыда гаргаалта. "Аша, зээ амтатай" гэн, Ашата буянтай һууналта. Алас-Дурна руу мэндые

хүргэн, Армиһаа Сашаяа хүлээнэлта. Аша, гуша, дүшээ хаража, Амгалан тайбанаар жаргажа, Арбан сагаан буянда хүртэжэ, Адис, аршаантай нютагаа эрьежэ, Аягтай, зугаатай, дуутай, шуутай, Амар мэндэ, аша тунхатай, Арад зондоо хүндэтэй Ажаһуухатнай болтогой!

**"БУРЯД ҮНЭН" хэблэлэй
байшангай ажалшад.**

Буряад Республикын байгуулагдаһаар 90 жэлэй ойдо

БАЯН ДАА ТҮРЭЛ НЮТАГНАЙ

Социалис Ажалай Геройн үндэр нэрэ зэргэ олгогдоо лэн. Тэрэ 1977 ондо ВЦСПС-эй делегацида хунгагдажа, Кремлийн Ехэ ордон соо ороной эрхим ажалшадаар танилсажа ерэнээр, отарын-гаа бригадые коммунист ажалай ударнигай нэрэ зэргэдэ хүргэхын түлөө тэмсэжэ эхилээ. Залуу коммунист, Социалис Ажалай Герой Сангадиевае уданшьегүй КПСС-эй XXVI съездын делегадаар областной партийна организациин коммунистууд хунгаба. Тэрэнэй Москвада съездын хүдэлмэридэ хабаадажа байхадань, иимэ телеграмма ерээ: "Отарын бригада 100 эхэ хонин бүриһөө 115 хурьга түлжүүлжэ абаба. Үбэлжэлгэ зохидоор үнгэржэ байна. Энэ телеграммань Ольга Энхеевнае ехэтэ баясуулаа лэн. Тиигэжэ арбан нэгэдэхи табан жэлэй түсэбһөө гадуур 500 хурьган, 1400 килограмм ноһон, 108 центнер мяхан колхоздо тушаагдаа ха юм.

1995 ондо Ольга Энхеевнада «Россиин хүдөө ажахын габьяата хүдэлмэрилэгш» гэнэн хүндэтэ нэрэ зэргэ олгогдоо бэлэй.

1978 ондо Фрунзе городто зарлагдаһан залуу хонишодой бүхэсоюзна хоёрдохи слётто ошохо ерэн байна. «Олон суглаануудта, съезднүүдтэ ябажа ерээб. Үшөө найнаар ажаллахал ёһотойб», - гэжэ Ольга Энхеевна отарынгаа хонишодто нэгэтэ хэлэнэ байха.

...Алтан наранай баруун таладаа, тээ дээрэнээ ялайн шаража байха үеэр албанай хэрэгээр Ольгын отарада хүрэнжэ ерээ бэлэйб. Социалис Ажалай Героймнай пенсидээ гаранхай, отарынгаа хонидые ондоо хүнүүдтэ тушаанхай, сүлөө сагаар элбэг болонхой гээд мэдэжэ ябаа лэн. Гэбэшье хорёо соогоо хэдэн зуун хонидые хаража: «Энэтнай колхозой хонид гү?» - гэжэ хонирхобоб. - Үгыл даа. Хүнүүд үмсынгөө хонидые асаржа байлгадаг. Туһалха хэрэгтэй ха юм, - гэбэ Ольга Энхеевна.

- Орогты гэртэмнай. Сай уухат, - гэжэ гэрэй эзэн эхэнэр урибал даа. Шанха дээрэнэмнай шангаар шаража байһан наран хадын саана хоргодохо тээшээ болбол даа. Халуун буряад сай уужа, элдэб эдеэнһээн амталжа саданхай хүнүүд зама саашань үргэлжэлүүлхэ ёһотой байгаабди. Ябаха тээшээ түмэр "хүлэгтөө" тушаажа, хонин бүриһөө 4,4 килограмм ноһо хайшалжа тушаагаа бшуу. Иимэ ехэ амжалта туйлаһанайнгаа түлөө Ольга Сангадиева Ленинэй орденоор шагнагдаа лэн. Гайхамшаг амжалта туйлаһанайнь түлөө Сангадиева Ольга Энхеевнада 1976 ондо

Степан ОЧИРОВ.

Баргажанай аймагай Баянгол нуурин республикын түүхэдэ онсо нуури эзэлдэг, үшөө 1927 ондо коммунист Буда Сангадинай эдэбхи үүсхэлээр республика соо эгээн түрүүшээр "Арбилжил" гэжэ хүдөө ажахын коммуна эмхидхэн байгуулагдаа юм. Он жэлнүүдэй ошохо бүри тус коммуна Карл Марксын нэрэмжэтэ колхоз-миллионер болотороо урган хүгжэнэ заяа залитай. Энэ колхознай ажалайнгаа амжалтануудаар бүхы республика соогоо соло сууда гараһан бэлэй. Колхозой бүхы амжалта хүн зонийн эршэтэ, эрид шанга ажалар туйлагдаһан байха. Имагтал ганса Баянгол нютагһаа аяр 5 Социалис Ажалай Геройнуудай

тодорон гараһаниинь үнэхөөрөөшье гайхалтай ушар болоно. Иимэ олон геройнуудтай нютаг бэдэрээшье наамнай, олдохогүйл байха гээд тобшолоё. Социалис Ажалай Геройнууд – колхозой түрүүлэгшэнэр Цыденов Гомбо Боболоевич, Бубеев Радна Сагалаевич, ахалагша хонишод - Цыремпилова Шалсама Ламажаповна, Сундуев Даша-Нима Буодиевич, Сангадиева Ольга Энхеевна - колхозойнгоо экономико хурдан түргэнөөр хүгжөөхэ хэрэгтэ ехэ хубитаяа оруулһан намтартай. Эдэ олон геройнууд сооһоо эгээн залуу, бурхантай буянтай үлэнэн Ольга Энхеевна мүнөөшье хүл хүнгэн, газаа зосоохи ажалаа яб-таб байса хэжэрхидэг заншалаа алдаагүй байһаар.

...Ольга Сангадиева 1959 ондо Баянгол нютагайнгаа дунда нургуули эрхимээр дүүргэнэнгээ удаа хаана ошохобиб, хаана нурахабиб гээд бодомжолжо ябаагүй. Юундэб гэхэдэ, тэрэ үедэ "Залуушуул – хонин ажалда" гэнэн уряа бүхы Баргажанай аймаг дотор үргэнөөр дэлгэрһэн байгаа бшуу. Ольга басаган арбадахия дүүргэнэн бүлэг басагадтайгаа хамта эрхим хонишон Шалсама Цыремпиловагай эхэ хонидой отарада ажаллахаар эльгээгдээ бэлэй.

Ольга түрүүшын үдэрнүүдһээ эхилжэ, хонин ажалда ехэ оролдосотойгоор, хамсыгаа шуужа ороһон юм. Тиигэжэ бэрхэ хонишон болохо байһанаа харуулжа, ажал хэрэгээрээ энээнээ элеэр гэршэлжэ эхилээ. "Яһала найнаар ажаллажа байнат. Иимэ бэрхэ басагадаар ажаллахадашье урматтай даа", - гэжэ ахалагша хонишон Шалсама Ламажаповна тэдэнэ магтадаг болоо гэдэг.

Ажалай Герой Цыремпилова Шалсама Ламажаповнатай 2 жэл тухай саг соо ажаллаа, өөрөө эхэ хонидой отара даажа абаа. Бэрхэ хонишодноо түрүү дүй дүршэлын халажа абаад ажаллахадань, ехэшье хүшэр бэшэ шэнги байгаа. Ольга Энхеевнамай эсэхэ сусахые мэдэдэггүй хүн гээшэл гэжэ сугтаа хүдэлдэг хонишодын хөөрэлдэдэг лэн.

1963 ондо Ольга Энхеевна 100 эхэ хонин бүриһөө 109 хурьга түлжүүлжэ, ноһо хайшалха, хонидойнгоо шэгнүүр нэмээхэ талада даабарияа үлүүлэн дүүргэбэ. 1970 ондо нэгэ ехэ үйлэ хэрэг тохёолдобо. Юуб гэхэдэ, тэрэ ВЛКСМ-

эй XVI съездын делегадаар хунгагдажа, "комсомол арюухан солоннай холье зориһон юмэл даа" гэнэн үгэнүүдэй удхаар аяр Москва хото ошохо ерээ лэн. Съездын делегадуудай урда үгэ хэлэжэ, ажалайнгаа амжалтанууд тухай хөөрэхэ дүүрэн эрхэтэй байгаал даа. Тиигээдшье үндэр амжалтанууд өөдөө ерэдэг болоһон шэнги лэн. Жэшээлхэдэ, Ольга Энхеевна 1971 ондо 100 эхэ хонин бүриһөө 115 хурьга, 1972 ондо 100-һаа - 105, 1963 ондо 100-һаа - 112, 1974 ондо 100-һаа 105 хурьга, 1975 ондо 100

БАЯНГОЛ ТУХАЙ

Бархан уула түшэгтэй
Баатар хүбүүдээрээ суурхаһан
Холын харгыда ябахадань,
Хододоо һанаандан ородог
Тоонто нютаг – Баянголнай!
Бурхантай, буянтай ябаһандаа
Буряад ороноо суурхуулаа.
Бултанда мэдээжэ болоһоороо
Бардамаар дуулажа магтая
Тоонто нютаг – Баянголоо!
Аяр холоһоо даллан байдаг
Аршаан булагтай нютагнай,
Алтан нарая аятайгаар угтадаг
Амгалан тайбан түрэл дайда
Тоонто нютаг –
Баянголнай!

эхэ хонинһоо 116 хурьга түлжүүлжэ абаһан габьяатай. Хурьгадые түлжүүлэн абаха, ноһо хайшалжа тушааха 5 жэлэйнгээ түсэбые 4 жэл соо сүм дүүргэжэ шадаһан байна. Тодорхойлбол, түрэл колхоздоо 20-20 килограмм шэгнүүртэй 3000 хурьгадые тушаажа, хонин бүриһөө 4,4 килограмм ноһо хайшалжа тушаагаа бшуу. Иимэ ехэ амжалта туйлаһанайнгаа түлөө Ольга Сангадиева Ленинэй орденоор шагнагдаа лэн. Гайхамшаг амжалта туйлаһанайнь түлөө Сангадиева Ольга Энхеевнада 1976 ондо

11.00	"НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.10	00.20 "ВСЁ ЭТОТ ДЖАЗ!"
12.20	02.55 Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
13.15	"ФАБРИКА ПАМЯТИ": НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА ТОМСКОГО ГОСУНИВЕРСА
13.45	Д/С "ПУТЕШЕСТВИЕ ИЗ ЦЕНТРА ЗЕМЛИ. КАЛИФОРНИЯ"
14.35	Д/Ф "ИОГАНН ВОЛЬФГАНГ ГЕТЕ"
14.45	21.40 "ПОЛИГЛОТ". ИСПАНСКИЙ С НУЛЯ ЗА 16 ЧАСОВ!
15.30	ЭКОЛОГИЯ ЛИТЕРАТУРЫ
16.10	"КРАСУЙСЯ, ГРАД ПЕТРОВ!"
16.40, 20.30, 00.30	НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
16.50	Х/Ф "В НАЧАЛЕ СЛАВНЫХ ДЕЛ"
18.00	"ЗВЕЗДНЫЕ ВИОЛОНЧЕЛИСТЫ МИРА"
18.55	Д/Ф "ШАРЛЬ КУЛОН"
19.05	Д/С "ПУТЕШЕСТВИЕ ИЗ ЦЕНТРА ЗЕМЛИ. ПЕРУ"
20.00	Д/С "СИГУРД ШМИДТ. ДОВЕРЕННОЕ ЛИЦО ИСТОРИИ"
20.45	"ГЛАВНАЯ РОЛЬ"
21.00	"АБСОЛЮТНЫЙ СЛУХ"
22.30	"ОСТРОВА"
23.10	"МАГИЯ КИНО"
23.55	Д/С "АРХИВНЫЕ ТАЙНЫ"
00.55	Х/Ф "ДУЭТ ДЛЯ СОЛИСТКИ"
02.40	"PRO MEMORIA"
03.45	ФАНТАЗИИ НА ТЕМЫ ВАЛЬСОВ И ТАНГО
АРИГ УС	
07.00,	23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКС-

ПРЕСС" (16+). ПОГОДА	07.35 УТРЕННЕЕ ШОУ "ТЭЦ-3". ПОГОДА
08.30, 14.00, 19.30	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКС-ПРЕСС" (16+)
09.00, 19.00	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ". ПОГОДА (16+)
09.25	"ЮНАЯ ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ" (6+)
10.00, 20.00	Т/С "ИНТЕРНЫ" (16+)
11.00	Х/Ф "ШКОЛА ВЫЖИВАНИЯ"
13.00, 18.00	Т/С "РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ" (16+)
14.15	"ТОЧКА ЗРЕНИЯ" (16+)
14.30	"БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ" (16+)
15.30	"ДОМ-2. LIVE" (16+)
17.00	Т/С "УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА" (16+)
19.15	"АФИША" (6+)
21.00	Х/Ф "СТАРСКИ И ХАТЧ"
23.35	"ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ" (16+)
01.00	Х/Ф "СВЕТ ВОКРУГ"
ТИВИКОМ	
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.00	НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00	"В ТЕМЕ" (16+)
07.25	"ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ" (16+). ЗУРХАЙ
07.50, 22.55	"АБИТУРИЕНТ" (12+)
08.00	НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.30	"ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ" (16+)

09.00	"В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ
10.05	Д/Ф "ЖИЗНЬ БЕЗ РАБОТЫ"
11.05	Т/С "ХОЛОСТЯК ГАРИ"
11.30	Д/Ф "5 ИСТОРИЙ"
12.05	Т/С "АДЪЮТАНТЫ ЛЮБВИ"
13.05	Х/Ф "ОРЕЛ ДЕВЯТОГО ЛЕГИОНА"
15.15	Х/Ф "СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ"
16.30	М/Ф
17.05	Д/Ф "БЕЗ ВИНЫ ВИНОВАТЫЕ"
18.00	Т/С "ГОВОРЯЩАЯ С ПРИЗРАКАМИ"
19.00	"НОВОСТИ ГОРСОВЕТА" (12+). ЗУРХАЙ
20.05	Т/С "МЫСЛИТЬ КАК ПРЕСТУПНИК"
21.00	"ПЯТЬ ИСТОРИЙ" (16+). ЗУРХАЙ
22.00	Т/С "ТАЙНЫ РАЗУМА"
23.30	"ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ" (16+)
01.30	"НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКО-МЕ" (16+)
СТС «БАЙКАЛ»	
07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50	МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00	М/С "МСТИТЕЛИ. ВЕЛИЧАЙШИЕ ГЕРОИ ЗЕМЛИ"
07.00	М/С "СУПЕРГЕРОЙСКИЙ ОТРЯД" (6+)
07.30	М/С "КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ"

08.00, 09.30	Т/С "6 КАДРОВ"
09.00, 13.30, 00.00	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)
10.00, 18.30, 19.00	Т/С "ВОРОНИНЫ"
11.30, 21.00	Т/С "ДУМАЙ КАК ЖЕНЩИНА" (16+)
12.30, 16.30	ШОУ "УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ"
14.00	Х/Ф "СУМЕРКИ. САГА. НОВОЛУНИЕ"
19.30	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)
22.00	Х/Ф "СУМЕРКИ. САГА. ЗАТМЕНИЕ"
00.30	"ЛЮДИ-ХЭ" (16+). ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА
01.00	Х/Ф "ПЛОХИЕ ПАРНИ"
03.15	ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ
НТВ	
07.00	"НТВ УТРОМ"
09.10	Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00, 14.00, 17.00, 20.00	"СЕГОДНЯ"
11.20	"ПЕРВАЯ КРОВЬ" (16+)
11.50	"ДО СУДА" (16+)
12.55	"СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)
14.25	"СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ" (16+)
15.35	Т/С "УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ" (16+)
16.30, 19.30	"ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
17.25	"ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА" (16+)
18.40	"ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С

ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ" (16+)	20.30	Т/С "СЕМИН. ВОЗМЕЗДИЕ"
	23.20,	00.35 Т/С "КРАПЛЕННЫЙ"
	00.15	"СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
	01.35	Т/С "СТЕРВЫ"
	02.30	"КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС" (0+)
	03.35	"ДИКИЙ МИР" (0+)
	04.10	Т/С "ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО"
	06.00	Т/С "МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА"
5 КАНАЛ		
	07.00,	"СЕЙЧАС"
	07.10	Д/Ф "ЖИВАЯ ИСТОРИЯ"
	08.00	"УТРО НА 5" (6+)
	10.45,	16.00, 19.00 "МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
	11.30	Х/Ф "ОПЕРАТИВНАЯ РАЗРАБОТКА"
	13.30,	14.35 Х/Ф "КРИМИНАЛЬНЫЙ ТАЛАНТ"
	17.00	"ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ"
	18.00,	18.30 Д/С "ВНЕ ЗАКОНА. РЕАЛЬНЫЕ РАССЛЕДОВАНИЯ"
	20.00,	20.30, 21.00 Т/С "ДЕТЕКТИВЫ"
	21.30,	22.15, 23.25 Т/С "СЛЕД"
	00.10	Х/Ф "СИЦИЛИАНСКАЯ ЗАЩИТА"
	02.05	Х/Ф "ХОРОШО СИДИМ"
	03.35	Х/Ф "ХОД КОНЕМ"
	05.15	Х/Ф "ПАНИ МАРИЯ"

Четверг, 30

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	"ДОБРОЕ УТРО"
10.00,	13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05, 05.05	"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.35,	14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.45	"ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)
11.55	"МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10	"ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!"
13.50	"ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!" С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
15.00	"ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.25	Д/С "ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.20	Х/Ф "ЛЮБОВЬ БЕЗ ПРАВИЛ"
17.10	"ПОКА ЕЩЕ НЕ ПОЗДНО" (16+)
18.00	"Я ПОДАЮ НА РАЗВОД" (16+)
19.00	ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ
19.50	"ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!" (16+)
20.50	"ПУСТЬ ГОВОРЯТ" (16+)
22.00	"ВРЕМЯ"
22.30	Т/С "ПРОЦЕСС"
00.30	"ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ" (16+)
01.00	"ПОЛИТИКА" (18+)
02.00	"НОЧНЫЕ НОВОСТИ"
02.25	Х/Ф "БЕЗДНА"
«РОССИЯ»	
06.00	"УТРО РОССИИ"
06.07,	06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,
09.07, 09.35	ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00	"БАМБААХАЙ"
10.10	"БУРЯД ОРОН"
10.45	"О САМОМ ГЛАВНОМ"
11.30	"КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ" (12+)
12.00,	15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30, 15.30, 18.10, 20.40	"ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"
12.50,	15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00	Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
14.00	"ДЕЛО Х. СЛЕДСТВИЕ ПРОД-СЯ" (12+)

16.00	Т/С "ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ"
17.00, 18.30	Т/С "ПОЦЕЛУЙТЕ НЕВЕСТУ!"
19.30	"ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)
21.50	"СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00	Т/С "АГЕНТ"
23.50	"ПОЕДИНОК". ПРОГРАММА ВЛАДИМИРА СОЛОВЬЕВА (12+)
01.25	"ПУТЕШЕСТВИЕ ПО АМЕРИКЕ В ПОИСКАХ РОССИИ"
02.55	ВЕСТИ +
КУЛЬТУРА	
07.30	"ЕВРОНЬЮС"
11.00	"НАБЛЮДАТЕЛЬ"
12.10	"ВСЁ ЭТОТ ДЖАЗ!"
12.20,	02.55 Т/С "ПЕРРИ МЭЙСОН"
13.15	"ФАБРИКА ПАМЯТИ"
13.45	Д/С "ПУТЕШЕСТВИЕ ИЗ ЦЕНТРА ЗЕМЛИ. ПЕРУ"
14.35, 03.45	Д/Ф "ДЖОТТО ДИ БОНДОНЕ"
14.45,	21.40 "ПОЛИГЛОТ". ИСПАНСКИЙ С НУЛЯ ЗА 16 ЧАСОВ!
15.30	Д/Ф "ЖИВЫЕ КАРТИНКИ. ТАМА-РА ПОЛЕТИКА"
16.10	"ПИСЬМА ИЗ ПРОВИНЦИИ"
16.40, 20.30, 00.40	НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
16.50	Х/Ф "В НАЧАЛЕ СЛАВНЫХ ДЕЛ"
18.00	"ЗВЕЗДНЫЕ ВИОЛОНЧЕЛИСТЫ МИРА"
19.05	Д/С "ПУТЕШЕСТВИЕ ИЗ ЦЕНТРА ЗЕМЛИ. ЯПОНИЯ"
20.00	Д/С "СИГУРД ШМИДТ. ДОВЕРЕННОЕ ЛИЦО ИСТОРИИ"
20.45	"ГЛАВНАЯ РОЛЬ"
21.00	"ЧЕРНЫЕ ДЫРЫ. БЕЛЫЕ ПЯТНА"
22.30	"ГЕНИИ И ЗЛОДЕИ"
23.05	"КУЛЬТУРНАЯ РЕВОЛЮЦИЯ"
23.50,	01.00 Х/Ф "ВЕСНА СВЯЩЕННАЯ"
02.00	Д/Ф "ПАРИЖ СЕРГЕЯ ДАГИЛЕВА"
02.40	"PRO MEMORIA"
АРИГ УС	
07.00,	23.00, 00.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКС-ПРЕСС" (16+). ПОГОДА

07.35	УТРЕННЕЕ ШОУ "ТЭЦ-3" (12+). ПОГОДА
08.30,	14.00, 19.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКС-ПРЕСС" (16+)
09.00	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
09.25	"ЮНАЯ ЛИГА СПРАВЕДЛИВОСТИ" (6+)
10.00	Т/С "ИНТЕРНЫ" (16+)
11.00	Х/Ф "СТАРСКИ И ХАТЧ"
13.00,	18.00 Т/С "РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ" (16+)
14.15	"АФИША" (6+)
14.30	"БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ" (16+)
15.30	"ДОМ-2. LIVE" (16+)
17.00	Т/С "УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА" (16+)
19.00	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ". ПОГОДА (16+)
19.15	"ТОЧКА ЗРЕНИЯ" (16+)
20.00	ИНТЕРНЫ ИСТОРИЯ БОЛЕЗНИ (16+)
21.00	Х/Ф "МЭВЕРИК"
23.30	"ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ" (16+)
01.00	Х/Ф "АТАКА ПАУКОВ"
ТИВИКОМ	
06.30, 09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00, 15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00, 01.00	НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00	"В ТЕМЕ" (16+)
07.25	"ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ" (16+). ЗУРХАЙ
07.50,	22.55 "АБИТУРИЕНТ" (12+)
08.00	НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ
08.35	НОВОСТИ ГОРСОВЕТА" (12+). ЗУРХАЙ
09.00	"В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ
10.05	Д/Ф "А. ЛЫСЕНКО: ГЕНЕРАЛЬНЫЙ КОНСТРУКТОР ТВ"
11.05	Т/С "ХОЛОСТЯК ГАРИ"
11.30	Д/Ф "5 ИСТОРИЙ"
12.05	Т/С "АДЪЮТАНТЫ ЛЮБВИ"

13.05	Х/Ф "ЗАНУДА"
14.45	"ГЕОФАКТОР" (16+)
15.05	Х/Ф "СЛЕДСТВИЕ ВЕДУТ ЗНАТОКИ"
16.50	М/Ф
17.05	Д/Ф "ЖИЗНЬ БЕЗ РАБОТЫ"
18.00	Т/С "ГОВОРЯЩАЯ С ПРИЗРАКАМИ"
19.00	"РАДАР-СПОРТ" (6+). ЗУРХАЙ
20.05	Т/С "МЫСЛИТЬ КАК ПРЕСТУПНИК"
21.00	"ПЯТЬ ИСТОРИЙ" (16+). ЗУРХАЙ
22.00	Т/С "ТАЙНЫ РАЗУМА"
23.30	"ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ" (16+)
01.30	"НОЧНОЙ КАНАЛ" (16+)
СТС «БАЙКАЛ»	
07.00, 09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55, 21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50	МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00	М/С "МСТИТЕЛИ. ВЕЛИЧАЙШИЕ ГЕРОИ ЗЕМЛИ"
07.00	М/С "СУПЕРГЕРОЙСКИЙ ОТРЯД" (6+)
07.30	М/С "КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ"
08.00, 09.30, 16.20	Т/С "6 КАДРОВ"
09.00, 13.30, 00.00	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)
10.00, 18.30, 19.00	Т/С "ВОРОНИНЫ"
11.30	Т/С "ДУМАЙ КАК ЖЕНЩИНА" (16+)
12.30, 16.30	ШОУ "УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ"
14.00	Х/Ф "СУМЕРКИ. САГА. ЗАТМЕНИЕ"
19.30	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)
21.00	Т/С "ДУМАЙ КАК ЖЕНЩИНА"
22.00	Х/Ф "ВКУС НОЧИ"
00.30	"ЛЮДИ-ХЭ" (16+). ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА
01.00	Х/Ф "ПЛОХИЕ ПАРНИ-2"
03.50	ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ
НТВ	
07.00	"НТВ УТРОМ"
09.10	Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"

11.00, 14.00, 17.00, 20.00	"СЕГОДНЯ"
11.20	"МЕДИЦИНСКИЕ ТАЙНЫ" (16+)
11.50	"ДО СУДА" (16+)
12.55	"СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)
14.25	"СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ" (16+)
15.35	Т/С "УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ" (16+)
16.30,	19.30 "ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
17.25	"ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА" (16+)
18.40	"ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ" (16+)
20.30	Т/С "СЕМИН. ВОЗМЕЗДИЕ"
23.20,	00.35 Т/С "КРАПЛЕННЫЙ"
00.15	"СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
01.35	Т/С "СТЕРВЫ"
02.30	"ДАЧНЫЙ ОТВЕТ" (0+)
03.30	"ДИКИЙ МИР" (0+)
04.00	Т/С "ПРЕСТУПЛЕНИЕ БУДЕТ РАСКРЫТО"
06.00	Т/С "МОСКВА. ТРИ ВОКЗАЛА"
5 КАНАЛ	
07.00,	11.00, 13.00, 16.30, 19.30, 23.00
"СЕЙЧАС"	
07.10	Д/Ф "ЖИВАЯ ИСТОРИЯ"
08.00	"УТРО НА 5" (6+)
10.45, 16.00, 19.00	"МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ"
11.30	Х/Ф "КАТАЛА"
13.30	Х/Ф "ХОРОШО СИДИМ"
14.45	Х/Ф "ХОД КОНЕМ"
17.00	"ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ"
18.00,	18.30 Д/С "ВНЕ ЗАКОНА. РЕАЛЬНЫЕ РАССЛЕДОВАНИЯ"
20.00,	20.30, 21.00 Т/С "ДЕТЕКТИВЫ"
21.30,	22.15, 23.25 Т/С "СЛЕД"
00.10	Х/Ф "Я ШАГАЮ ПО МОСКВЕ"
01.50, 02.40	Х/Ф "СМЕРТЬ ПО ЗАВЕЩАНИЮ"
03.35	Х/Ф "КАДКИНА ВСЯКИЙ ЗНАЕТ"
05.05	Х/Ф "ПРОХИНДИАДА, ИЛИ БЕГ НА МЕСТЕ"

Пятница, 31

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00	"ДОБРОЕ УТРО"
10.00,	13.00, 16.00 НОВОСТИ
10.05	"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.35,	14.50 "ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.45	"ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)
11.55	"МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10	"ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!"
13.50	"ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!" С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
15.00	"ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.25	Д/С "ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.20	Х/Ф "ЛЮБОВЬ БЕЗ ПРАВИЛ"
17.10	"ПОКА ЕЩЕ НЕ ПОЗДНО" (16+)
18.00	"ЖДИ МЕНЯ"
19.00	ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ
19.50	"ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН"
20.50	"ПОЛЕ ЧУДЕС"
22.00	"ВРЕМЯ"
22.30	"ДВЕ ЗВЕЗДЫ". ФИНАЛ
00.20	"ВЕЧЕРНИЙ УРГАНТ" (16+)
01.15	Х/Ф "ГОДУНОВ". "ЗАКРЫТЫЙ ПОКАЗ"
04.50	Х/Ф "ЛЕВАЯ РУКА БОГА"
«РОССИЯ»	
06.00	"УТРО РОССИИ"
06.07,	06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35, 09.07,
09.35	ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55	"МУСУЛЬМАНЕ"
10.05	"ТОЛИ"
10.20	"САГАЙ СУУРЯАН"
10.50	"О САМОМ ГЛАВНОМ"

11.30	"КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ" (12+)
12.00,	15.00, 18.00, 21.00 ВЕСТИ
12.30,	15.30, 18.10, 20.40 "ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"
12.50,	15.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00	Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"
14.00	"ПРАВО НА ВСТРЕЧУ" (12+)
16.00	Т/С "ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ"
17.00,	18.30 Т/С "ПОЦЕЛУЙТЕ НЕВЕСТУ!"
19.30	"ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)
21.50	"СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"

Суббота, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.50, 07.10 X/Ф "С ЛЮБИМЫМИ НЕ РАССТАВАЙТЕСЬ"
07.00, 11.00, 13.00, 16.00 НОВОСТИ
08.35 "ИГРАЙ, ГАРМОНЬ ЛЮБИМАЯ!"
09.20 М/Ф "ДЖЕЙК И ПИРАТЫ НЕТ-ЛАНДИИ"

«РОССИЯ»

05.50 X/Ф "ПЕРЕХВАТ"
07.35 "СЕЛЬСКОЕ УТРО"
08.05 "ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ"

11.30 "ВЕСТНИК ГОРСОВЕТА"
11.45 "РАНЕТ"
12.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
12.55 "ЧЕСТНЫЙ ДЕТЕКТИВ" (16+)

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "БИБЛЕЙСКИЙ СЮЖЕТ"
11.35 X/Ф "ЗАЛИВ СЧАСТЬЯ"
13.00 "БОЛЬШАЯ СЕМЬЯ"

АРИГ УС

07.30 "ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". ПОГОДА (16+)
08.00 X/Ф "УКРАЛИ ЗЕБРУ"
09.10 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+).

12.00 "ДУРНУШЕК NET" (16+)
12.30 "ХОЛОСТЯК" (16+)
14.00 "ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ" (16+)

ТИВИКОМ

06.30, 09.30, 11.00 НОВОСТИ ДНЯ (16+)
09.00 "В ТЕМЕ" (16+)
"СТИЛИСТИКА" (12+). ЗУРХАЙ
22.40 "АБИТУРИЕНТ" (12+)

СТС «БАЙКАЛ»

08.00, 08.30, 11.05, 16.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.20, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф "ДЮИМОВОЧКА" (0+), "ПОСЛЕДНИЙ ЛЕПЕСТОК" (0+), "ДУДОЧКА И КУВШИНЧИК" (0+), "КОЛЯ, ОЛЯ И АРХИМЕД" (0+), "ВОВКА В ТРИДЕВЯТОМ ЦАРСТВЕ" (0+), "КЕНТЕРВИЛЬСКОЕ ПРИВИДЕНИЕ"

НТВ

06.40 Т/С "ДАЛЬНОБОЙЩИКИ. ДЕСЯТЬ ЛЕТ СПУСТЯ"
08.25 "СМОТР" (0+)
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
09.15 ЛОТЕРЕЯ "ЗОЛОТОЙ КЛЮЧ" (0+)

14.20, 20.20 Т/С "МЕНТ В ЗАКОНЕ"
22.15 "РУССКИЕ СЕНСАЦИИ" (16+)
23.15 "ТЫ НЕ ПОВЕРИШЬ!" (16+)
00.10 "ЛУЧ СВЕТА" (16+)

5 КАНАЛ

07.25 М/Ф (0+)
10.35 "ДЕНЬ АНГЕЛА" (0+)
11.00, 19.30 "СЕЙЧАС"
11.10, 11.55, 12.40, 13.20, 14.05, 14.45, 15.30, 16.15, 17.00, 17.50, 18.40 Т/С "СЛЕД"

ДТВ

06.00 X/Ф "ЗАКАЗАННЫЙ УБИЙЦА"
08.00 "ПОЛЕЗНОЕ УТРО" (0+)
08.30 М/Ф (0+)
09.10 Т/С "ИВАН ПОДУШКИН. ДЖЕНТЛЬМЕН СЫСКА"

Воскресенье, 2

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.50, 07.10 X/Ф "ПРОЕКТ "АЛЬФА"
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
08.40 "АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН" (16+)
09.15 М/Ф "АЛАДДИН"

«РОССИЯ»

07.05 X/Ф "МОЯ УЛИЦА"
08.35 "ВСЯ РОССИЯ"
08.50 "САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР"
09.40 "СМЕХОПАНОРАМА"

00.30 "ВОСКРЕСНЫЙ ВЕЧЕР С ВЛАДИМИРОМ СОЛОВЬЕВЫМ" (12+)
02.20 X/Ф "СТАЯ"

КУЛЬТУРА

07.30 "ЕВРОНЬЮС"
11.00 "ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ" С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ
11.35 X/Ф "СЕМЕН ДЕЖНЕВ"

АРИГ УС

07.30 М/Ф "СЕРАЯ ШЕЙКА", "ОРАНЖЕВОЕ ГОРЛЫШКО", МАЛАХИТОВАЯ ШКАТУЛКА"
08.30 "УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+).

19.30 "33 КВАДРАТНЫХ МЕТРА НА ДАЧЕ". ПОГОДА (6+)
20.00 "ЭКСТРАСЕНСЫ ВЕДУТ РАССЛЕДОВАНИЕ" (16+)
21.00 "ХОЛОСТЯК" (16+)

ТИВИКОМ

07.00, 16.30 "РАДАР-СПОРТ" (6+)
07.25 "ДОМАШНИЙ ЗООПАРК" (0+)
07.50, 22.25 "АБИТУРИЕНТ" (12+)
08.00 М/С "НОВАТОРЫ"

18.45 X/Ф "ХЕЛЛБой. ПАРЕНЬ ИЗ ПЕКЛА"
21.00 X/Ф "АНГЕЛ ИЛИ ДЕМОН"
00.25 "ЦЕНТРАЛЬНЫЙ МИКРОФОН" (18+)

НТВ

07.05 Т/С "ДАЛЬНОБОЙЩИКИ. ДЕСЯТЬ ЛЕТ СПУСТЯ"
09.00, 11.00, 14.00, 20.00 "СЕГОДНЯ"
09.15 ЛОТЕРЕЯ "РУССКОЕ ЛОТО" (0+)

5 КАНАЛ

07.00 М/Ф (0+)
11.00 "СЕЙЧАС"
11.10 "ИСТОРИИ ИЗ БУДУЩЕГО" С МИХАИЛОМ КОВАЛЬЧУКОМ (0+)

ДТВ

06.00 X/Ф "УБИТЬ ПРЕЗИДЕНТА"
08.00 "ПОЛЕЗНОЕ УТРО" (0+)
08.30 М/Ф (0+)
09.10 Т/С "ИВАН ПОДУШКИН. ДЖЕНТЛЬМЕН СЫСКА"

СТС «БАЙКАЛ»

08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00 М/Ф "ЗОЛОТАЯ АНТИЛОПА" (0+), "ГАДКИЙ УТЕНОК" (0+), "ОСТРОВ ОШИБОК" (0+), "ПЕС В САПОГАХ" (0+), "СКАЗКА О ПОПЕ И О РАБОТНИКЕ ЕГО БАЛДЕ" (0+), "КАК ЛЬВЕНОК И ЧЕРЕПАХА ПЕЛИ ПЕСНЮ"

МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯАР

ДДЭШТВ гэхэн компани Ази даяар Монголой телевизийн 40 гаран сувгуудыг, тийхэдэ англи, герман, ород, хятад хэлтэй DW-Asien, Outdoor TV, Bloomberg TV, Yвэр Монгол ТВ, Одон ТВ, SupremeMaster, Australia TV, Дом Кино, Музыка, Телекафе, CCTV-5, Шанхай, Бээжин гэхэ мэтэ каналуудыг үзүүлж байдаг томохон эмхи юм.

Энээхэн компани Буряад Республикада эрээж, Монголой телевиденин бүх сувгуудыг, мүн англи, герман, ород, хятад хэлтэй сувгуудыг харуулха тоног түхээрэмжэ Улаан-Удэдэ, Агада худалдажа, угсаржа эхилээ. Монголой, Увэр Монголой, Хятадай, Австрали телевидени үзээж дуратай наа, иимэ утаһаар холбоо барина: 8-924-396-79-00. Монголой сансарын телевиденин хүлээн абагшын (приемнигой) үнэ – 5000 түх., танай гэр байшанда угсаржа тохиргоо хэхэ ажалтайгаа (с установкой, настройкой) – 8000 түх.

Продаю Виста Ардео. Тел.: 8-924-459-49-23.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

Үнэгэрхэн зүүн жэлэй агшан зүүр

Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ проект

Хүндэтэ уншагшад, хэрбээ хоморой фото-зурагуудтай наа, тэдэнээ редакцидамнай эльгээжэ, бүгэдын һонорто дурадхыт гэжэ таанадтаа ханданабди. Айл бүхэнэй хадагалаанда иимэ баялиг олдохол байха. Тэдэнээ ерээдүйнгөө үеынхидтэ дамжуулаал.

Манай хаяг: 670000, Улаан-Үдэ хото, Каландаришвили, 23, каб.62; электрон хаяг: unen@mail.ru Тел.: 21-64-36. 60-46-89.

Манидари Доржиева. Хандажап Цыдыпова. Ёндон-Одон Доржиев. Володя Доржиев. Цырен-Дулма Доржиева. Яруунын аймаг. Зүүн Ульдэргэ һуурин. 1957 он.

Цыден-Дамбо Цыбикович Доржиев. 1920 ондо түрэнэн. 1939 ондо Улаан Армида сэрэгэй албанда татагдаа, хүрээлэгдэнэн Ленинградтай түлөө дайралдаа.

Энэ фото-зураг дээрэ: Цыден-Дамбо Цыбикович эжытээ - Чимит-Ханда Шадаповатай, 7-той Манидари басагантаяа, 5-тай Ёндон-Одон болон 3-тай Володя хүбүүдтээ.

Нина Сандыковна Цыдыпова (Балданова). Мухар - Шэбэрэй аймагай Хүсөөтэ нютагта хонишодой бүлэдэ түрэнэн намтартай.

Багаһаа хойшо спортоор бээе һоридог байһан. Зүг бэдэрэлгын мүрысөөндэ республикын чемпион болоһон. Хүдөө ажахын институтдай экономикын факультетдэ һураха үедөө бальна хатарнуудые хатардаг байгаа.

Мүнее Нина Сандыковна 11-дэхи заһаруулгын ажалай колониин бухгалтер-кассир.

Цырендоржо Цолоевич Будожапов – “Ворошилов” колхозой залуу түрүүлэгшэ. Энэ фото-зураг дээрэ тэрэ 26 наһатай. 1935 он.

1962 ондо Новосибирск хотодо үнгэргэгдэнэн комсомолещуудай уулзалгын үедэ абхуулһан фото-зураг. Никита Сергеевич Хрущевой хажууда Яруунын Цыденова болон В.Егоров һууна, нүгөө хажуудань Буряадай Хүдөө ажахын академие байгуулһан Василий Родионович Филиппов.

Баруун гарһаа: Цыден-Дамбо Цыбикович Доржиев – эхэ хонидой отарын ахамад хонишон. Хонин ажалда 45 жэл хүдэлөө. Наһанайнь нүхэр Цыренжап Цыдыповна Цыденжапова – 12 хүүгэдтэй Эхэ-Герой, хонишон. Цокто Номтоевич Номтоев – Социалис Ажалай Герой, Буряадай арадай уран зохёолшон, Ульдэргын дунда һургуулийн дарга. 1972 он.

Учиртхайн ЗСАБ из Бурят-Калгановонд АССР Улаанба 19-1960.

Совещание передовиков сельского хозяйства краев, областей и автономных республик Сибири. Новосибирск. Март 1961.

Буряад арадай уг изагуурай түүхэ

БАРГАЖАНАЙ БУРЯАДАЙ ТҮҮХЭ БЭШЭГ

Баргажанай буряадүүд 1740 ондо Эрхүүгэй губернийн Верхоленск округой Анга гэжэ нютагһаа Баргажанда ерэнэн байна. 1745 оной апрелин 18-ай үдэр Сэлэнгын воевода - бригадир Якоби гэшэ Баргажан нютагта шэнээр ерэнэн буряадүүдые элдэбэрийн газараар хангахые Баргажанай приказчик (захирагша) дворянин Фёдор Ловцов гэшэдэ захирһан байдаг.

Верхоленскһээ ерэнэн 100 шахуу үрхэ айлууд Баргажанай түрүүшын буряадүүд болоно гэшэ¹⁰⁰. Тэдэнэрэй ахалагшань Андрей Шэбшэйн Буура аймагай Эхирэд отогто хабаатай нэн. Эдэ дахуулжа асарһан зонинь үльгэр түүхэ гэбэл, Ленэ мүрэн шадарай Хүүлннгэ нютагай буряадүүд сагаан хаанай мэдэлдэ ороһон юм. Энээнһээ тээ урид Сибириин уласые дайлахыень эльгээн ород сэрэгүүдые «табан зуун уляшад» гэжэ тэндэхи буряадүүд нэрлэһэн байдаг. Эдэ сэрэгшэдэй ерэхэдэ, амгалан байдалаа аршалха, хамгаалха шадалайнгаа барагдахада, буряадүүд сугларжа, суглаа хэхэдээ, Онгой бөө Олонгой сэсэн хоёрой зүбшөөлөөр ород сагаан хаанай мэдэлдэ орохые шийдэбэ. Энэ шийдхэбэрээ гэршэлхын тэмдэг болгон, бөөнэрэйнгөө хубсаһанда хадаглаһан холонго ба үенэй арһа таһалжа абаад, эзэн хаанда манай түрүүшын үргэл тогтоохые эээрхүү сэрэгүүдые гүйбэл.

Анга голлой эрьеин Хүүлннгэ шадар хуудга Буура аймагай эхирэд обогтой буряадүүдые ородой мэдэлдэ оруулха гэхэн довтолгодо Шэбшэй ноён баатар зориг гаргажа тулалдаһан, даинда алуулһан юм. Энэ үнэн болоһон ушар тухай мэдээсэл Иоганн Фишерэй зохёһон туужа номдо ноён Шэбшэйн нэрэ Чепчугай гэжэ бэшгэдээд байдаг. (Иймэ нэрэтэй хүн 1641 оной апрелин 30-да алуулһан юм гэжэ тэрэ сагай документдэ байдаг. - Ж.С.)

Шэбшэйн үри саданар мүнөө Баргажанай мэдэлдэ байһан буряадүүдай гуримаар Андреевтэн гэжэ обогтой. Ангаһаа Баргажанда 1740 ондо нүүжэ ерэнэнһээ эхилэн, главна (ахамад) тайшаа Андрейн ехэ хүбүүн Босхол, түүнһээ уг залгамжалан, мүнөө ахамад тайшаа Цэдэбжаб Сахаров 6-дахы усын ахалагша байна.

Урда сагһаа Баргажанда нютагжа хууһан хамниган улас шэнэ ерэнэн буряадүүдые элдэбээр газаргажа, газар уһа буляалдалганай хэрүүл шуужан ехэтэ болодог байба. Тэрэ сагта хамниган улас 5-6 мянган тоото хүн зонтой бэлэй. Дээрэ хэлгэдээн Сэлэнгын воеводын захиралтын ёһоор буряадүүдта эдлүүрийн газар заажэ үгэхэтэй хамта тэрэ газараа хамнигадай газар дээрэ мал гарахагүйгөөр хүрээлжэ баатай болодоһон. Тиигэжэ буряадүүд шэнэнэн хургаагаар 60 шахуу модной газарта (мүнөөнэй 70 км) ута хүрээ бодхоһон юм.

Тиигэбэшь буряадүүдта амар заян үзэгдэбэгий: хамнигад малынь өөрингөө газарта намнажа гаргажархёод, «эдэтнай манай хадлан түйбэбэ» гээд, туужа абаашаад, олзолдог болобо. Эздэйнь ерэхэдэ, олоороо эблэрээд сохидог, алажашы болодог байһан хадань «зүгэйн дээрэм» гэжэ нэрлэгдэдэг.

Мүнөө энэ нютаглажа хуудга буряадүүдһаа урид хаанһаашы юм даа ябаһан үсөөхэн ород хүнүүдэй нютаглажа боломоор дайда шэнжэлжэ ябатарнь, тэдэниие Баргажан гол урда хада хоёрто хашаад, алажархиһан юм. Тиимэрхүү усалай буряадүүдташы үзэгдэхөөр шэнги болоходо, Монгол газараа нүүхэ ханаашалга түрээжэ, номо наадагаа, тэрэ үсынгөө буу зэбсэг түхээржэ эхилбэ.

Тиихэ зуураа хамнигадта харшалу-

улжа, ядарал үзэжэ байһан тухайгаа Сэлэнгын воеводто гомдол барюулхые хоёр түлөөлэгшэдые нэгэ хэлмэршэтэй эльгээнэинь, ошоһон хэрэгээ бүтээжэ ерэнэн юм¹⁰¹.

Баргажанай ород администрациин ноён мэдэл дороо байһан хамнигадай зоргоороо аашалжа байһаниие обёоронгүй байһандаа тушаалһаа гаргагдажа, Эрхүү хото эльгээгдэжэ, зарим хасагууд сүүдтэ үгтэһэн байдаг. Ута хүрээшые задалагдаха боложо, воевод ноёнттой бололтой шийдхэбэри зохёһон буряадүүд Монгол нүүхэ гэхэн ханаашалгааа зогсоһон юм. Гэбэшь үшөө хэды жэл соо буряад хамнигад хоёрой дундахы газар уһанай арсалдаан үргэлжлөөр байһан аад, ахамад тайшаа Санхир Андрейн үедэ хоёр арад газар дайдаа танай манай гэжэ илгаагүй эдлэдэг болохын эб зохёожо, 1802 ондо Баргажанай доодо земскэ сүүдтэ гэршэлһэн юм.

Баргажанда хамнигадһаа урид аба-хорчин гэжэ барга монгол яһатан хууһан аад, ерээдүй нэгэ сагта энэ нютаг ородто эзэлэгдэхэ гэжэ тухайлаад, Хитад орон руу ошоожо, Хорчидой 20 хушуун нэрэтэй зон болоод хуудга. Эдэ зон нүүдэлшэ, һэеы гэртэй байһан хадаа манай эндэ байра хуурийн мүр орхингүй ошоһон. Гэбэшь хадын горходһоо уһа татажа гаргаһан хубаг, урда сагта эдлүүрилжэ байһан таряанай газарай мүрнүүд болон газарһаа олдоһон шэрэм багажа, һомоной зэбэ мэтые хорчидой юм гэлсэдэг¹⁰².

1861 ондо хадын хорхойдохы талаанһаа олдоһон хитад бэшгэтэй алта шаруулһан эд бурханай хүрэг (статуэтка) 1876 ондо ахамад тайшаа Цыренжаб Сахаров ниислэл Санкт-Петербург уржалаар ошоходоо, үзэхэлэнэй үзэмжэдэ (музейдэ) табяад ерэнэн. Эрдэмтэн тэрэ хүрэгые хитадай «Пус» (нахоуһан) гэжэ таниба. Тэрэ ябадалдаа Цыренжаб тайшаа эзэн хаантай бараалхалһан юм.

Мүн Баргажанда 1840 ондо газарһаа олдоһон эд толи нюур таладаа тохорюун шубуун, ара тээгээ уржага байһан талханай залаа зурагтай байба. Тэрэ толи 1844 ондо ахамад тайшаа Сахар Хамнай Петербургаа ерэнэн чиновник Карл Варантда үгэһэниинь, ямар нэгэ ойлгохо хүн үзэхэдөө, энэ болбол япон хаанай сэрэгэй тугта хадагдадаг тэмдэг юм гэбэ гэлсэдэг.

Урдын үльгэр түүхэдэ Чингис хаан эндэхи нютагта заларһан юм гэдэг. Эртэ сагта Байгал далай байгаагүй, харин гал гаража байдаг хада уула-тай газар байтараа сүмэржэ, далай

болоо юм гэлсэдэг. «Байгал» нэрэ «бай» «гал» гэжэ хоёр үгһөө бии болоо юм гэжэ тухайлагдадаг. 1854 ондо буддын шажан мүргэлтэй ехэ эрдэмтэн, Казаниин университетэй кандидат Доржи Банзаров урдын тайшаа Сахар Хамнайнда иигэжэ хэлэһэн байдаг: «Хитад ба манжа хэлэнэй үльгэр түүхэ уншахада, мянга гаран жэлэй саана Хитадай сэрэгэй Сэлэнгэ мүрэниие уруудажэ ошоходонь, энэ мүрэн Ангар мүрэндэ шудхадаг адагтай байба гэдэг. Мүнөө Сэлэнгэ гол Байгалда орожо байдаг ха юм. Тиэхэдэ Ангар гол Байгалай хоёр тээнэ урадхалтай гэшэ. Мянга гаран жэлэй саана мүнөө Байгалай нуурида газар байжа магадгүй», - гэхэн юм.

Буряад зоной үгэ түүхэдэ Чингис хаанай түрэнэн нютаг Байгалай урдахы Онон ба Хэрлэн юм гэдэг. Мүнөө Эрхүү губерни, Байгалай урдахы болон Амарай можонууд дотор үнгэ бүрийн нэрэтэй монгол яһатан хууна. Хоорондоо тогтоһон далайн хоёр талада ажаһуудаг аха дүү монгол яһатанай харилсаа барисаан таһаржа, дундаа тус бүрийн илгавартай болобо. Буряад зон Монгол ба Манжа оронһоо гаража ерээд, Ородой орондо хуудга буряадүүдһаа гадна, эндэхи ёһото буряадүүд анха урда түрэнэн гараһан дайдадаа хууһаар гэшэ.

Монгол улас элдэб шалтаганһаа боложо, эргэнэйнгээ түрээ засагаа Манжа хаанда алдаһан юм. Сибириетэ ород дайшалагшадай ерэхэдэ, буряадүүд тэрээндэ хүгэдэжэ, ородой зүгһөө хэзээшые анханаймнай заяа заншал, шажан мүргэлдэмнай хашалга үзүүлэгдэхгүй гэжэ найдаһандаа, урдахы хорчиной хойноһоо Хитад руу ошонгүй, сагаан хаанай албата болохо дураяа мэдүүлһэн юм.

Баргажан буряадүүд эртэ сагта Зүүнгар монголоой өөлэд обогтойбди гэжэ өөһэдөө тоолодог. Зүүнгар (Джунгария) Монголһоо гаража ерэнэн 6-7 хүн баргажан буряадүүдээр хамтаржа, нэгэдэжэ хууһан гэлсэдэг. Монгол өөлэд зоной, баргажан ба далайн хойнохи буряадүүдай обогүүдай нэрэнүүд - Эхирэд, Булагад, Бурууд, Галзууд гэхэ мэтэнүүд - адлишуу байдаг.

Табяад гаран жэлэй саана Баргажанда Чингис хаанай сэрэгшэ заншал нажаажа, гурбан жэл үнгэргөөд, абын агнуури (облава) хэдэг байгаа. Иймэ абын агнуурида номо-һомо барижа шадаха хүнүүд отог бүриһөө гаража ошоод, үнгэ бүрийн ан аладаг байгаа юм гэдэг. Хожомой сагта бурядай гэр тойрон, алга ажал, бэшэшь хүдэлмэри ехэ боложо, хуушан агнуурийн гурим орхигдодог болоо. Ти-

игэбэшь энэ эртэнэй заншал огто орхихогүй һэмди гэдэг ханаашалга байдаг.

Урда сагта (1763-1822 онуудта - Ж.С.) Баргажан тура уезднэ город нэрэтэй, Хориин ведомствын буряадүүд Баргажан округто мэдэлтэй байһан гэдэг.

1770 онһоо эхилжэ, Баргажанда сэсэгэй тарилга (оспопрививание) хэдэг болоо. Түрүүшээр буряадүүд энэ тарилга үхибүүдтээ хэзыень арсадаг байгаа юм. Тиимэ ушарһаа ахамад тайшаа Босхол Андрейн бэшэ зондо жэшээ болгон хүбүүндээ тарилга тэбюулжа, зониие бэшэрүүлһэн байдаг.

1800 ондо Хориин мэдэлэй монголшо хүнүүдые Баргажанда асаржа, багша болгон, залуушуудла монгол ном бэшэг эхилэн заалгуулһан юм.

1811 ондо ахамад тайшаа Санхир Андрейн урда хүргэлтэ хэжэ, бурядай дунда конторо гэжэ зургаан байгуулаад, тэрэ жэлэй декабрь һарада хододоо боложо байха ярмаг гэжэ буряадүүдай наймаанай газар баталаглаба. 1812 ондо Н.В. Трескин губернаторай захиргаагаар талханай экономическа магазин (склад) баригдаба.

1812 ондо ахамад тайшаа Санхир Андрейн үедэ һэнгэлдэр отогтой Хонхо аймагай буряадүүд Хориин мэдэлэй Худанай дасанай шэрээтэ ламые урижа асаржа, Жаргаланта нютагта буддын шажанай Баргажанай анха түрүүшын бунхан байгуулба. Түүнһээ һүүлдэ һэнгэлдэр отогтой Номол аймагай албата Суваан Арамхиин Сэлэнгын мэдэлэй Сонгоол дасанһаа лама Нимайланиие асаржа, бүгэдөөрөө буддын шажанай номнол соносожо, түүнһээ хойшо баргажан бурядай дунда шажан наран мэтэ мандаха болобо.

Һэнгэлдэр отогтой Езхүй аймагай Дансаран һитнайнгэ Эгэтын дасанда хубараг һахил хүртэжэ, олон жэлдэ түбэд ном үзөөд, Баргажан нютагаа бусажа ерээд, түрүүшын лама боложо хууба. Энэ лама Сонгоол дасанһаа бүхы Баргажан буряадүүдай нэрээр Сульгим Арзаанай гэжэ ламые урижа асараад, хүбүүдтэ монгол, түбэд ном заалгуулһанһаа хойшо ном ойлгохо хүн олон болоһон юм.

1814 ондо Хориин ахамад тайшаа Галсан Мардайн гэшэ шажанай тус зүблөө хэхэ ушарһаа болон шэнэ баригдаһан Анагай шулуун дасан арамнайла найрта ахамад тайшаа Санхир Андрейн хоёрдохы тайшаа Танха Эмэшихин хоёрые уриһан байдаг.

1817 ондо ахамад тайшаа Санхир Андрейн өөрһөө мүнэг үгэжэ, Арзаанай ба һитнайн хоёр ламые Хягтын тамуужанаар дамжуулжа, түбэд, хитад эм асаруулба. Тиихэтэй хамта буряадүүдтаа эмэй ном үзэхые захираад, һайн нураашадтань эм болон бэшэ хэрэгсэлтэй юумэдынь хубаажа үгэһэн юм. Тайшаагай үүсхэлээр ургамалнууд тухай ном үзэжэ, дэлхэйдэ ургадаг эмэй ногоо, үндэһэ танижа түүдэг болоһон гэдэг.

1818 ондо Баргажан буряадүүд ханаа хүсэл гаргажа, Хүрдэнэй сүмэ гэжэ мүргэлэй байшан баряад, 1819 ондо арамнай үргүүлһэн байдаг. Мүн тэрэ жэлдэ Санхир тайшаа Хайдаб Зонойн гэжэ ламые Хягта хотодо эльгээжэ, шажанай түбэд, монгол номууд болон эм асаруулһан юм.

Цэдэбжаб САХАРОВ.

АЖАГЛАЛТАНУУД

¹⁰⁰Эхирэд обогтой шоно, һэгэлдэр, абзай, баяндай, анхан урда хори обогтой енхэн (жэнхэн) галзууд түрүүлэн, Баргажанда ерээ.

¹⁰¹Галзууд, Байда Маһаагай, Баяндай Ахадан Туруунай болоно.

¹⁰²Мүнөө Үбэр-Монголоой Барга аймагта хорчин арад хууна.

(Үргэлжэлэлынь хожом гараха).

Бүгэдэ Бурядай "Алтаргана" гэнэн уласхоорондын фестивалиин байгуулагдаһаар 20 жэлэй оёе угтуулан

БАЯН СЭДЬХЭЛТЭЙ, ЕХЭ ТАЛААН БЭЛИГТЭЙ БАДМАСЭРЭН БАГШЫН ХЭШЭЭЛНҮҮД СЭНТЭЙ

"ГАЛХАН" - литературно-хүгжэмтэ, уран бэлигэй салон соо Монголһоо бууһан айлшантай уулзалга

Молор найхан Монголой зон хадаа булта шахуу дууша сэдхэлтэй, дүрбэн тэгшэ бэлигтэй, үгэ бүхэниинь үрээл мэтэ гүн удха шанартай, дуун бүхэниинь дуулим талын жэр-гэмлэй жэргэнэн шэнги найхан аялгатай, уужам үргэн дай-даарнь түбэрэн гүйлгэлдэһэн, дэлхэйе доголгоһон мориной огсом хүгжэмтэй байдаг гэжэ бидэ, Буряад орондо ажаһуудаг хүнүүд, монгол туургата арад хадаа үнэн зүрхэнһөө баясадаг-бди, омогорходогбди, бэе бэеын-гээ дүй дүршэлһөө хубаалдажа байдагбди. Эндэ хани харилса-ата ажалай олон жэшээнүүдые дурдахаар байна.

Тээмэндэ Үндэһэн номой сан соо үндэр хэмжээндэ үнгэргэгдэһэн "Аялгата найхан буряад хэлэмни" гэнэн шэнэ номойнгоо презентациин (танилсалгын) литературно-хүгжэмтэ үдэшэ-конкурсын һүүлдэ болоһон һонин хөөрөлдөөнһөө Монголой мэдээжэ поэт, Намжил Нимбуевай нэрэмжэтэ уласхоорондын конкурс-турнирта тусхай шанда хүртэһэн, Агада эмхидхэгдэһэн «Алтаргана-2012» уласхоорондын фестивалиин алтан медаляар шагнагдаһан Болдын (Хэнтэйн) Батхуугай хүсэл оролдог-ор Дадал сомондо (Монгол орон) ажаһуудаг хүүгэдтэ буряад хэлэнэй хэшээлнүүдые Асагадай Агван Доржиевай дунда хургуулиин (директорын Ж.Д.Чимитова) бэрхэ багша Очир-Ханда Найдановна Нанзалова заагаа гэжэ мэдээжэ абаа бэлэйбди.

Талаан бэлигтэй хурагшадаа дэмжэдэг, хургуулиингаа дуу, хатарай ансамблиин дэргэдэ буряад арадай хүгжэмэй инструментнүүдэй ансамбль байгуулха гэнэн холын хараатай, үнинһөө хойшо хүсэл эрмэлзэлтэй байһан, урагшаа ханаатай, урма зоригтой, хүхюун, дорюун зантай, эрилтэ ехэтэй директор Жалма Дармаевна Чимитовагай ханал хүсэлдэжэ, Х.Батхуугай абгань, "Алтаргана" фестивалиин түрүүшын алхамуудта хореод жэлэй саана эхи табилсаһан, Монголдо, Агада, Улаан-Үдэдэ, Эрхүүдэ болоһон бүхы эдэ олон фестиваль-найндэрнүүдтэ эдэбхитэй хабаадаһан, олон конкурс-нуудтань шалгарһан бэлигтэй хүгжэмшэн, еһо заншалаа найн мэдэхэ найруулагша, бэрхэ багша, солотой соелшон, дуушадые хургадаг, өөрөө аялга хүгжэм, дуунуудые, шүлэгүүдые зохоодог, буряад уг гарбалтай, алтан гартай уран зурааша **Дашнямын Бадмасэрэн** хүүгэдтэнь иочин заахаар уригдаһан байна.

Баян сэдхэлээ, эрдэм бэлигээ, уран шадабарияа Асагадай дунда хургуулиин хурагшадта заахаа,

хургахаа богонихон болзор соо уригдаһан Бадмасэрэн ахатантая дахинаа уулзахаая, найман ханатай модон гэрэй эхин һуури табилгын арамнайн еһололдо хабаа-дахаяа, адис аршаантай, бурхантай, буянтай Асагад нютаг бүлэг зон ошоһон байнабди. Хургуулиинь хорой соо хүүгэдэй уран бэлиг, эрдэм мэдэсэ үргэдхэхэ, буряад хэлэ, литератураһаа гадуур еһо заншал-нуудтай танилсуулха үүргэтэй модон байшангай газар хабтагайнуудаар хүрээлэгдэнхэй байба... Энэ баяр

Дашнямын Бадмасэрэн

Д.Бадмасэрэн, В.Цыбиков, Г.Н.Гунзынов, Б.Батхуу

еһолол тухай удаадахи дугаартаа хөөрэхэбди.

Бадмасэрэн багшамнай ехэ сүлөө-гүйхэн болонхой 8-дахи классай хурагшатаая, абьяастай түргэнөөр иочин дээрэ наадажа хураһан Дари Дараева шабитаяа репетици хэжэ, өөрөө баян дээрэ наадажа, монгол суута композитор Цыбжидэй «Жалам хар» гэнэн огсом аялгатай хүгжэм суг ехэ зохидоор гүйсэдхэжэ, арамнайн еһололдо бэлдэжэ байгаа бэлэй...

Монголой Хэнтэйн аймагай Дадал сомоной Сэрюун Галтатай нютагта түрэнэн хүм даа...Хореод онуудаар Санжи эсэгэмни, Буда-Ханда эжымни Хелгоһоо Монгол руу гараһан юм, тиигэжэ Дадал номондо нютагжаа... Би бүхы наһаараа багшалааб, соелой ажалда хабаадааб, хургуулида ямар ажал хээгүй хүнби?! Бүлтыень хээб даа...Улаан-Баатарай дээдэ хургуулиин уран зурагай мастерскойдо (факультет) хуража гараад, зураг зураха, модор дарха бүтээхэ, бүхы юмэ шадаха болооб...Нютагта багшалааб, доторой сэдхэлһээ хүгжэм, дуунуудта хурааб, шүлэгүүдые, дуунуу-

дые, аялга хүгжэм найруулаад туршааб, хүгжэмэй инструментнүүдые хээб, дархалааб, алтаар, мүнгөөр гоелтонүүдые бүтээгээб. Энэ нэгэ угаһатай сууха хуур хэжэ асараад, энэ хургуулиин үхибүүдтэ бэлэглээб. Асагадай магтаал, мүн үшөө энэ нютаг тухай шэнэ дуу бэшээб, -гэжэ ехэ һонор хөөрэнэн Бадмасэрэн багша олон дуунуудые, тиихэдэ урданай болон мүнөө үеын шогтой дуунуудые ехэ гоор дуулаба, бидэниие хүхээбэ.

Агваан хамбын адистай Арюун дагшан Асагад. Арад зоноо жаргуулһан Алтан үлгы Асагад...

Баяр еһололдо ошоһон Монголой Генеральна Консулстын (Улаан-Үдэ) вице-консул, господин Сэр-Од Энхболд найхан нэрэтэйнүүд Болор Сэлэнгэ хани нүхэртээ, багахан Булган басагантаяа, монгол поэт, буряад гарбалтай Х.Батхуу, республикымнай бэлигтэй багшанар, мэдээжэ соелшод, искусствата габыятай, журналистикын харгы зам шэлэһэн зон - Г.Н.Ц.Гунзынов, В.Д.Цыбиков, бидэ, фотокорреспондент Р.Н.Б.Базаров гээд модор хэһэн галуун толгой-

той сууха хуурын, модон юртын ханые шэмэглэхэ гоё зурагын хаража, гэр (юрта) бариха заабаринуудын, дуунуудын шагнажа, ехэтэ баясабабди.

"Алтарганада" (Ага) бэриие буулгын найр бүхы буряад еһо заншалаарнь, жэнхэни гоелой хубсаһаарнь, баян аман зохеолоорнь "Улаалзай" гэнэн ансамбльтаая харуулжа, тэндэ шалгараабди, харагшадые хүхээгээбди."Сантай хаан" гэнэн тахилгата уула тухай дууем (үгэнь Д.Дамбадаржаагай) Нанзуулай басаган гоор дуулаа. Анхан 1959 ондо болоһон уласхоорондын залуушуулай фестивалда хүрэл медальда бүжигөөр (хатараар) хүртөө бэлэйб...Би өөрөө спортсменби (харбах, волейбол наадаха, гүйхэ дуратайб). Иимэл хадаа бэеэ үгылхэгүй, Улаан-Баатарһаа 500 километр зайда байдаг аад, аяар энэ холын Асагад ерээд байнаб (**энеэнэ**). Бэрхэ хүүгэд соһоо Дарие шэлэн хургажа байнаб, түргөөр орео хүндэ хүгжэм наадажа хураба...1994 ондо аймагаймнай дарга Ц.Балдандоржо захиралта гаргажа, буряад наада - "Алтарганы" эмхидхэхые эхилээ. Тиигээд Дадал, Биндэр сомонуд, саашаа Дорнод аймаг дэмжээ, Россида үргэнөөр үнгэргэгдэдэг болоо. Буряад ороной бэлигтэй зон уран шадабарияа, еһо заншалаа үргэнөөр харуулха манай Монгол нютаг "Алтарганада" ерэхыетнай уринабди. Нэгэ ханалтай арад хадаа залуушуулаа буряад хэлэндэ, буряад хубсаһандаа хургаая, уран бүтээлнүүдэ жэнхэни гоор бүтээе, - гэжэ хөөрэнэн зоримгой, зохид зантай Бадмасэрэн ахатманай "7 бурхад" гэжэ өөрөө омогорхон хэлэдэг 7 хүүгэдтэй (врач Эрдэни-намжилма гэжэ нэрэтэй алтан басагатай), Монголдоо түрэнэн Цэгмэд гэжэ Хэжэнгэнэ гарбалтай хани нүхэртэй гэжэ мэдэбэбди.

Угаа дээрэ үргэжэ, уран бэлигээ улад зондоо, ураг эльгэн Буряадтаа зорюулжа байһан Бадмасэрэн багшатаа, баян сэдхэлтэй соелшондоо, уран гартай, урма зоригтой ахатандаа, уярмашье, шогтойше дуунуудтай, шүлэгүүдтэй, олон найхан зурагуудтай, уран гоё бүтээлнүүдтэй бэлигтэндэ бурханай үгэнэн талаан шадабаряараа хубаалдажа, буянда хүртэжэ, булта зоние баясуулжа, Буряад орондоо оло дахин айлшалжа байхыень, түрэл хэлээ дээрэ үргэжэ, түрэл гаралтаа уулзажа, ута наһатай, удаан жаргалтай ажаһуухыень хүсэ!

Бэлигма ОРБОДОВА,
журналист,
Буряад Республикын соёлой
габыята хүдэлмэрилэгшэ.

Дура сэдхэлыемнай буляаһан дуунуудын

Хүхээн ургыгаар нэбшээһэн
Хүндэлэн Асагадаа мартаагүйб.
Хүгшэн буурал аба, эжымнай
Хүсэлөөрөө жаргаһан нютаг.
Алагхан сэгсгээр анхилһан
Арюухан Асагадаа мартаагүйб.
Ахай хээтэй хоероймнай
Анхалан мүнделһэн нютаг.
Улаахан бургаһаар эмжэһэн
Утахан Үдээ мартаагүйб.
Ухаантай гансал нүхэртээ
Ушарһан, ханилһан нютагни.

Хазаартынгаа амгайе жэбэрэнгүй,
Хазаарлаа хэбэртэй ябагшаб даа,
Хайр сэдхэлээр дундаханшые наа,
Ханилһан хэбэртэй ябагшаб даа.
Амгай сахаригаа жэбэрэнгүй,
Ардагтай хэбэртэй ябагшаб даа.
Айдархан сэдхэлээр дундаханшые наа,
Амидарһан хэбэртэй ябагшаб даа.
Улаамынгаа сахариг жэбэрэнгүй,
Унаһан хэбэртэй ябагшаб даа.
Уяхан сэдхэлээр дундаханшые наа.

Ушарһан хэбэртэй ябагшаб даа.

Соохор ганса алшуурым
Соорхой гэбэл даа, халагни.
Сохомтой ханилһан амарагыем
Сонгоол гэбэл даа, халагни.
Хара ганса алшуурыем
Хахархай гэбэл даа, халагни.
Ханилһан ганса амарагыем
Хамниган гэбэл даа, халагни.
Сэнхир эрэн алшуурыем
Сатин гэбэл даа, халагни.

Сэдхэлтэй ганса амарагыем
Сэлэнгын гэбэл даа, халагни.

Дадалын араар сайраад байн,
Дахяад бороо орогшаа гү?
Дабхараараа шэхэм ханхинаад байн,
Дамбимни шэхэндэм шэбэнэгшаа гү?
Баянай араар сайраад байн,
Баһал бороо орогшаа гү?
Баруун шэхэндэм ханхинаад байн,
Базарни шэхэндэм шэбэнэгшаа гү?
ДАШНЯМЫН Бадмасэрэн.

БУРЯДАЙ

Спортын нонин

АЛДАРТА

СЭРЭГШЫН ДУРАСХААЛДА

БАРИЛДААШАД ОЛИМПИИН НААДАНУУДТА БЭЛДЭНЭЭР

Спортивна барилдааны уласхоорондын федерацида (ФИЛА) орёошог үеын тохёолдоод байхада, 2016 ондо Рио-де-Жанейро хотодо үнгэргэгдэхэ зунай Олимпиин наадануудта бэлдэлгын ээлжээтэ хаһа эхилбэ. Юуб гэбэл, байгша оной эхиндэ (МОК) зүблөөн дээрэ Олимпиин наадануудай программаһаа сүлөөтэ барилдаагаар, эхэнэрнүүдэй болон греко-римскэ барилдаагаар мүрысөөнүүдые болноулха тухай асуудал табигдаа һэн гэжэ һануулая. Майн 18-да тус асуудалаар Москвада ФИЛА-гай конгресс үнгэргэгдөө, зүгөөр эсэслэн шийдхэхэн харюу сентябрь һарада Уласхоорондын олимпиин хорооной ээлжээтэ зүблөөн дээрэ үгтэхэ юм.

Иимэ байдалда тамиршад болон һоригшод бээ нэгшье һула табингүй, заншалта ёһоороол ажалаа ябуулһаар. Тиин эхэнэрнүүдэй болон сүлөөтэ барилдаагаар Россиин түрүүшын мүрысөөнүүд июнь соо эхилхэ. Зүб шийдхэхэрин абтабал, эдэ хэмжээ ябуулгануудай дүнгүүдээр Россиин Олимпиин суглуулагдамал командын бүридэл тодоруулагдажа магад. Эхэнэрнүүдэй чемпионат баһал июниин эхиндэ Санкт-Петербургда үнгэргэгдэхэ. Эндэ манай барилдааша басагад, уласхоорондын классай спортын мастернууд Марина Вильмова, Жаргалма Цыренова, Дарима Санжеева, спортын мастернууд Ирина Ологонова, Любовь Кузьмина болон бусад тамиршаднай Россиин габьяата һоригшо Андрей Бузин түрүүтэй һоригшодой хүтэлбэри доро нилээд бэлдэжэ байнхай.

Бурядай эрэшүүлэй суглуулагдамал команда Красноярскда июниин тэн багта үнгэргэгдэхээ байһан сүлөөтэ барилдаагаар гүрэнэй чемпионатда хабаадахын тула хоёрдохи шата дабаба. Тиин Кемерово хотодо эмхидхэгдэхэн Сибириин федеральна тойрогой мүрысөөндэ Бурядай барилдаашад хоёр алтан болон хоёр мүнгэн медальнуудта хүртөө. Түрүүшын үдэртэ БГУ-гай оюутан Балдан Цыжипов (хүндэ шэгнүүр) алтан медаль шүүгээ, 9-дэхи СДЮШОР-ой хүмүүжэмэл Бэликто Аюшеев (БГУ-гай оюутан) болон 7-дохи СДЮШОР-ой хүмүүжэмэл Владимир Вильмов өөһэдынгөө шэгнүүрнүүдтэ 2-дохи һуури эзэлээ. Хоёрдохи үдэртэ 10-дахи СДЮШОР-ой хүмүүжэмэл Виктор Банзаракаев 60 килограммай шэгнүүртэ амжалта туйлаа. Эдэ бүхэшүүл гүрэнэйнгөө чемпионатда хабаадаха эрхэтэй болобо гэшэ.

Валерий СЫДЕЕВ.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветеран, морин сэрэгшэ Лопсон Санжеевич Ивахиновой 100 жэлэй ойдо зорюулагдан, Түхэнэй аймагай Аршаан нютагай спортын комплекс соо 1996 оной тамиршаддай дунда бүхэ барилдаагаар болон эхэнэрнүүдэй барилдаагаар республиканска мүрысөөн үнгэргэгдэбэ.

Нээлгын баяр ёһололдо хабаадаһан Түхэнэй аймагай захиргаанай түлөөлэгшэ Юрий Хорёнов бүхы республикаһаа сугларһан болон Саха-Яхадһаа, Эрхүү можогоо ерээн тамиршадые, Лопсон Санжеевичэй хүүгэдые, аша гушанарые, түрэлхидыень болон нютагаархидаа амаршалаа.

“Хоёр үдэрэй туршда 300 шахуу барилдаашад хаба шадалаа туршаа, - гэжэ ахамад судья, Россиин габьяата һоригшо Виталий Ивахинов хөөрөө. - Хүүгэд ехэ һайн бэлдэлгэ харуулаа”.

Өөр өөрынгөө шэгнүүртэ илагшад гэбэл, Галсан Цыденов, Зоригто Доржиев, Евгений Дашапилов, Чимит Жамсаранов, Нима Янданов, Арсалан Ванчиков, Арсалан Томиргонов, Барадий Антагаров, Амгалан Таряшинов, Жаргал Шарнаев, Баир Унжуев. Басагадай дундаһаа Аяна Ухеева, Марина Дампилова, Анна Борисова, Полина Плюснина, Дарима Санжеева гэгшэд түрүүлээ.

МОРИН СЭРЭГЭЙ ЭСКАДРОНОЙ КОМАНДИР ЛОПСОН ИВАХИНОВ

Түхэнэй аймагай Жэмһэг тоонтотой Лопсон Санжеевич Советскэ Союзай Герой Л.М.Доваторай хүтэлбэрилдэг Суворовой болон Кутузовай орденуудта Улаан Тугта хоёрдохи гвардейскэ Померанска морин сэрэгэй корпусой 35-дахы гвардейскэ морин сэрэгэй полкын командир, гвардии капитан байһан юм. Тэрэ полк соогоо тон зүрхэтэй, эрэлхэг зоригтой офицернүүдэй нэгэн гэжэ тодорoo.

Москва шадархи байлдаанай үедэ корпусын дайсанай ара талада гаража, Баруун фронтын сэрэгүүдтэй суг хамта гитлеровецүүдэй Москва руу довтолгыё зогсоолсохо гэхэн захиралта абаа юм. Тиин морин сэрэгшэд, тэрэ тоодо эскадронной залуу командир Л.С.Ивахинов дайсанай хамгаалгыё сүмэ сохижо, шанга дайгаар ара таладань гаража, дайсаные һүрдөөгөө: оройдоол гурба мянган тоотой морин сэрэгые аяр зуу мянган гэжэ һанаа бшуу.

Орловско-Курска байлдаанай үедэ тус корпусо баһал орёо даабари үгтөө - Десна мүрэниё дайралдажа гаталаад, немецүүдэй ара талада гараха, Брянск болон Смоленскын хоорондохой түмэр харгы эзэлжэ, дайсанай хангалгын гол зам таһалха. Тиин Л.С.Ивахиновай хүтэлбэрилһэн эскадрон тон түрүүн Деснае гаталаад, дайсаные эгсэ сугарюулжа, Девочкино гэхэн һуури эзэлээ. Харин корпусой бусад частынууд түмэр харгыё гартаа оруулаа. Теэд гитлеровецүүд шэнэ хүсэ абажа, табан үдэрэй туршда манай морин сэрэгшэд танкнуудай, самолёдуудай хэдэ-хэдэн довтолго сугарюулһан габьяатай. Эскадронной командир Ивахинов эндэ хүлөө ехээр шархатаашье һаа, сэрэгшэдэйнгээ зэргэ орхёогүй. Байлдаанай табдаһаа үдэртэ манай артиллериин һалажа, тон орёо байдалай тогтоод байхада, Ивахинов үсөөхэн үлэһэн сэрэгшэдээрээ һөөргэдэһэн

добтолго үүсхэжэ, дайсаные гэдэргэнэ хаяа юм. Энэ байлдаанда гаргаһан баатаршалгануудайнгаа түлөө Лопсон Санжеевич Ивахинов Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай болон Улаан Одоной орденуудаар шагнагдаа.

Берлин дүтэлжэ замууд дээрэ Шпpee мүрэнэй нүгөө эрьёые эзэлээд, дайсанай ара талаһаань довтолжо, Берлин руу сугариха замыень хааха гэхэн захиралта морин сэрэгэй корпусо үгтөө. Мүрэн гаталха хэдэн һэдэлгын амжалта асархагүйдэ, Ивахиновай эскадрон апрелин 24-нэй һүни дайсанай һомонуудай аадар доро нүгөө эрьё гаража, уданшьегүй Берлин руу ошоһон харгы дээрэ дайралдажа байгаа һэн. Энээнэйнгээ түлөө гвардии капитан Ивахинов Дайшалгы Улаан Тугай орденээр шагнагдаа.

Валерий СЫДЕЕВ.

ЗАХА ХОЛЫН ХЭНТЭЙ УУЛЫН АН АМИТАД ТУХАЙ

Алтан дэлхэй дээрэ хүн зоной ябаһаар байтар, он жэлнүүд хойно хойноһоо һүбарин үнгэржэл байдаг ёһо заншалтай. Юугээшьё мэдээгүй ябатаршни, наһан ошоһол байха. Аглаг һайхан, уужам тэнигэр, ая гангаар анхилан байдаг, адуу малаар баян Ага нютагаа һанан дурдан ябахаш даа...

Арын сагаан һүдэнтэ – миний түрэхэн нютаг. Онон хатан эжын зүүн гар талада оршодог арюун нютаг юм даа. Мандажа, һалбаржа байгаа Монгол ороной заха холын Хэнтэй уулаһаа эхмээ абажа, шууян-хааян, арюун түнгалаг үһаяа салгидан, халин асардаг улир, мойһон баялигтай Онон голнай.

Ном, журналнуудай, үни заяанда бэшгэдэһэн саарһануудай дундуур төөрижэ, түнхилжэ ябаһан аяр 1989 ондо хэблэгдэһэн “Монголия” журналай 12-дохи номер олобоб. Энэ журналай 35-дахы хуудаһа ехэ һонирхожо уншабаб. Хоёр эли тодоор абтагдаһан фото-зураг байха юм. Статъягайшьё, зурагуудайшьё авторыё мэдэхын аргагүй. Уншаад, бодожо үзэхэдэ, автор монгол хүн болоно. Боро гүрөөһэ барижэ, зоопаркда тушааха зорилготой зон тухай бэшгэдэнэ.

Энэ статъя ород хэлэнһээ буряад хэлэндэ оршуулаад, хүндэтэ уншагшаддай һонорто табинаб.

Монгол ороной заха холын Хэнтэй уула ан амитадаар олон, баян юм гэдэг. Ямар амитад бэ гэхэдэ: хандагай, бодон гахай, хүдэри, буга. Эдэ амитад тон холын, үндэршэг, тэгшэ газар бэдэржэ амидардаг. Юундэб гэхэдэ, шоно, шөлүүһэн, баабгай гэхэ мэтэ арьяатануудһаа ами

наһаяа абаржа холодоно ха юм. Хурса, һонор, хольё шэртэн харадаг бэрхэ ангуушад, байгали шэнжэлэгшэд булга, туулай, жэрхэ, хэрмэ обёоржо харадаг. Эндэ мэхэтэйшьё, шураншьё үнэгэн элбэг. Соир, хур шүбүү (тетөрөв), торхируу, боро сагаан үнгэтэй ятуу (алтан гургалдайтай

адли, зүгөөр багахан шүбүүн) барижэ эдихын тула үнэгэн ехэл оролдолго гаргадаг гэлсэдэг. Эдэ шүбүүд амидархын түлөө хэрэгтэй. Июнь һарада ой соогуур жэжэжэн шүбүүд олон болодог. Эндэ тэндэ тоншуулай эли тодоор тоншоһонь дуулдана. Гэнтэ модоннуудай саанаһаа боро гүрөөһэн бултайһан аад, мүшэрэй хухарха абяа дууламсаараа, түргэжэн үгы болошоно. Юундэб гэхэдэ, эндэ дүтэхэнэ тэрээнэй гүлгэн (инзаган) байгаа ха юм.

Удааншьё болонгүй, манай бэдэржэ ябаһан олзо олдобо ха даа. Хажуудань ошоһодоннай, газарта няалдаад, абяа аниргүй хэбтэһэн боро гүрөөһэнэй инзага харажархибабди. Инзаганай нюрган бараан үнгэтэй, дээгүүрнь сагаан толботой. Инзаган эхэнэ гараһаар, хэды саг боломсоороо, утанууд хүлнүүд дээрээ шадаядан бододог гэжэ. Эхынгээ тэмдэг үгэхэдэ, газарта няалдаад хэбтэшэхэ. Үшөөл гүйжэ шадыхагүй байна ха юм даа. Зунай сагта эхэнэ инзагаяа холо, хада уулын орой дээрэ хүрэтэр абяжа гараад,

хаража, тэжээжэ, абаржа, хамгаалжа зуһадаг ха. Тиигээд лэ өрэхэ жэлэй хабар болотор хоюулан ябадаг гэхэ. Хайратай гээшэнь, амитанай эхышьё һаа!

Август һарада боро гүрөөһэнэй “гүйдэл, гүйгөөн” болодог. Намар болоходо амаржа, үбэлэй сагта бэлдэжэ, өөхэ, тоһоёо хуряана. Хабар болотор бүлэг бүлгөөрөө амидардаг. Нэгэ бүлэг соо хааяхан аяр 20-25 толгой болохо. Ехэнхидээ 4-8 толгой боложо бүлэглэнэ.

Үбэлэй сагта, саһатай һалхитай байхада, эдэ ан гүрөөлдэ ехэл бэрхэтэй. Эдихэ хоол хомор. Холтоһо, бишыханууд мүшэр гэжэ мэтэ эдидэг. Саашадаа дулаан аминай гаража, наранай шаража эхилхэдэ, ойн захаар соорхой, хара газар бултайжа, түрүүшын ногоон гараха. Ургы сээсэй ургажа эхилхэдэ, одоол хоолтой болон. Май һарада эдэ амитад үһэ ноһоёо һэлддэг. Тиигээд лэ июнь һарын эхээр дахинаа шэнэ түл – 1-2 инзагад бии боложо, түрэл гарал саашадаа үргэлжэлөөл бээ. Дулма ДАРИЖАКОВА.

Байгаалин үзэгдэлнүүд

ТАЙЛБАРИ

Байгша оной мартын 28-ай дугаарта манай сонин соо “Совет үеын сатирын булан” гэхэн гаршаг доро “Магазинай архи яахдаа нуларааб?” гэжэ нэрэтэй статъя гараа. Бидэ энэ хуудаһан дээрэ анхан сагта сониндоннай толилогуонмай материалуудые тэрэл зандань хэблэгдэбди. Энэ статъя 1955 ондо “Буряад-Монгол үнэндэ” хэблэгдэһэн юм.

Тиин тэрээн соо шүүмжлүүлэгдэһэн Бадма Жапович Гуржаповай түрэлхидын хонходожо, үнэн ушарыень тайлбарилхыемнай дурадхаа. Юуб гэбэл, тэрэ сагта олон зон хардалгада ородог байгаа гэжэ мэдэнэбди. Бадма Жапович нютаг зондоо хүндэтэй хүн байгаа, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай ветеран, ёһотой коммунист байһан.

Энэ статъя соо хэлэгдэһэн бүхы гэм зэмэнь һайса шалгагдаад, сүүдээр баталагдаагүй юм. Харин Бадма Жаповичай нүхэр Долгор Дашеевна Бадмаева наһанайнгаа амаралтада гаратараа магазиндаа хүдэлөө юм.

ЯПОН ДАХЬ МОНГОЛ СҮМОЧИД ХОРТ ХАВДАРТАЙ ОХИНД ТУСЛАМЖ ҮЗҮҮЛЖЭЭ

Х.ДЭЛГЭРИЙН ЦОЛМОН охин зургаахан сартайдаа «ТУН-ГАЛАГ ЭСИЙН ХОРТ ХАВДАР»-аар өвчилж одоо Япон улсад эмчлүүлж байгаа билээ.

Япон эмч нарын зүгээс охиныг эрүүл болгох боломжтой гэсэн хариу хэлсэн бөгөөд эмчилгээний зардал гэж маш их мөнгө хэрэгтэй болсон. Эмч нарын гаргасан ерөнхий тооцоогоор охинд 2 жил 3 сар орчим эмчилгээ хийнэ. Энэ хугацааны эмчилгээний нийт зардал 33 сая иен буюу 500 сая төгрөг.

Цолмон охин одоо Японд эмчилгээгээ амжилттэй үргэлжлүүлж байна. Тэрээр одоо 1 нас 2 сар хүрэх гэж байгаа бөгөөд мөлхөж, түшиж зогсдог болсон байна. Одоогийн байдлаар охины гурав-

дугаар шатны эмчилгээ нь эхэлчихсэн байна. Эмчилгээ энэ эрчээрээ тасралтгүй сайн үргэлжилбэл охин ойролцоогоор нэг жил таван сарын дараа эмнэлгээс гарч гэрээр эмчилгээ хийлгэх аж.

Цолмон охинд туслах хандивын аян одоог хүртэл үргэлжилж байна. Энэ сарын 4,5-ны өдрүүдэд Япон дахь Монгол оюутнуудын холбооноос уламжлал болгон зохиодог «Хаврын баяр» 13 дах жилдээ болсон байна. Тус баярт монголын сүмочид хүрэлцэн ирж, Их аварга Хакүхо Даваажаргал, Оозэки Какүрюү Ананд нар охи-

ны хандивын аяныг дэмжин, хүмүүсийг уриалж, хандив өргөсөн хүмүүстэй хамт зургаа авахуулсан байна. Их аваргыг уриалсны ачаар хандивын аян амжилттай үргэлжлэн, эмчилгээний төлбөрт нилээн нэмэр болохоор мөнгө цуглуулж чаджээ. Иймд тус наадмыг зохион байгуулан, оролцох боломжийг олгосон Япон дахь Монгол Оюутны холбооны хамт олон, Их аварга Даваажаргал, Ананд болон бусад сүмоч, хандив өргөсөн сайхан сэтгэлт нийт хүмүүст, мөн хамгийн хүнд ачааг үүрэн хандивын аянд туслалцсан найзууддаа Д.Цолмон охин аав, ээж манай сайтаар дамжуулан талархал илэрхийллээ.

Т.Энхэлээ.

ТҮДГЭЛЗҮҮЛСЭН ГЭВ

УИХ-ын гишүүн асан, Монгол Улсаас Кувейт улсад сууж байсан Онц бөгөөд Бүрэн эрхт Элчин сайд К.Сайрааныг эх орноосоо урвасан гэх үндэслэлээр ТЕГ шалгаж эхэлсэн талаар бид мэдээлсэн. Учир нь өнгөрсөн жил түүнийг Казахстаны нууц тагнуул байж болзошгүй хэмээн гадаадын хэвлэлийн мэдээллүүд бичиж байсан.

Тухайн үед Кувейтэд Элчин сайд байсан тэрбээр энэ мэдээллийг няцааж, огт үндэслэлгүй хэмээн мэдэгдэж байв. Гэвч ТЕГ-аас түүнд Эрүүгийн хуулийн 79 дүгээр зүйл буюу "Эх орноосоо урвасан" гэсэн зүйлээр эрүүгийн хэрэг үүсгэн шалгаж эхэлснийг албаны эх сурвалж нотоллоо. Мөн энэ талаар ТЕГ-ын албаны эх сурвалжаас тодруулахад "К.Сайраан сайд бие нь тааруу. Гадаадад эмчилгээ хийлгэж байгаа. Тиймээс түүнийг шалгах асуудлыг түр түдгэлзүүлээд байна Гэсэн ч өнгөрсөн амралтын өдөр эх орондоо ирсэн тул шалгах

ажиллагаа албан ёсоор эхлэх ёстой. Гэхдээ биеийн байдал нь муу байгаа учраас биеийн байдлыг нь харгалзан үзнэ" гэв.

Д.Ундрах /24tsag.mn/.

"ШАР ХАНТААЗТАН"-УУДЫН 200 ХҮҮХДИЙГ ЗУСЛАНД АМРУУЛНА

«Шар хантаазтан»-ууд буюу ТҮК-ийн ажилчдын 200 хүүхэд зусланд амрахаар боллоо. Тэднийг зусланд амрах эрхийн бичгээр шагнах захирамжийг Нийслэлийн Засаг дарга гаргасан байна.

Нийслэлийн Засаг даргын захирамжид:

1. Нийслэл хотынхоо хөгжил дэвшил бүтээн байгуулалт, тохижилтонд үнэтэй хувь нэмэр оруулж буй тохижилт үйлчилгээний ажилчдын 200 хүүхдийг нийслэлийн ногоон бүсийн хүүхдийн зусланд амрах эрхийн бичгээр урамшуулсугай.
2. Хүүхдүүдийг зусланд амраахад шаардагдах 28 750 000 /Хорин найман сая долоон зуун тавин мянга/ төгрөгийг Засаг даргын нөөц сангаас гаргахыг Тамгын газар /Е.Гэрэлчулуун/-т зөвшөөрсүгэй.
3. Зусланд амрах хүүхдүүдийн судалгааг гаргаж, зохион байгуулалтын арга хэмжээг авч ажиллахыг Нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газрын Нийгмийн хөгжлийн бодлогын хэлтэс /М.Отгонбаяр/-т үүрэг болгосугай.
4. Захирамжийн хэрэгжилтэнд хяналт тавьж нэгдсэн удирдлагаар хангаж ажиллахыг Нийслэлийн Засаг даргын орлогч Ц.Буяндалайд даалгасугай.

Т.Энхэлээ.

ГАЙХАМШИГТ ФОТО: МАНАН ДУНДАХ БАРИЛГУУД

Бурж Калиф. 2722 фут хэмжээтэй дэлхийн хамгийн өндөр барилгын 79 давхраас ертөнцийг харж байна.

Принцесс цамхгийн 85 давхраас ертөнцийг харахад.

Эдгээр барилгуудыг тэнгэр баганадсан хэмээн нэрлэдэг нь ийм л учиртай.

Бурж Калиф цамхгийн 101 давхраас тэнгэр бас үүл ингэж харагдана.

Индекс цамхгийн 79 давхраас хойд зүгийг ширтэхүйд.

БУРЯАД ХАСАГАЙ ХУБИ ЗАЯАН

Энэ жэлэй апрелин 4-нэй «Буряад үнэндэ» толилогдоһон Бато Борсовой «Буряад хасагүүд» тухай үншаад, наһанайм харгыда нилээд ехэ нүлөө үзүүлһэн, сэдхэл зүрхэндэмни гэзэл дүтөөр һанагдадаг, хасаг угтай Батажаб үбгөө тухайгаа бэшэжэ, олоной һонорто дурадхаха юм байна гэхэн бодол намда түрбэ гэшэ.

Минии эжын аба, Очиров Гармажаб Дычинович, нютагтаа Батажаб гэжэ алдаршаһан, заха холын Захааминай Үндэр Баабайн үршөөлтэй Үлэгшэн һайхан нютагай Баглаха һууринда хатагин угай, Байсагалтан аймагай, Ехэ Үбгэнтэнэй, Очиров Дычинэй гэр бүлэдэ 1893 ондо түрэнһэн намтартай. Дычин 4 хүүгэдтэй байһан: Галсан, Гармажаб (Батажаб), Дари, Чойжод. Мүнөө сагта олон тоото тэдэнэй үри һадаһан Буряад ороноороо таранхайшые һаа, жэл бүри Үндэр Баабайгаа тахихаа сугларагшабди. Нёдондо обоогоо тахиханай һүүлээр Галсанай аша басаган Очирова Цырен-Дулма Бальчиновнагай үүсхэлээр одоошые үнидэ һанаһан хэрэгэе бүтээжэ, гуша гаран зон 82-той Цыбенова Намжал Шагдаржаповна түрүүтэй Баглаха ошожо, Байсагалтанай бууса хүрэгжэ, гансашые һаа шүхэр шэнги һүүдэр ехэтэй һаглагар шэнһэн модон доро амаржа, залуушуултайгаа танилсажа, үндэр наһатайшуулайнгаа үгэ хүүр шагнажа, үнгэрһэн сагай үйлэ хэрэгүүд, элинсэг хулинсагайнгаа ажа амидарал тухай мэдэжэ, сэдхэлээ ханажа, энэ уулзалгаяа заншалта болгоё гэжэ тараа бэлэйбди.

Байсагалтан Үлэгшэн нютаг руу Ород гүрэнэй хилэ сахихаа 1800-гаад онуудаар Зэдын Үчөөтэй голһоо буужа ерэхэн. 19-дэхи зуун жэлэй эсэстэ гушаад гаран айлнууд Баглахада үбэлжөөнтэй, Горьхондо зуһалантай адуу малаа үдхэжэ, талха таряа ургуулжа, үргэл мүргэл ехэтэй Үндэр Баабайн үбэрөөр ажанууһан. Хасагууд байһан хадаа хилын сэрэгэй алба хэхэ гол уялгатай һэн. Хоринһоо дүшэ хүрэтэр наһатайшуул ээлжээнэйнгэ ерэхэдэ, номо һадагаа, һэлмэ хадаа, буу шуугаа барижа, хазаар морёо унажа, гүрэн түрын хилэ сахихаа Зэдэ

гол зубшажа, табиһан хэдэн харуулай сэрэгшэдээр алба хэдэг байгаа. Бэшэ сагтань бууса отогтоо үри хүүгэдээ үргэжэ, юрын лэ малша буряадай ажал эрхилжэ һуудаг һэн. Гансал илгаатай юмэн гэхэдэ, дайн дажарай эхилээ һаа, хүгшэн залуугүй бүһэтэйшүүл булта сэрэгэй таталганда бэлэн байха ёһотой байгаа. Хилын сэрэгэй албанай хүндэ хүшэр хадань гүрэн түрэ хасагуудые урмашуулжа, алба татабарихаа сүлөөлхэ, газар эдлэхэ онсо арга үгэхэ, хүүгэдээ тусхай һургуулида ябуулжа, эрдэм ном үзүүлхэ г.м. хүнгэлэлтэнүүдые ажабайдалдань олгодог байһан.

Батажаб үбгөө баһаһан шүран бэрхэ, шандаһа шүрбэхэтэй, үетэн нүхэдөөрөө урилдажа, барилдажа, зайдан морёор гүйлгэжэ, хони ямаагаа харюулжа, газаа досоохи гэрэй ажал хэхэ үндынһэн. Үлэгшэнһөө 10-аад модоной газарта оршоһон Харсаа тосхондо, тэрэ үедэ Атамано-Николаевска станица, хасагай 2 жэлэй һургуули дүүргэжэ, бээе хүсэхэн хойноо хилын харуулшанаар алба хэхэ эхилээ. Сэрэгшын эрхим бэлдхэлтэй байһандаа, абынгаа Туман ахын хүбүүн үүри Очиров Санжа-Сүрэнтэй Хягта (Троицкосавск) хото эльгээгдэжэ, заабаришанаар залуу хүбүүдые һургажа байха үедэнэ Октябриин хубисхал боложо, Байгал шадарай дэбисхэр дээрэ нэгэ бага хойнтожошые һаа, хүлгөөтэй сэмүүн саг тогтожо, эрхэтэнэй дайн эхилээ бэлэй. Хасагууд хоёр эблэршэгүй анги боложо хубаараад, засаг түрэ булимтаран абалгада хайра гамгүйгөөр бээ бээе хюдалсаа. Үбгөө улаантанай тала барижа, зүблэлтэ засаг тогтоолсохын түлөө улаа мяхаараа оролсожо, Улаан-Үдэ (Верхнеудинск), һүүлээрнь Шэтэ хотонуудые 1-дэхи Верхнеудинска полкын морин сэрэгшэдтэй сагаантанһаа сүлөөлэлсөө. Хасаг сэрэгшэдые үндэһөөрнө үсадхаха тухай зүблэлтэ засагай зарлаһанай һүүлээр бүлэг партизануудай ударидагшаар, 5-дахи Улаан Армиин эскадронной командиараар Алас Дурна зүгтэ дайшалхы замаа үргэлжэлүүлээ һэн.

Хэнэйшые мэдэхээр, тэрэ үедэ манай гүрэн Монгол сайхан орондо арадай засаг тогтоохо хэрэгтэ шиидхэхы үүргэ дүүргэлсэхэн. Минийшые үбгөө энэ үйлэ хэрэгтэ өөрынгөө хубитые оруулалсаһан габьяатай. Алас Дурна Республикын арадай хубисхалта армиин штабай захиргаанай даргын 1921 оной апрелин 21-нэй захиралтаар Очиров Гармажаб Дычинович Монголой Арадай сэрэгэй штабай мэдэлдэ орожо, Орхон голой Сэлэнгэ мүрэнтэй ниилэхэн газарта бэшэ нүхэдтэйгөө монгол

5-дахи Улаан Армиин эскадронной командир Г.Д.Очиров, 1921 он

Монголой Сүхэ-Баатар хотодо, һуугаашадай баруун гарһаа 2-дохинь Г.Д.Очиров, 1971 он

хүбүүдые морин дээрэхээ һэлмэ далайжа сабшаха, граната шэдэхэ, үхэр буугаар буудаха ба бэшэшые сэрэгшын онсо дүй дүршэлдэ һургаһан байна. Энээн тухайгаа хөөрөжэ үгэхынь Хягтын хизаар ороноо шэнжэлэгын музейн дарга Р.Ф.Тугутов бэшэжэ, Буряад номой хэблэлдэ ород хэлэн дээрэ 1967 ондо гаргуулһан «Сүхэ-Баатартай уулзажа, харилсаһан хүнүүд» гэхэн ном соо хэлэгдээтэй.

Саашань энэ номһоо нэгэ хэнэг оршуулжа, Гармажаб Дычиновичэй хөөрөө үргэлжэлүүлээ һаа, иимэ: «Би Монголой Арадай армиин штабта түрүүшынхээ Сүхэ-Баатартай уулзаһанаа хээдэшэе мартхагүйб. Шэрээгүй саанаһаа дунда зэргын бээтэй, уужам тэнюун сээжэтэй, харабтаршаг нюур шарайтай хүн урдаһаам бодожо гараад, ородор намайе мэндэшэлээ һэн. Уг изагуурайм хэлэн монголой хэлэнтэй адлирхуу хадань, Баргажанай Радна Харпухаев, Балаганскиин Сахалтуев, Янгаажанай Цыбденов нүхэдһөөн монголоор үлүү һайнаар мэдэдэг байһандам, намайе өөрынгөө адьютант ба оршуулагша болгоһон юм. Сүхэ-Баатартай хамта ябажа, хилын сэрэгшэдтэй уулзалга, һуниин харуул шалгалга, тагнуулшэдые бэлэдхэлгэ, зоной дунда ойлгууламжын хүдэлмэри г.м. үүсхэжэ хэдэг һэмди. Үүр сайхын үеэр оло дахин Монголой уужам тала дайдаар хоёр хүнэй хатарар мориодо табиуулхань харагдадаг һэн. Эдэ хоёр хэд бэ гэхэдэ, хонгор халуун мори унаһан, гоёолтотой оройтой малгайтай, торгон тэрлиг дээрэ хантааза үмдэхэн, бээдээ һэлмэ, маузер буу зүүһэн, холье шэртэн хараашань Сүхэ-Баатар; хойнохынь - хара булгайр малгайтай, арһан хүүртитэй, баһал сээжэ дээгүүрээ хэрээһэлхэн һур бүһэдэ шаптагалаатай гар буу, һэлмэтэй, хажуудаа үшөө нэгэ

эмээл моритой, халтар хээртэйнь би, Гармажаб Очиров».

Батажаб үбгөө хамгаалгын ба добтолгын байлдаануудта хабаадажа, шэн зориг харуулһанайнгаа түлөө Сүхэ-Баатарһаа хүндэтэ бэшэжэ, гар буу бэлэг абаһан байна. 1922 оной апрелин 3-най захиралтаар амаралта абаад, орон нютагаа бусажа, гэр бүлынгөө ушар байдалһаа дайшалхы замаа дүүргэхэн юм.

Одоошые наһанайнгаа нүхэр Шагдурова Дулмажабтай 2 балшар басагадаа үндылгэжэ, шэнэ модон гэр табижа, нэгэ хэды жэл соо түбхинэжэ һуун гэхэйнь, үмсын ажалтание һалгажа, хамтын ажахынүүдые эмхидхэн байгуулгын үе ерэгжэ, шадмар бэрхэ, шадалтай зондо дайн дажарһаа дутуугүй хохидол асарһан гэшэ.

Манайхин 3-4 моритой, 5-6 һаалиин үнеэдтэй, 30-аад гаран хонитой, дунда шадалтай айл байгаа. Намартаа үбһэ таряа хуряалганаар нэгэ үгытэй хүлһэншэниие заража, ажалаа хүүлэдэг һэн хадаа нюдаргашуулай тоодо ороноо аа гүб гэжэ айһандаа, абамнай коммуна руу түргэн орожо, адуу малаа, зэр зэмсэгээ, модон гэрээ хамтын болгуулаа һэн. Тэрэ сагта хоб жэб зөөгөөшэдэй, атаархуу жүтөөрхүү хүнүүдэй хоблоол һаань, нэрэ солынь, гүрэнэй урда габьяатайшые байһынь ехээр тоонгүй, түрмэ түншэдэ һуулгажархидаг, сүлэлгэдэ ябуулжархидаг байһан, гэжэ бага басаганиинь Цыгэ Гармажаповна намда хөөрөжэ үгөө юм.

Гушаад оной ехээр үбгөө Захаамин аймагай түб Сухир тосхондо гэр бүлөөрөө буужа, сельпогой түрүүлгшээр ажаллаа. 1940 ондо Нанзутов наймаашанайнь үри шэридэ орошоходонь, хоноулынь 3-5 жэлээр түрмэдэ һуулгажархёо. Улаан-Үдын хажуудаа Южлаг-

та хэхэлтээ гаража байтарнь, дайнай эхилхэдэ, зүүн зүг тээшэ абаашанан юм, ашагта малта-малай уурхайда хүдэлһэн хаш. 1942 ондо ехэ үбшэн, арай голтой юмэн гэртээ бусажа, удаан саг соо һэргэжэ, бараг болоһон хойноо Үлэгшэн нютагайнгаа сельподо наймаашанаар, бэлдхэлшээр хүдэлжэ, гүрэнэй тэдхэмжэдэ гараа һэн.

Би түрэхэһөөн хойшо Батажаб үбгөөтэйгөө нягта холбоотой байһанби, түрүүшын зээ хүбүүн хадамни намда одоо ехэ дуратай бэлэй. Галсан ахынгаа хүбүүн Бальчинда (Очиров Бальчин Галсанович, 1909 оной, багадаа дасанда хубараг, һүүлдэ Ивалгын дасанай үнсад лама байһан) хандажа, намда Дугаржаб гэжэ нэрэ үгөө юм. Түбэдһөө оршуулхада, «сагаан шүхэрөөр аршалуулһан» удхатай. Намда ехэтэ таараһан, энэ наһандамни муу юмэнһээ хамгаалжа байһан нэрэ гэжэ мүнөө болоһон хойно бододогби, таамагаар, гоёнын хаража үгтэхэн нэрэ бэшэ ха юм даа.

Үлэгшэндөө үбгөөгэйнгөө гэртэ хонон үнжэн байжа, хонин хүнжэл соонь орожо хоюулан унтадагаа, ажалдань дажажа, ангагар үүдэтэй амбарай үндэр хэрэлсы дээрэ зунай халуунда һэрюусэжэ һуудагаа, үһанай хадааа зүлгэ ногоо шэмхэжэ байһан тугалаа үхэртэйнь ниилүүлхэгүй гэжэ бархиран алдажа, аһан шадалаараа гүйжэ хүсөөд, бусажаа магтуулдагаа, баруун хадаһаа газарта унаһан хуурай мүшэрнүүдые суглуулжа, аргамжаар шэрэжэ асаралсадагаа наһан-наһан уярадагби.

Дугаржаб ЦАГАНОВ, ажалай ба сэрэгэй албанай ветеран.

2013 оной апрелин 29.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

ЭРДЭМ ОЛГУУЛХА ЗАЯАТАЙ

Аршаанай лицей-интернадай буряад хэлэ, литературын бэлигтэй багша Дашима Гылыковна Дамдинова май нарын 14-дэ тэбхэр ойгоо тэмдэглэбэ.

Хэшэгтэй гоё Мухар-Шэбэр аймагай Суулга һайхан нютагта ажалла малша эбтэй баян бүлэдэ долоон үхибүүдэй дунда 3 аханарые дажажа, 3 дүүнэрые дахуулжа, хабарай намжаа үдэр Дашима басаган түрэнһэн. Тэрэ гэхээр, тэбхэр табин жэл үнгэрбэл.

Урһаһаар, үндыһөөр, һураһаар, багшанарай дээдэ һургуули эрхим һайнаар дүүргэжэ, аба эжынгээ алдар нэрэ нэрлүүлжэ, альган дээрээ ажал бадаруулжа, наһанайнгаа нүхэр

Доржотоёо жаргалтай хүбүүн Зоригтоёо, баяртай басаган Ларисаяа, хүнэй зэргэдэ хүргэжэ, зээ хүбүүн Эрдэниэе амраг хаража ябаналта. Үшөө тийхэдэ «Учитель года» гэжэ мүрысөөндэ аймаг соогоо Гранпридэ хүртэхэн, «Лучшие учителя России» гэхэн мүрысөөнэй илагша болоһон, «Руководитель исследовательских работ учащихся» гэхэн Российн тэмдэгээр, «Почетный работник общего образования Российской Федерации» гэжэ нэрэ зэргээр, Арадай Хуралай, Российн Эрдэм һуралсалай министрстын грамотаар шагнагдаһан Дашима Гылыковна тандаа суг хүдэлжэ ябаһан нүхэршни иигэжэ үрээжэ байналби:

Амаршалга

Эхэ нютагайнгаа хүбүүд, басагадые Эрхимээр һургажа, Эрдэмэй ехэ далайе Эршэмтэйгээр гаталуулжа, Ажалда бэрхээр хүмүүжүүлһэн Алдарта багша, тандаа һургаһан сэсэн һурагшадтай, Хүмүүжүүлһэн бэрхэ шабинартнай Нэрыетнай нэрлүүлжэ, Солыетнай дуудуулжа, Нютаг нугаяа үргэжэ, Орон нютагаа магтуулжа

ябаг лэ!
Л.В.ЖАЛСАНОВА, Аршаанай лицей-интернадай багша.

ИВАЛГЫН ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Майн 27, гарагай 2, монгол харын 17.

Энэ үдэр ажаһуудалай хүсэн шангарха. Наһа утадхаха, амгалан байдалай түлөө ёһолол үнгэргэхэ, эмнэлгын арга эжилхэ, аршаанда хүртэхэ, эмнэлгын газар, эмшэ ламада ошохо, бэри буулгаха, бэлэг бариха, уриһаар үгэхэ, урагшаа аяншалхада найн үдэр.

Нохой, Хулгана жэлтэндэ найн. Морин, Хонин жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, үбшэн, гарза, харша юумэн тудажа магад.

Энэ үдэр Ивалгын дасанда нүгшэнэдэй түрэлөө олохын тула “һуга намши” хурал үглөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Бэеын тамир бэхижүүлэгты!

Майн 28, гарагай 3, монгол харын 19.

Энэ үдэр мал гаргаханда найн.

Ажамидарал эжилхэ, мори худалдаха, гэрлэхэ, шухала эрилтэ табиха, мори урилдаанда урагшагүй. Энэ үдэр бага үхибүүдые хүлдэ оруулхагүй.

Могой, Морин, Хулгана, Гахай жэлтэндэ найн. Бишэн, Тахья жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, наһан ута болохо.

Ивалгын дасанда саһаа урид наһа барахаһаа абардаг “Зүгдэр Намжилма” хурал үглөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Майн 29, гарагай 4, монгол харын 20.

Дээдын хүсэндэ үргэл бариха, найр наада, баяр ёһолол, тамирай мүрысөө эрхилхэдэ, газар дээрэ, гэртээ ажал хэхэдэ, амитадые ондоо хүндэ үгэхэдэ, гоёлто болон шэнэ хубсаһа худалдан абаханда найн.

Хулгана, Гахай, Үхэр, Нохой жэлтэндэ найн, Могой, Морин жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, ган гасуур, үлэн хоһон байдал тудажа.

Ивалгын дасанда гэрэй ажал, үхэр малай амгалан байдалай түлөө “Саган үбгэн” хурал үглөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Бодомжолон амарагты!

Майн 30, гарагай 5, монгол харын 21.

Энэ үдэр Будда, Дарма, Сангха гэхэн Гурбан Эрдэнидэ хандагдһан уншалга хэхэ, зүрилдөөтэ талые һуудхаруулха, анхан үгэһэн найдүүлгая бусааха, гэр бүлын сүүдэй шиидхэбэрээр һалахада найн.

Олон зоной хабаадалгатай, гүрэнэй ажал эрхилхэдэ, шухала уялга дааж абаханда, зохёохы ажал хэхэ, мори тарихада таарамжагүй үдэр.

Бар, Туулай, Могой, Тахья жэлтэндэ найн. Үхэр, Луу, Хонин жэлтэндэ урагшагүйшэг байхаар хараалагдана.

Үһэ абабал, гоё һайхан болохо, жаргаланта байдал ушарха.

Энэ үдэр Ивалгын дасанда муу хэлэ аманай, хоб жэб, муу юумэнһээ абардаг “Табан харюулга” уншалга үглөөнэй 9 сагта эжилхэ. Үдэрэй 11 сагта “Лусууд” уншалга эжилхэ.

Ухаамжолон болгоомжотой байгты!

Майн 31, гарагай 6, монгол харын 22.

Эб найрамдалай, зол жаргалай эзэн - Дашаниматай үдэр.

Түсэблэгдһэн хэрэг, һанал бүтэсэтэй байха, уншалга, Буддын номнол бүтээхэ, һайхан хэрэг эрхилхэ, элдэб барилга эжилхэ, олон зоной ухаан бодол эзэлхэ, суглаа, хуралдаан эмхидхэхэ, тарилгын ажал ябуулха, худалдаа наймаа, эм дом бүтээхэ, шухала эрилтэ табиха, ургамал ургуулхада урагшатай байха.

Хонин, Бишэн, Тахья, Могой жэлтэндэ найн. Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, эдэе хоол, эд зөөри бии болохо.

Ивалгын дасанда нүгшэнэдэй түрэлөө олохын түлөө “һуга намши” хурал үглөөнэй 9 сагта уншагдаха.

Урагшатай үдэр хүсэе!

Июниин 1, гарагай 7, монгол харын 23.

Энэ үдэр эрид хэрэг ябуулха, зүрилдөөтэ тала номгоруулха, сүүдэй зарга эрхилхэ, хүшэр асуудал шиидхэхэ, нүгэлөө арюудхаха, бэриие буулгахада найн. Зол заяа муудхааха ябуулга хэхэ, үрэнэ тариха, хур бороо дуудаха, гэртээ ажал хэхэ, эрид эрилтэ табиха, һамга абаханда муу.

Үхэр, Бар, Туулай жэлтэндэ найн. Хулгана, Гахай жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, солотой, суутай болохо.

Ивалгын дасанда үглөөнэй 9 саһаа “Сунды” хурал уншагдаха.

Анхаралтай байгты!

Июниин 2, гарагай 1, монгол харын 24.

Мал гаргаханда найн.

Ажамидаралай эхи татаха, газар малтаха, түрэ хэхэ, хадаг табиха, наймаа худалдаа эрхилхэ, модоной хүрһэ малтаха, зураг зураханда муу. Нуралсал эжилжэ болохогүй.

Луу, Бишэн, Хонин жэлтэндэ найн. Гахай, Туулай, Хулгана жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, үбшэн дайралдажа магад.

Ивалгын дасанда үглөөнэй 9 сагта “Алтан гэрэл” уншалга үнгэрхэ. 11 сагта Сахюусанай дуганда “Намсарай” хурал уншагдаха юм.

Нэргылэмжы байгты!

Буряад Республикын 90 жэлэй ойгоор “Хэжэнгэ” гэхэн нютагаархидай эблэл урина

“ХЭЖЭНГЫМНАЙ ДОЛГИНУУД - ХЭТЫН ЗАМАЙ УРЯАНУУД...”

гэхэн концерт Х.Намсараевай нэрэмжэтэ Буряад драмын академическэ театр соо июниин 11-дэ үдэшин 18 час 30 мин. эжилхэ.

Концерт нааданда хэбэд номхон Хэжэнгэһээ үг гарбалтай эстрадын

“одод”, залуу уран бэлигтэн, суута артистнууд хабаадаха.

Биледүүд театрай кассада худалдагдана: 22-25-37, “Хэжэнгэ” эблэлэй тел.: 89149891551.

ИТГЭЛИЙН ХАМБЫН ЗАХЯАНУУД

Ивалгын дацангын Итгэлийн Хамбын ордон соо өдөр бүр Багшада зоюулагдсан хурал хоёр цагын туршид болодог. Хуралын сүүлээр Итгэлийн Хамбын Ахмад Сахин Харууслагч Бимба лама Багшын урдань үзүүлснийг хагас цагын туршид бисалгадаг байх юм.

Тийн ахмад сахин харууслагчийг дамжуулан, Итгэлийн Хамба сэгнэшэгүй зөвшөөлнүүдийг, гүн гүнзэгий, энэрэнгүй сургаалнуудийг манда өгнө.

Майн 21

Хүнүүд зээрд морийг барих гэсэн аад, чаднагүй. Малын өвлийн хотны орой дээгүүр сөрөөд, үгы болоно. “Энэ бол өнөр баяны Замбала сахюусны морь мөн”, - гэж Итгэлийн Хамба айлдана.

Багшын өнөөдрийн Захяаны удха юрын: өнөр баян суухын тул буян хурьяах чухал. Учры нь гэбэл, Замбала Намсарай сахюусны сэлт явалсадаг аад, мөнгөн сангийн талаар чадалтий суухыг өршөөдөг. Намсарай сахюусны гол сургаал нь – “өгөхдөө, олдог”.

Манай их бэрлэ хандивүүдийн, нюус зальваралнуудийн төлөө биш, харин алдар сол, хайр хүнд хүлээнгүй, зөв зорилго тавьж, буян хурьясны, өглөг өгснэ төлөө өршөөл өгдөг жишээтий. Хэний өнөр баян байх болихыг Замбалын морь нь ч мэдэнэ. Тийн мөнгөн сангийн талаар хир баян байв ч дээрээс нь бүр ихыг хүссэн байвал, Хий морь нь буруу харчадаг.

Өглөг өгөх бүтээл хөгжөөхыг, хармуу сэдхэлыгээ давах тухай Багша өнөөдөр сануулж байна.

Майн 20

Энэдхэг зондо адил аад, буряад хэл хүсэд мэдэхгүй нэг харь орны тарнишан сэдхэлын таагүй байдалтай хэвэртэй, хоёр ламнарас: “Хаанаас би ирсэн би?” - гэж асууна. Нэг лам нь: “Эсэгэнэрын хөрөнгөөс”, гэж харюусана. Энэдхэг хүн: “Зөв”, - гэж хэлэнэ. “Лусуудыг тахилгада очвол, анхан өөрөө зөв бэлсэж очвол, хамаагүй”, - гэж Итгэлийн Хамба айлдана.

Гүнзэгий нюусануудийг хадууж авахад, усны эзэд – Лусууд туслаж, хүний хамгаалахад туслах аргатий. Тиймээс мүнөө, газрын гэсээд байхад, Лусуудыг тахих цаг тулаж ирлээ. Зөв бэлдэ-

хыг Багша бидэнд зууршална.

Усан бодсийн эзэд - Лусуудтай хамаг амьтан холвоотий, тэднэр өдөр бүр бидний дэргэд байна, тэднийг хүндэлхэ чухал. Тийн манай биены ус бусад бодосуудий тэнсүүритий байхын тул зарим тэдий эрдэм мэдэс хэрэгтий. Усангий холвоотий биены хувьнуудийн тэнсүүрийгээ алдсан учраас тэр энэдхэг тарничны сэдхэлын өвчин холвоотий байж магадгүй.

Итгэлийн Хамба урда насандаа имагтал нюус тарниын эрхим бүтээлч биш, харин төвд эмнэлгын талаар өргөн их эрдэм дөршөлтий байсан гэвэл, тэр эмнэлгын талаар 50 онц нарин зохёол бичиж үрдэе.

Майн 19

Итгэлын Хамба хуушан дэвтэр харах зуураа; “Нэн зүрхнөөс цэхийг хэлвэл, хэлэх юум олон. Июниин 30-нд бичээтий”, - гэж хэлэнэ.

Энэ өдөр хүртэр Итгэлийн Хамбын өөрийн гараар бичсэн зохёолнууд олдоогүй байсаар. Юундэв гэвэл, буян мань хүрэнэгүй. Багша өдөр бүрийн дэвтэр соогоо хувийн бичлэг хийсэн лэ байх. Дээр дурьдсан июниин 30-ны бичлэг нь аргагүй онц нарин.

Итгэлын Хамбын мэдэх бодох тухай манда тайлварлахын тул биднэр булта шажны бүтээл хийх, зөв зорилго тавьж, алдар сол, хүнд хайр хүсэнгүй, хэмгүй их буян хурьяах, сахил санваараа сэвэр сахих, төрлөөс түрэлд Номын ёс гуримуудийг даган гүйсэдхэх...

Али бүхы талаар бидь нар Багшаас холодонхий байна. Өнөөдөр Эгээл чухал юумэн тухай Багша дахин-дахин сануулав.

Майн 18

Дунд настий эр хүн Итгэлийн Хамбад хэлэнэ: “Мүнөө том биетий хувүүдийг пенсинд гаргахань, өөрөө очоод хөөрэлдэхэм”. Итгэлийн Хамба айлдана: “Имагтал Сахюусаны хонхо”.

Ямар ч асуудал шиидхэхын, төвөгүүдийг даваж гарахын, зорилгодоо хүрэхын тул аваргагч Сахюусадтаа хандах хэрэгтий. Гартаа барьсан хонхны авяанаас ямар ч хорото зайнууд сөрдөн гүйж арилна!

Николай БАДМАРИНЧИНОВ
хэвлэлдэ бэлдэв.
sangharussia.ru сайтаас.

 <p>Буряад үнэн</p> <p>Учредители: Глава Республики Бурятия, Народный Хурал Республики Бурятия, Правительство Республики Бурятия</p> <p>Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ</p> <p>И.о. редактора Д.Б.ГУРОДАРМАЕВА</p> <p>Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуева, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.директора, Т.В.Самбьялова - редактор, С.Б.Байминова (ответственный секретарь), Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>ТЕЛЕФОНЫ:</p> <p>21-54-54 - приемная 21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия" 21-68-08 - редактор 21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь 21-67-81 - выпускающий отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 -отдел социально-политических проблем 21-64-36 -отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон" 21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания 21-62-62 - реклама 21-50-52 - отдел распространения</p>	<p>АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГАОУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».</p>	<p>Подписной индекс 50901 Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г. www.burinen.ru e-mail: unen@mail.ru</p> <p>Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 22.05.2013 в 16.00 - по графику; 22.05.2013 г. в 16.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №1690. Тираж - 4200 экз.</p> <p>Цена свободная.</p>
<p>Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.</p>		<p>* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54</p>	

УЧИМ БУРЯТСКИЙ ЯЗЫК

Үргэлжлэл. Эхинийн урдахи дугаарнуудта.

ХҮҮГЭД, “БАМБААХАЙ” ХАРАГТЫ!

поэт Ц.Дондогойн намтар болон шүлэгүүд тухай, М. Горькийн нэрэмжэтэ номой сан тухай, Б. Абидуевой нэрэмжэтэ хүүгэдэй номой санда Ц.Ж. Жимбиевэй 85 жэлэй ойн баярта зориулагданан уулзалга тухай, Ц.Сампиловой нэрэмжэтэ музей соо үнгэрэн үхибүүдэй үзэсхэлэн тухай болон бусад.

Телевиденидэ хүдэлхын тула, нэн гүрүүн, текст түргөөр, найнаар хадуун абажа шадаха хэрэгтэй. найн дикци, тодоор, уранаар хэлэлгэ, хунтэй харилсажа шадаха, интервью абаха, шанга журам, наринаар, сэбэрээр бээ абаад ябаха гэхэ мэтэ баһал шухала.

Мүнөөнэй сагта хургуулин, гэр булын хажуугаар телевидени үхибүүдтэ ехэ нүлөө үзүүлдэг. Телевидениин аргаар бүхы дэлхэйн, нютагайнгаа нонин, хэрэгтэй, тунатай мэдээсэлнүүдые мэдэжэ абанабди. Иимэ дээрэнэ телевидени абари зан хүмүүжүүлэ хүсэн түгэс арга болоно ха юм.

Олон газарнуудаар ябадагбди. Элитэ, мэдээжэ зоноор нонирхолтой уулзалгануудые үнгэргэдэгбди. Олохон зоние таниха, мэдэхэ болоноб намай-

ешы “Бамбаахай” дамжуулга харадаг зон танидаг болонхой.

«Ургасын ехэ - ажалһаа, ухаанай ехэ - эрдэмһээ» гэнэн хурса мэргэн үгэ бии. Мүнөө 5-дахи класста нуража ябахадаа, намда эгээл дүтөөр, хүндэтэйгөөр Жаргалма Цыреновна - түрүүшымни багша ханагдадаг. Багшымни олгуулһан эрдэм, мэдэсэ, шадабари намда мүнөө, телевиденидэ хүдэлхэ үедэм, тон хэрэгтэй, тунатай болоно. Жаргалма Цыреновна нуралсал, ажабайдаларнай нонирхожо байдаг. Багшынгаа хэлэн сэсэн мэргэн захяае сээжэдэ хадагалан ябадагбди.

“Ажал эрдэм хоёр - аха дүү хоёр» гэнэн сэсэн мэргэн үгын удхые найнаар ойлгожо, номдоо бэрхээр нуража, түрэл нургуулидаа, буряад арадаа, Эхэ орондоо хэрэгтэй, тунатай хүнүүд болохые оролдохобди.

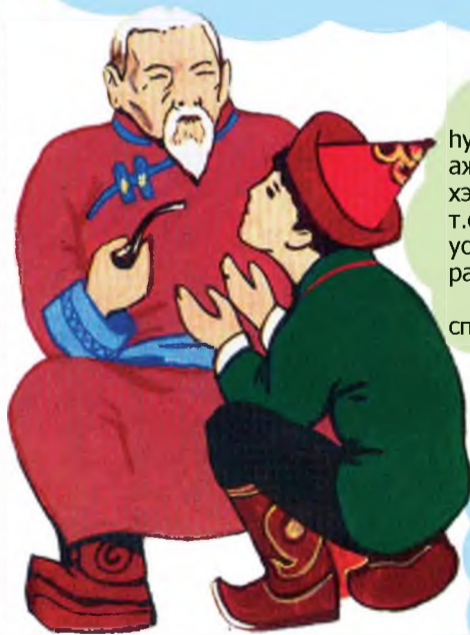
Алдар Сандапов, Буряад Республикын үндэс яһатанай 1-дэхи лицей-интернадай 5-дахи «а» классай нурагша. Багшань Зоригто Сергеевич Шарланов.

ОНЬОН УГЭ ОНШОТОЙ ПОСЛОВИЦА НЕ МИМО МОЛВИТСЯ

Аба гэхэдэ: “Алээ наашаны!”, үгэ гэхэдэ: “Уу, татай!”, т.е. когда предлагаешь брать: “Дай сюда!”, когда просишь отдать: “Ой, боже!” Берёт – так кланяется, а возьмёт – так чванится.

Би гэнэн гансаараа, бидэ гэнэн хамтаараа, т.е. говорящий “я” – в одиночестве, а говорящий “мы” – со всеми. Я – последняя буква в алфавите.

Залхуу хүн нуу нуунаар эсэхэ, ажалша хүн хэ хэнээр урмашаха, т.е. ленивый сидит и устаёт, трудолюбивый работает и радуется. Ленивый сидя спит, лёжа работает.

Уһан дээрэ үрмэ байлдагад хүн, т.е. он может воду пенкой молочной покрыть. Пыль в глаза пускать.

Үлүү хараад, булуу химэлбэ, т.е. пожелал большего – поглodal кости. Ехал наживать – пришлось и своё проживать.

Айлда ошоходоо – амар, гэртэнь ошоходо – хомор, т.е. в гости ходить любит, а к себе звать не любит. Любишь гостить – люби и к себе звать. В гости ходить – к себе водить.

Хүсэл байгаад, хүсэн хүрэнгүй, т.е. желание есть, да сил нет. Желание есть, да мочи нет.

Сэсэн хүн хүнэй бэрхые магтадаг, тэнэг хүн өөрынгөө бэрхые магтадаг, т.е. умный хвалит других, глупец – сам себя.

Үмдэгүйн үбдэг соорхойгоо наадалба, т.е. сам без штанов, а над чужой прорехой на коленах смеётся. Не смейся, горох не лучше бобов.

ДЕВЯТНАДЦАТЫЙ ЦИКЛ АРБАН ЮЭДЭХИ ХӨӨРЭЛДӨӨН

Сегодня Галя была с папой в кино. Мүнөөдэр Галя абатайгаа кинодо ошоо.

Воскресенье В воскресенье я с братом ходил в театр. Амаралтын үдэр Амаралтын үдэр би ахатайгаа театрта ошоо нэм.

Трамвай идёт. Мы сядем в трамвай. Мы вошли в автобус. Есть свободное место. Надо приобрести билет. Автобусная остановка. Балма купила яблоки на рынке. Трамвай ербээ. Бидэ трамвайда нуухабди. Бидэ автобус соо оробобди. Сүлөө нуури бии. Билет абаха хэрэгтэй. Автобусой зогсодог газар Балма дэлгүүрһээ яблока худалдажа

ДВАДЦАТЫЙ ЦИКЛ ХОРИДОХИ ХӨӨРЭЛДӨӨН

Мои родители живут в городе. Минии гэртэхин городто байдаг. Мои родители живут в селе. Минии гэртэхин хүдөө нютагта байдаг.

Моя мама – мастерица доить коров. Минии эжы үнээ наахадаа бэрхэ. Мама доит коров утром и вечером. Эжымни үнээдээ үглөөгүүр үдэшэлэн наадаг.

Дети любят пить кипячёное молоко. Үхибүүд хөөрүүлһэн ну ууха дуратай.

У этого быка большие рога. Энэ бухын эбэрын ехэ. Брат оседлал коня. Ахамни мори эмээллээ. Запрягать. Хүллэхэ. Отец запряг лошадь в сани. Абамни мориёо шаргада хүллөө. Дядя Ванчик сел в машину и поехал. Ванчик абга машинадаа нуугаад гүйлгэбэ.

ДВАДЦАТЬ ПЕРВЫЙ ЦИКЛ ХОРИН НЭГЭДЭХИ ХӨӨРЭЛДӨӨН

Снег белого цвета. Саһан сагаан үнгэтэй. Зуртан пришёл в чёрном costume. Зуртаан хара костюм үмдөөд ерээ. У меня есть красный галстук. Намда улаан галстук бии. Крыша дома окрашена в зелёный цвет. Гэрэй хушалта ногоон үнгөөр шэрдээтэй.

Сине-голубое небо. Хүхэ сэнхир тэнгэри. Алий цветок. Ягаан сэсэг. Светлый, солнечный день. харуул, наратай үдэр. Летом я загорел на солнце. Нажартаа наранда шаруулжа, бээмни хүрин болошоо.

Прозрачный воздух. Тунгалаг агаар.

Из книги Н. Дамдинова «Русско-бурятский разговорник»

Дуу сээжэллээ

Үгэнь Ц-Б.Бадмаевай Хүгжэмынь Ч.Павловой

УЛААН-ҮДЭ ТУХАЙ ДУУН

Холынгоо харгыда Хододоо шамтайгаа, Угтыш даа намайгаа, Улаан-Үдэ.

Арадтаа хүндэтэй Алдарта хүбүүдтэйш, Алтарма найханш даа, Улаан-Үдэ.

Сэлэнгэ мүрэнэйнгөө Сэнгэлиг эрье дээрэ Уужамаар амилнаб, Улаан-Үдэ.

Байдалдаа баяртай Бурьялан хүгжэжэ, Бурядаим түб хото Улаан-Үдэ.